

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
2018-YL-006

TASARRUF - YATIRIM AÇIĞI VE KADININ
İŞGÜCÜNE KATILIMININ EKONOMİK
BÜYÜME İLE İLİŞKİSİ: FARKLI ÜLKE
GRUPLARINA GÖRE BİR PANEL VERİ
ANALİZİ

HAZIRLAYAN
Sibel GÜNDÜZ

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Öznur ÖZDAMAR GIOVANIS

AYDIN-2018

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Sibel Gündüz tarafından hazırlanan “Tasarruf - Yatırım Açığı ve Kadının İşgücüne Katılımının Ekonomik Büyüme İle İlişkisi: Farklı Ülke Gruplarına Göre Bir Panel Veri Analizi” başlıklı tez, 25/12/2017 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan	: Doç. Dr. Gülden BÖLÜK	AKD
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Öznur ÖZDAMAR GIOVANIS	ADÜ
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Kıymet YAVUZASLAN	ADÜ

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu (Yüksek Lisans) tezi, Enstitü Yönetim KurulununSayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdürü V.

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

.../.../2018

Sibel GÜNDÜZ

ÖZET

TASARRUF - YATIRIM AÇIĞI VE KADININ İŞGÜCÜNE KATILIMININ EKONOMİK BÜYÜME İLE İLİŞKİSİ: FARKLI ÜLKE GRUPLARINA GÖRE BİR PANEL VERİ ANALİZİ

Sibel GÜNDÜZ

Yüksek Lisans Tezi, Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Öznur ÖZDAMAR GIOVANIS
2018, 108 Sayfa

Tasarruf - yatırım dengesinin sağlanması, ülkelerin istikrarlı ve dış borç yaratmayan bir ekonomik büyüme süreci bir ekonomik büyüme süreci için oldukça önemlidir. Tasarruf - yatırım açığı arttığında, ülkelerin cari işlemler açığını ve dış borç stokunu da artırarak, onları ekonomik kriz riskiyle karşı karşıya getirebilmektedir. Bu çalışma ilk olarak, tasarruf - yatırım açığı ile ekonomik büyüme arasındaki etkileşimleri, farklı gelir gruplarından 65 ülke için, 1990-2014 dönemi verileri kullanılarak, panel veri analiziyle incelemiştir. Paneldeki ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı; Pesaran (2004) CD testi ile incelenmiş ve bu ülkeler arasında bağımlılığının olmadığı görülmüştür. Yatay kesit bağımsızlığının olduğu durumda serilerin durağanlığı; Levin, Lin ve Chu Im, Pesaran ve Shin, Fisher ADF ve Fisher PP testleri kullanılarak incelenmiştir. Serilerin düzeyde durağan olmadıkları görüldüğünden tezdeki tüm analizler değişkenlerin birinci derece farkları alınarak gerçekleştirilmiştir. Regresyon modellerinin hangi yöntemle tahmin edilmesinin gerektiğine, Hausman testi ile karar verilmiş, elde edilen sonuçlar ayrıca GMM yöntemiyle yapılan tahminlerle kontrol edilmiştir. Elde edilen tahminler sonucunda; orta ve düşük gelirli ülkeler grubu için tasarruf-yatırım açığının, nüfus, enflasyon, sağlık harcamaları ve ithalat gibi ekonomik faktörlerin kontrolü altında ekonomik büyümeye ile negatif ilişkili olduğu görülmüştür. Bu tespit sonucunda çalışma ayrıca, bu ülkeler grubu için kadının işgücüne katılımının tasarruf-yatırım açığı üzerindeki ve etkileşimlerinin ekonomik büyüme üzerindeki rolünü analiz etmiştir. Yapılan analizler, kadının işgücüne katılımının, tasarruf - yatırım açığını düşürmede bir potansiyel olduğunu ancak ekonomik büyümeyi tetikleyecek ölçüde bir tasarruf yaratmadığını ortaya koymuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Tasarruf-Yatırım Açığı, Ekonomik Büyüme, Kadının İşgücüne Katılımı.

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN SAVINGS-INVESTMENT DEFICIT AND FEMALE LABOR FORCE PARTICIPATION WITH ECONOMIC GROWTH: A PANEL DATA ANALYSIS BASED ON DIFFERENT COUNTRY GROUPS

Sibel GÜNDÜZ

Master of Science Thesis, Department of Economics and Finance

Thesis Supervisor: Asst.Prof. Öznur ÖZDAMAR GIOVANIS

The realization of savings-investment balance is crucial for such an economic growth process of the countries that does not create debt and has stability. Increasing savings-investment debt may rise the current account deficit and external debt stock of countries and confronts them with the risk of economic crisis. Using data from 1990-2014 period for 65 countries that belong to different income groups, this study first examined the interactions between savings-investment deficit and economic growth employing panel data analysis. The existence of cross-sectional dependence is examined using Pesaran (2004) CD test and no dependency is found among these countries. In the case of cross-country independency, the stationary of series is investigated using Levin, Lin ve Chu Im, Pesaran ve Shin, Fisher ADF ve Fisher PP tests. Seeing that these tests reveal non-stationary of variables in levels, the entire analysis of the thesis are done taking the first-differences of variables. The method by which the regression models should be predicted is decided by the Hausman test, and the results obtained are also checked using the estimations coming from GMM method. As a result of the estimations obtained; the savings-investment deficit, for the medium and low income countries, is negatively associated with economic growth under the control of economic factors such as population, inflation, health spending and imports. Following this finding, this study also analyzed the role of female labor force participation on the savings-investment deficit and the impact of their interaction on economic growth for this group of countries. The entire analysis reveals that female labor force participation is a potential to lower the saving-investment deficit but is not sufficiently enough to create an amount of saving that will trigger economic growth.

KEYWORDS: Savings-Investment Deficit, Economic Growth, Female Labor Force Participation

ÖNSÖZ

Yurtiçi tasarruf oranlarının yüksek olması ve yurtiçi yatırımları finanse etmeye yetmesi, ülke ekonomisinin dış kaynaklara bağımlılığını azaltarak, ülkeyi iç ve dış ekonomik şoklar karşısında daha dayanıklı hale getirmekte ve sürdürülebilir yüksek bir ekonomik büyüme düzeyi yakalanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu tez çalışmasında yurtiçi tasarruflar ile yurtiçi yatırımlar arasında ortaya çıkan tasarruf açığının ekonomik büyümeye etkileri, nüfus, işgücü, enflasyon, ithalat, sağlık harcamaları, kadın işgücü, değişkenleri ve panel veri analizi ile araştırılmıştır. Çalışmada ayrıca, önceki çalışmalarda ele alınmayan kadın işgücü ve kadın çalışanlarca yapılan tasarrufların ülkedeki tasarruf - yatırım açığına ve ekonomik büyümeye etkileri de incelenmiştir. Araştırmanın; düşük, orta ve yüksek gelir gurubundan 65 ülke için yapılmış olması da çalışmaya ayrı bir derinlik katmaktadır.

Gerek bu çalışmanın hazırlanmasında, gerekse akademik hayatımın biçimlenmesinde önemli katkılarını gördüğüm tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Öznur ÖZDAMAR GIOVANIS' e, bu süreçte emeği geçen hocalarıma ve oğlum Çınar'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim. İnsan çalıştığı, ürettiği, bildiği, öğrendiği ve bunu başkalarıyla da paylaşabildiği kadar ülkesine ve insanlığa yararlı olabilmektedir. Benim de bu doğrultudaki yolculuğum, artan hızıyla devam edecektir.

Sibel GÜNDÜZ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	xi
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ.....	xvii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xxi
ÇİZELGELER DİZİNİ	xxiii
EKLER DİZİNİ.....	xxv
GİRİŞ	1
1. YATIRIM-TASARRUF AÇIĞI VE EKONOMİK BÜYÜME İLE İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1. Yatırım	5
1.2. Tasarruf	14
1.2.1. Özel Tasarrufları Belirleyen Etkenler	21
1.2.1.1. Sosyal güvenlik sisteminin varlığı, kapsamı ve etkinliği	21
1.2.1.2. Tasarrufları değerlendirebilecek güvenilir ve yüksek getirili finansal araçların mevcudiyeti.....	22
1.2.1.3. Tamamlayıcı emeklilik sistemlerinin varlığı, etkinliği ve güvenilirliği	23
1.2.1.4. Gelir düzeyi	23
1.2.1.5. Bağımlılık oranı	24
1.2.1.6. Enflasyon.....	25
1.2.2. Kamu Tasarruflarını Belirleyen Etkenler	25
1.2.3. Yurt İçi Tasarruf Düzeyinin Önemi	27
1.2.4. Tasarruf - Yatırım Dengesi	28
1.2.5. Tasarruf - Yatırım Dengesi ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi	31

1.2.6. İkiz Açıklar Hipotezi	35
1.2.7. Üçüz Açıklar Hipotezi.....	36
1.3. Ekonomik Büyüme.....	37
1.3.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Kaynakları.....	37
1.3.2. Ekonomik Büyümenin Temelleri	37
1.3.3. Ekonomik Büyüme Etkileyen Faktörler	39
2. TASARRUF-YATIRIM AÇIĞI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ	46
2.1. Tasarruf - Yatırım Açığı ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Dair Genel İnceleme.....	46
2.2. Tasarruf - Yatırım Açığı ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Dair Literatür Taraması.....	49
2.2.1. Diğer Ülkeler İçin Yapılmış Çalışmalar	49
2.2.2. Türkiye İçin Yapılmış Çalışmalar	53
2.3. Tasarruf - Yatırım Açığı ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Panel Veri Analizi ile Ölçümü	57
2.3.1. Veri seti	57
2.3.2. Panel Analiz Yöntemi	60
2.3.2.1. Sabit etkiler yöntemi.....	61
2.3.2.2. Rassal etkiler yöntemi	62
2.3.2.3. GMM modeli	63
2.3.2.4. Yatay kesit bağımlılığı testi.....	64
2.3.2.5. Panel birim kök testleri.....	65
2.3.3. Ampirik Bulgular	68
2.3.3.1. Yatay kesit bağımlılığı testi sonuçları	68
2.3.3.2. Panel birim kök testi sonuçları	68
2.3.3.3. Hausman testi sonuçları.....	70
2.3.3.4. Tahmin sonuçları	70

3. KADININ İŞGÜCÜNE KATILIMININ TASARRUF - YATIRIM AÇIĞI ÜZERİNDEKİ ROLÜ VE EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ	75
3.1. Kadının İşgücüne Katılımının Tasarruflar, Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme ile İlişkisi Üzerine Literatür Taraması.....	75
3.2. Kadının İşgücüne Katılımının Yatırım-Tasarruf Açığı ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Panel Veri Analizi ile Tahmini.....	78
3.2.1. Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler Yöntemleri Tahmin Sonuçları.....	80
TARTIŞMA VE SONUÇ	87
KAYNAKLAR	91
EKLER.....	105
ÖZGEÇMİŞ	107

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

\bar{I}	: Otonom Yatırım Harcaması
\bar{S}	: Otonom Tasarruflar
Y^d	: Harcanabilir Gelir Düzeyi
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACK	: Tasarruf-Yatırım Açığı
ADF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller Yöntemi (Augmented Dickey-Fuller)
AR	: Autoregressive
ARDL	: Gecikmesi Dağıtılmış Otoresif Model (Autoregressive Distributed Lag)
BES	: Bireysel Emeklilik Sistemi
C	: Özel Kesim Tüketim Harcamaları (Consumption)
CA	: Cari Açık
CADF	: Cross-sectionally ADF
CD	: Yatay Kesit Bağımlılığı (Cross-section Dependency)
D	: Kukla Değişken (Dummy Variable)
DOLS	: Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi (Dynamic Ordinary Least Squares)
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
EKK	: En Küçük Kareler Yöntemi
EN	: Ekonomik Büyüme
ENF	: Enflasyon
EVDS	: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
FE	: Sabit Etkiler Yöntemi (Fixed Effects Method)
FED	: ABD Merkez Bankası (Federal Reserve)
FEK	: Sabit Etkiler Yöntemi, Kadın İşgücünün Yer Aldığı Model

- FEKEK : Sabit Etkiler Yöntemi, Kadın İşgücünün Yer Aldığı Model, Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme
- FMOLS : Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (Fully Modified Ordinary Least Squares)
- G : Kamu Harcamaları (Government)
- GMM : Genelleştirilmiş Momentler Metodu (Generalised Method of Moments)
- GSYH : Gayri Safi yurtiçi Hâsıla
- ILO : Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Organisation)
- IMF : Uluslararası Para Fonu (International Money Found)
- IPS : Im, Pesaran ve Shin Birim Kök Testi
- ISG : İşgücü
- ISG : İşgücü
- ITH : İthalat
- K : Sermaye (Kapital)
- KACK : Kadınların Tasarruf-Yatırım Açığı
- KISG : Kadın İşgücü Arzı
- KTAS : Kadınların Yaptığı Tasarruflar
- L : İş Gücü (Labor)
- LLC : Levin, Lin ve Chu Birim Kök Testi
- M : İthalat (Import)
- M : Tasarrufların Faize Duyarlılığı
- NFS : Nüfus
- OECD : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
- OLS : En Küçük Kareler Yöntemi (Ordinary Least Squares)
- PP : Phillips-Perron Birim Kök Testi
- RE : Rassal Etkiler Yöntemi (Random Effects Method)

REK	: Rassal Etkiler Yöntemi, Kadın İşgücünün Yer Aldığı Model
REKEK	: Rassal Etkiler Yöntemi, Kadın İşgücünün Yer Aldığı Model, Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme
s	: Marjinal Tasarruf Eğilimi
S	: Tasarruflar (Savings)
SGLK	: Sağlık Harcamaları
SURADF	: Görünüşte İlişkisiz ADF (Seemingly Unrelated ADF)
T	: Vergiler (Tax)
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VAR	: Vektör Otoresresif Model (Vector Autoregressive)
VECM	: Vektör Hata Düzeltme Modeli (Vector Error Correction Model)
X	: İhracat (Export)
I:	Özel Kesim Yatırım Harcaması (Investment)
b:	Yatırımların Faize Olan Duyarlılığı
i:	Faiz Oranı (interest rate)

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Yatırım Talebi Fonksiyonu	7
Şekil 1.2. Tasarruf-Gelir Fonksiyonu.....	15
Şekil 1.3. Tasarruf-Faiz Fonksiyonu	16
Şekil 1.4. Ödünç Verilebilir Fon Piyasasında Denge	29
Şekil 1.5. Ödünç Verilebilir Fon Piyasasında Denge.....	29
Şekil 1.6. Solow Büyüme Modelinde Durağan Durum Dengesi.....	40
Şekil 1.7. Tasarruflardaki Düşmenin Üretime Etkisi	41
Şekil 2.1.Tasarruf-Yatırım Açığındaki Artıştan Ekonomik Büyümeye Doğru Geçiş Kanalları.....	48

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1.1. Düşük Gelirli Ülkelerde Yatırımlar (GSYH İçindeki Payı %)	8
Çizelge 1.2. Orta Gelirli Ülkelerde Yatırımlar (GSYH İçindeki Payı %).....	9
Çizelge 1.3. Yüksek Gelirli Ülkelerde Yatırımlar (GSYH İçindeki Payı %).....	12
Çizelge 1.4. Düşük Gelirli Ülkelerde Tasarruflar (GSYH İçindeki Payı %)	17
Çizelge 1.5. Orta Gelirli Ülkelerde Tasarruflar (GSYH İçindeki Payı %).....	19
Çizelge 1.6. Yüksek Gelirli Ülkelerde Tasarruflar (GSYH İçindeki Payı %).....	20
Çizelge 1.7. Düşük Gelirli Ülkelerde Yatırım – Tasarruf Dengesi ve Cari İşlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%).....	32
Çizelge 1.8. Orta Gelirli Ülkelerde Yatırım – Tasarruf Dengesi ve Cari İşlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%).....	33
Çizelge 1.9. Yüksek Gelirli Ülkelerde Yatırım – Tasarruf Dengesi ve Cari İşlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%).....	34
Çizelge 1.10. Düşük Gelirli Ülkelerin Ekonomik Büyüme Oranları (%)	42
Çizelge 1.11. Orta Gelirli Ülkelerin Ekonomik Büyüme Oranları (%).....	43
Çizelge 1.12. Yüksek Gelirli Ülkelerin Ekonomik Büyüme Oranları (%).....	44
Çizelge 2.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	68
Çizelge 2.2. Panel Birim Kök Testlerinin Sonuçları	69
Çizelge 2.3: Hausman Testi Sonucu	70
Çizelge 2.4. Yatırım-Tasarruf Açığı ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler ile Tahmini.....	72
Çizelge 3.1. Kadın İşgücü Dâhil Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler Yöntemi Tahmin Sonuçları	82
Çizelge 3.2. GMM Yöntemi Tahmin Sonuçları	84

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Gelir Grubuna Göre Ülkelerin Sınıflandırılması	105
Ek 2. Veri Setine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	106

GİRİŞ

Bireyler, gelirlerinin bir kısmını ihtiyaçlarını karşılamada kullanırken, geriye kalan kısmını da gelecekte, özellikle zor zamanlarında tüketmek üzere tasarruf ederler. Ayrıca gelecekte yapılacak büyük harcamalar (tatil planları, konut, araba edinimi, çocukların eğitimi, işyeri açma, işyerine yeni makine-teçhizat alımı vb.) için yapılan birikimler de özel tasarrufların önemli belirleyicilerindedir. Bu amaçlar, bireylerin tasarruf güdülerini ve miktarını bir çok yönden etkilemektedir. (Ang, 2009: 1349)

Hanehalkının ve firmaların yaptığı tasarruflar, ekonomide özel tasarrufları oluştururken, hükümetin ve diğer kamu kuruluşlarının yaptığı tasarruflar, kamu tasarruflarını oluşturmaktadır. Özel tasarruflar ile kamu tasarruflarının toplamı, yurtiçi tasarruf düzeyini oluşturmaktadır. Benzer şekilde hanehalkının; konut edinimi ile firmaların; mevcut üretim düzeylerini korumak ve daha da artırabilmek amacıyla yeni fabrika binası inşası, yeni makine-teçhizat alımı, yeni hammadde ve ara malı alımı, mevcut üretim faktörlerinin bakım ve onarımı için yaptıkları harcamalar, özel yatırım harcamalarını oluştururken, devletin; ulaşım, eğitim, sağlık, savunma, enerji gibi alanlarda yaptığı yatırımlar ile üretim amacıyla kurduğu fabrika vb. işletmeler ve bunların bakım ve onarımlarına yaptığı harcamalar da kamu yatırım harcamalarını oluşturmaktadır. Özel yatırım harcamaları ile kamu yatırım harcamalarının toplamı, yurtiçi toplam yatırım harcamalarını oluşturmaktadır. Yurtiçi tasarruf miktarı, yurtiçi yatırım miktarından az olduğunda; tasarruf - yatırım açığı, fazla olduğunda ise yurtiçi tasarruf - yatırım fazlası yaşanmaktadır (Oktayer ve Susam, 2007: 22). Yurtiçi tasarruf oranlarının düşük olması, elde edilen gelirin büyük kısmının tüketim harcamalarında kullanıldığı anlamına gelmektedir.

Tasarrufların yatırımları karşılaması, sürdürülebilir ekonomik büyüme için en önemli ön koşullardan biridir (Sancak ve Demirci, 2012: 160-162). Oysa Türkiye gibi gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde tasarruf - yatırım açığı yaşanmaktadır. Bu durumda olan ülkeler, üretim ve istihdamlarını artırabilmek için gerekli olan ve iç piyasadan sağlayamadıkları finansal kaynakları, yurtdışından borçlanarak elde etme yoluna gitmektedirler. Bu işlem ise kısa dönemde ülkelerin cari işlemler açığının, uzun dönemde de dış borç stokunun artmasına neden olmaktadır. Dış borçlar, yabancı ülke para birimleri cinsinden olduğundan bu kez

işin içine kur riski ve dış şoklardan daha fazla etkilenme de girmektedir. Bütün bu sayılan noktalar, ülkeleri iç ve dış ekonomik şoklar karşısında daha kırılgan hale getirmekte ve ekonomik krizlerin yaşanmasını kolaylaştırmaktadır. Türkiye'nin 1994 ve 2001'de, Arjantin'in 1980, 2001 ve 2014'te, Meksika'nın 1995'te, Rusya'nın 1998'de, Güney Asya ülkelerinin 1997'de yaşadığı ekonomik krizlerin arkasında düşük tasarruf, yüksek bütçe açığı ve bunlara bağlı olarak kamu ve özel kesimin dış borç stokunun aşırı derecede yükselmiş olması yatmaktadır (Sarıgedik, 2008).

Ülkeler yurtiçi tasarruf oranlarını yükseltebilmek için çeşitli tedbirler almaktadırlar. Malezya ve Endonezya'da uygulanan Tasarruf Fonu, Hac Fonu, Evlendirme Fonu, ABD ve İngiltere'de uygulanan Çocuk Eğitim Fonu ve Konut Edinme Fonu ve çoğu ülkede görülen Bireysel Emeklilik Sistemleri (BES), bu tedbirlerden bazılarıdır (Özle ve Karakurt, 2012). Türkiye ise yurtiçi tasarruf oranlarını yükseltebilmek için BES'e özel bir önem vermekte, çalışanları bu sisteme otomatik geçirme ve devlet katkıları / teşvikleri şeklinde uygulamalarla bu sistemi yaygınlaştırmaya çalışmaktadır.

Özel tasarrufları belirleyen etkenler arasında; kişi başına düşen harcanabilir gelir seviyesi, enflasyon, finansal piyasaların gelişmişlik düzeyleri, demografik faktörler, hükümet politikaları, çalışanların eğitim seviyesi, ülkedeki işsizlik oranları ve diğer sosyo-ekonomik faktörler sayılabilir (Özcan ve Günay, 2012). Ayrıca ülkelerin sahip olduğu sosyal güvenlik sistemlerinin kapsayıcılığı ve yeterliliği de bireylerin uzun vadeli tüketim - tasarruf planlamasında önemli yer tutmaktadır. Çin gibi sosyal güvenlik sisteminin yeterince geniş kapsamlı olmadığı ülkelerde bireyler, çocuklarının eğitimi, ailelerinin sağlık harcamaları ve emeklilik dönemlerinde kullanmak üzere, gelirlerinin ortalama %50'sini tasarruf etmektedirler. Ama Türkiye gibi 18 yaşına kadar bütün çocukların Genel Sağlık Sigortası kapsamına alındığı, eğitim ve sağlık hizmetlerine ücretsiz ya da çok düşük maliyetle ulaşılabilirdiği, yaşlılık dönemlerinde düşük te olsa bir emekli maaşının söz konusu olduğu ekonomilerde yurtiçi tasarruf oranları %15'lere kadar düşebilmektedir.

Yatırım ve tasarruflar, bir ülkenin ekonomik büyümesinde ve kalkınmasında önemli rol oynayan unsurlardır. Bu çalışmanın birincil amacı; kişi başına düşen milli geliri düşük 11, orta 26 ve yüksek 28 olmak üzere toplam 65 ülkede tasarruf-yatırım açığı ile ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi panel veri

analizi ile incelemektir. Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde; yatırım-tasarruf açığı ve ekonomik büyüme ile ilgili kuramsal çerçeveye yer verilmiş, ikinci bölümünde; yatırım-tasarruf açığı ve ekonomik büyüme ilişkisi literatür taraması sunulmuştur. Bunun yanısıra 1990-2014 dönemine ait ekonomik büyüme, tasarruf - yatırım açığı, nüfus, işgücü, enflasyon, ithalat ve sağlık harcamaları verileri kullanılarak ekonometrik analizler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ikincil amacı; kadınların işgücüne katılımının yurtiçi tasarruflar üzerindeki rolünü test ederek, kadınların işgücüne katılımı ile yurtiçi tasarruf düzeyi arasındaki etkileşimin, ekonomik büyüme üzerinde bir etkisi olup olmadığını araştırmaktır. Bu amaçla tezin üçüncü bölümünde; kadınların işgücüne katılımının yurtiçi tasarruflar üzerindeki rolü ve bunun ekonomik büyümeye etkisi üzerine literatür taraması ışığında ekonometrik analizler gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmanın literatüre en önemli katkısı; tasarruf - yatırım açığı ve ekonomik büyüme ilişkisi içerisinde kadının işgücüne katılımının etkisinin incelenmiş olmasıdır. Yabancı ve Türk iktisat yazınında tasarruf - yatırım açığı ile ekonomik büyümeyi ilişkilendiren pek çok çalışma olmasına karşın, kadının işgücü piyasasındaki artan yeri, kazançlarının tasarrufları etkileme potansiyeli ve kadının çalışması yoluyla elde edilen tasarrufların ekonomik büyüme üzerinde etkili olup olmadığı araştırılmamıştır. Çalışma bu anlamda bir ilk olacaktır. Buna ek olarak, geliştirilen politika önerileri de bu alanda önemli bir boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın ülke ekonomisine katkılarının ise; bireylerin, tasarruflar konusundaki farkındalığını artırarak daha fazla tasarruf yapmaya yönlendirmesi, finansal sistem temsilcileri ve ülke ekonomi yönetiminin de dikkatlerini bir kez daha tasarruf - yatırım açığı ve bunun muhtemel etkilerine çekerek, çok geç olmadan gerekli önlemlerin alınmasını sağlaması yönlerinden gerçekleşeceği beklenmektedir. Tezin, kadının işgücüne katılımının tasarruf - yatırım açığı üzerindeki etkisi konusundaki bulgularının ise kadının işgücü piyasasındaki rolünün artırılması noktasında ilgili kamu politikalarına ışık tutacağı düşünülmektedir.

Çalışmadaki en önemli kısıt; bütün ülkelere yönelik tasarruf, yatırım, eğitim, sağlık, kadın istihdamı, kadınların tasarrufları ve kadınların tasarruf açığı verilerine ulaşma konusunda yaşanmıştır. Çalışmaya başlarken, Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından listelenen 184 ülkenin tamamı için analiz yapılması

planlanmış olmasına karşılık, düzenli veri setine ulaşamayan ülkelerin panel veri setinden dışlanmasıyla birlikte, analizdeki ülke sayısı 65'e düşmüştür.

İlerleyen dönemlerde, ülkelerin veri setlerini daha düzenli hale getirmeleri ve verilerin zaman boyutunun artması durumunda, her bir ülke için ayrı ayrı analizler yapılarak, elde edilen bulguların karşılaştırılması yoluyla daha detaylı çalışmalar da gerçekleştirilebilir.

1. YATIRIM-TASARRUF AÇIĞI VE EKONOMİK BÜYÜME İLE İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yatırım

Üretim araçları toplamını (sermaye stokunu) artırmaya yönelik yapılan harcamalara, yatırım harcamaları ya da kısaca yatırım adı verilmektedir (Seyidoğlu, 2002: 712). Yatırım, içinde bulunulan zaman diliminde riski göze alarak, gelecek dönemlerde getiri sağlaması beklenen ve bunun için de bugünkü tüketim harcamalarından vazgeçerek, fedakârlıkta bulunulan varlıklardır. Yatırım, maddi (makine, teçhizat, fabrika binası, konut edinimi gibi) ve beşeri sermayeye (işgücünün niteliğini ve verimliliğini artırmaya yönelik sağlık, eğitim vb. harcamalar) yapılan eklentilerdir. Yatırımı bireyler açısından tanımlamak gerekirse; kişilerin, gelecekteki tüketimlerini daha rahat yapabilmek ve yaşam standartlarını yükseltebilmek için bugünkü tüketimlerini sınırlandırıp, tasarruf ettikleri varlıkları, gelecekte gelir sağlayacak araçlarda değerlendirmeleridir (Hamurcu, 2015: 10). Firmalar açısından ise yatırım; sahip olunan nakdi değerlerin, uzun vadede gelir sağlaması amacıyla bina, arazi, makine, teçhizat gibi sabit varlıklara dönüştürülmesidir. Duran varlıklara, hammadde, mamul ve yarı mamul stoklarına yapılan ilaveler de işletmeler açısından birer yatırım çeşididir (Gülaç, 2014: 5).

Ekonomi bilimi açısından genel olarak; hanehalkının konut edinimi ile firmaların arazi, bina, makine, teçhizat ve beşeri sermayeyi artırmaya yönelik olarak gerçekleştirdikleri harcamaların tümü, yatırım olarak değerlendirilmektedir. Buraya kadar olan yatırımlara; özel yatırım harcamaları adı verilmektedir. Bunun yanında, devlet tarafından, mal ve hizmet üretimine yönelik olarak gerçekleştirilen yol yapımı, bina yapımı, her türlü alt yapı ve üst yapı çalışmaları, gerçekleştirilen makine-teçhizat alımları, halkın eğitim ve sağlığı için yapılan harcamalar da kamu yatırımlarını oluşturur (Eğilmez, 2015a).

Yatırımcı, gelir elde etmek amacıyla yatırım yapan kimsedir. Yatırımcı, kişi olabileceği gibi kurumlar ya da devlet de olabilir. Kendi birikimleriyle yatırım yapan kişiler, gerçek kişi yatırımcı, çeşitli yatırım araçlarıyla yatırım yapan devlet, kamu ve özel kuruluşlar da tüzel kişi yatırımcılardır (Armağan, 2007: 41).

Yatırımlar, bağlandıkları kaynakların özelliklerine, varlıklara bağlandıkları süreye, yatırımın amaç ve araçlarına göre üç gruba ayrılmaktadır (Hamurcu, 2015: 10). Bağlandıkları kaynakların özelliklerine göre de yatırımlar; döner varlık ve sabit varlık yatırımları olarak ikiye ayrılmaktadır. Bir yıldan daha uzun süre içinde paraya dönüştürülebilecek nitelikteki varlıklara yapılan yatırımlar sabit varlık yatırımı olarak tanımlanırken; bir yıldan daha kısa süre içinde birçok defa paraya dönüştürülebilecek nitelikteki varlıklara yapılan yatırımlar ise döner varlık yatırımlar olarak tanımlanmaktadır. Varlıklara bağlandıkları süreye göre yatırımlar; uzun ve kısa vadeli yatırımlar olarak iki gruba ayrılmaktadır. Uzun vadeli yatırımlar, bir yıl ya da daha uzun sürede getiri sağlayabilecek yatırımlar iken, kısa vadeli yatırımlar; bir yıldan daha kısa sürede getiri sağlayan yatırımlardır. Yatırımların getirileri, genel olarak, yatırımın vade yapısına göre değişmekte olup, vade (süre) arttıkça, yatırımdan beklenen getiri de artmaktadır. Amaç ve araçları yönünden yatırım, ekonomik yatırımlar, tüketici yatırımları ve finansal yatırımlar olarak üç gruba ayrılmaktadır. Mal ve hizmet üretmek ile üretim ve arz gücünü artırmak amacıyla yapılan yatırımlar, ekonomik yatırımlardır. Tüketici yatırımları, bireylerin birikimlerini uzun vadede kâr getirecek biçimde yatırım araçlarına bağlamalarıdır. Finansal yatırımlar ise belirli bir getiri sağlamak amacıyla hisse senedi, tahvil, bono gibi sermaye piyasası araçlarına yapılan yatırımlardır (Dinler, 2012).

Bireyler ellerinde bulundurdukları parayı, enflasyon karşısında korumak için de yatırım yapmak isteyebilirler. Bireylerin yatırımlarını hangi alanlara ve ne şekilde yapacaklarını belirleyen faktörler arasında; faiz oranları, dövizin beklenen getirisi, borsanın beklenen getirisi, altının beklenen getirisi, gayri menkullerin beklenen getirisi ve bu yatırım araçlarının taşıdığı riskler sayılabilir. Bireyler, yatırım yapacak ekonomik güce sahip olamayabilirler. Bu durumda gerçekleştirmek istedikleri yatırım için borçlanma yoluna gidebilir, elde ettikleri gelir ile borçlarını ve bu borca bağlı faizleri ödeyebilirler (Hamurcu, 2015: 10). Faiz, borçlanmanın maliyeti olduğundan özellikle yatırım yapacak kişiler için önemli bir göstergedir. Faizlerin artması, yatırımların maliyetlerini artırarak, onları olumsuz etkilemektedir. Öte yandan tasarruflar da faizlere duyarlı olup, artan faizler, bugünkü tüketimin alternatif maliyetini artıracığı için, bireylerin tüketim yerine tasarrufu tercih etmelerini sağlayabilmektedir. Yatırım ve tasarruf, birbirinden bağımsız unsurlar değildir. Yatırım için tasarruf gerekli ve önemli bir unsurdur (Çolak, 1996: 420).

Klasik iktisatçılar yatırımları sadece faizin azalan bir fonksiyonu olarak görürler. Bu ekole göre yatırımlarla, faizler arasındaki ilişki Denklem (1) aracılığıyla incelenebilir (Dinler, 2012):

$$I = \bar{I} - bi \quad (1)$$

Burada;

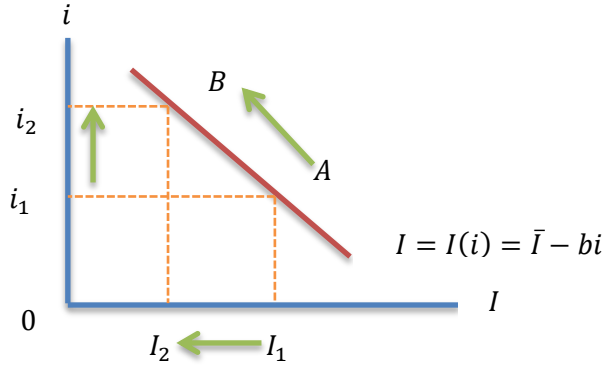
I : Özel yatırım harcamalarını

\bar{I} : Otonom (faiz dışı faktörlerce belirlenen) yatırım harcamalarını

i : Faiz oranını ve

b : Yatırımların, faize olan duyarlılığını ifade etmektedir.

Bu denklemde görüldüğü üzere, artan faiz oranları, yatırımları azaltıcı yönde etki etmektedir. Faizle, yatırımlar arasındaki bu ilişki Şekil 1.1 yardımıyla incelenebilir:

Kaynak: Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, (2009: 185)'den yararlanarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Şekil 1.1. Yatırım Talebi Fonksiyonu

Şekil 1.1'den de görüldüğü üzere; yatırımlarla, faiz oranları arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Faizler i_1 'den i_2 'ye yükseldiğinde, yatırımlar I_1 'den I_2 'ye düşer ve böylece artan faizle birlikte, yatırım miktarı azalmış olur.

Denklem (1), geliri de kapsayacak şekilde genişletildiğinde;

$$I = \bar{I} + aY - bi \quad (2)$$

haline gelir. Burada a ; marjinal yatırım eğilimi olup, gelirden meydana gelen bir birimlik artışın, yatırımlarda meydana getirdiği değişimi gösterir. Denklem (2) yatırımların, gelire pozitif, faiz oranıyla negatif yönlü ilişki içinde olduğunu göstermektedir (Dinler, 2012: 389).

Bu çalışmada kullanılan veri setinde 11 düşük gelirli, 26 orta gelirli ve 28 yüksek gelirli olmak üzere toplam 65 ülkenin başta tasarruf, yatırım, ekonomik büyüme olmak üzere konuyla ilgili değişkenlere ait gözlemler yer almaktadır. Bu kapsamda yer alan düşük gelirli, orta gelirli ve yüksek gelirli ülkelerin yatırım verileri sırası ile Çizelge 1.1, Çizelge 1.2 ve Çizelge 1.3'te sunulmuştur.

Çizelge 1.1. Düşük Gelirli Ülkelerde Yatırımlar (GSYH İçindeki Payı %)

Sıra No	Ülkeler	1990	1995	2000	2005	2010	2015
1	Burkina Faso	1.9	23.9	20.1	24.1	26.9	31.8
2	Burundi	14.5	63.6	27.8	22.4	30.5	16.9
3	Gana	0.1	20.0	2.4	29.0	26.0	24.6
4	Kenya	24.2	21.8	17.4	17.6	20.7	21.2
5	Madagaskar	17.0	1.1	15.0	22.2	2.1	16.5
6	Malavi	23.0	17.4	1.4	17.1	22.8	11.3
7	Nepal	18.1	2.5	24.3	26.5	38.3	38.8
8	Nijer	11.0	73.2	11.4	22.8	40.0	38.8
9	Sierra Leone	13.0	55.7	1.1	1.1	30.6	15.4
10	Togo	26.6	16.1	15.2	16.3	18.9	20.7
11	Uganda	12.7	12.4	19.5	22.4	25.6	24.3

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri (2017)

Çizelge 1.1'de düşük gelirli ülkelerde yatırımların GSYH'ye oranlarının 1990'lı yıllarda oldukça düşük olduğu, zaman içinde bu oranların artarak, 2015'te ortalama %20'lere ulaştığı görülmektedir. 2015 yılı itibarıyla yatırımların en düşük olduğu ülkeler; Malavi, Sierra Leone ve Madagaskar olurken, en yüksek olduğu ülkeler; Nepal, Nijer ve Burkina Faso'dur. Düşük gelirli ülkelerin, orta ve yüksek gelirli ülkeler gurubuna yükselebilmeleri için yatırımlarını önemli ölçüde artırmaları gerekmektedir. Bu konuda yerli yatırımlar yetersiz kalıyorsa, doğrudan yabancı yatırımlar güzel bir çözüm önerisi olabilir. Ancak, yabancı yatırımcılar da gidecekleri ülkelerde siyasi ve ekonomik istikrara çok önem vermektedirler. Bu nedenle ülke yöneticilerinin bu konulara özel önem göstermeleri gerekmektedir.

Çizelge 1.1’de yer alan düşük gelirli ülkeler aynı zamanda, yolsuzluğun da en yüksek olduğu ülkelerdir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından hazırlanan dünyanın yolsuzluk algı endeksinde göre de bu ülkeler yolsuzluğun en fazla, şeffaflığın en az olduğu ülkeler arasında yer almaktadır (Dünya Bankası, 2017b). Bu durum, söz konusu ülkelerin düşük gelirli kalmasının da en önemli nedenlerindedir. Bu ülkelerin uluslararası yatırımcıları çekebilmeleri için öncelikle yolsuzlukları önlemeleri, hukuk sistemlerini şeffaf ve güvenilir hale getirmeleri ve siyasi istikrarı sağlamaları gerekmektedir.

Orta gelirli ülkelerin yatırım verileri ise Çizelge 1.2’de sunulmuştur.

Çizelge 1.2. Orta Gelirli Ülkelerde Yatırımlar (GSYH İçindeki Payı %)

Sıra No	Ülkeler	1990	1995	2000	2005	2010	2015
1	Mısır	28.8	20.1	19.6	18.0	19.5	14.4
2	El Salvador	1.4	20.0	16.9	16.1	13.3	14.0
3	Gabon	21.7	23.3	21.9	19.8	29.7	29.5
4	Guatemala	13.6	15.1	17.8	19.7	13.9	13.4
5	Honduras	23.0	31.6	28.3	27.6	21.9	25.2
6	Hindistan	24.9	26.1	24.1	34.3	40.7	32.4
7	Endonezya	33.1	31.9	2.2	25.1	32.9	34.6
8	Ürdün	30.8	3.3	22.4	34.1	24.0	24.1
9	Malezya	32.4	4.4	26.9	22.4	2.3	25.1
10	Mauritius	30.2	25.6	26.1	2.3	27.1	18.1
11	Meksika	23.1	16.9	22.5	22.3	22.1	22.7
12	Fas	3.1	25.4	2.6	30.3	34.1	30.2
13	Nijerya	14.4	70.8	7.0	54.7	17.3	15.1
14	Pakistan	18.9	18.5	17.2	19.1	15.8	15.2
15	Panama	21.1	3.8	3.6	2.8	3.7	4.0
16	Peru	15.3	24.7	19.6	17.3	23.8	24.2
17	Filipinler	24.2	22.5	1.8	21.6	20.5	20.6
18	Senegal	9.1	13.6	20.5	24.5	22.0	23.7
19	Güney Afrika	17.7	19.2	16.4	18.3	19.5	20.7
20	Saint Lucia	25.8	18.7	26.7	28.5	28.1	19.7
21	Saint Vincent ve Grenadinler	24.5	25.3	23.4	25.1	29.0	25.9
22	Sudan	11.2	14.1	24.9	28.1	23.0	16.6
23	Surinam	10.8	15.3	12.4	24.9	37.5	66.7
24	Tayland	41.4	42.9	22.3	30.4	25.4	24.1
25	Türkiye	24.5	25.5	20.8	20.0	19.5	18.1
26	Uruguay	12.2	15.4	14.5	17.7	19.4	19.8

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri (2017)

Çizelge 1.2’de orta gelirli ülkelerde yatırımların GSYH’ye oranlarının genel olarak 1990’lı yıllarda düşük olduğu, zaman içinde bu oranların artarak, 2015’te ortalama %20’nin üzerine çıktığı görülmektedir. Ancak Mısır, Tayland, Malezya ve Ürdün’de 1990’lı yıllarda daha yüksek bir yatırım düzeyi görülürken, 2015’e gelindiğinde bu oranın düşmüş olduğu dikkati çekmektedir. Mısır’da bu durumun yaşanmasının en önemli nedeninin; Aralık 2010’da Tunus’ta başlayıp, bütün Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerini etkisi altına alan Arap Baharı olayları ve bu kapsamda yaşanan askeri darbe neticesinde seçimle gelen Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi’nin tutuklanması ve yerine, askeri darbeyi gerçekleştiren Genel Kurmay Başkanı Abdül Fetih El-Sisi’nin geçmesi gibi faktörler olduğu değerlendirilmektedir. 2015 yılı itibariyle yatırımların en yüksek olduğu ülkelerin; Surinam, Endonezya ve Hindistan olduğu, yatırımların en düşük olduğu ülkelerin ise; Panama, Guatemala, Mısır, El Salvador, Nijerya ve Pakistan olduğu görülmektedir. Türkiye’de ise 1990’larda %25 düzeyinde olan yatırımların, 2015 yılı itibariyle %18.1’e gerilemiş olduğu görülmektedir. İşsizliği azaltmak ve ekonomik büyümeyi artırmak isteyen Türk ekonomi yöneticilerinin, yatırımların artabilmesi için gerekli gayreti göstermesi gerekmektedir. Orta gelirli bütün ülkelerin, yüksek gelirli ülkeler gurubuna yükselebilmeleri için yatırımlarını daha da artırmalarında yarar vardır. Yerli yatırımların yetersiz kaldığı, ülkelerin teknoloji ve Ar-Ge açığı olduğu durumlarda, doğrudan yabancı yatırımlar da ülkeye önemli katkılar sunabilmektedir. Ancak, yabancı yatırımcılar da gidecekleri ülkelerde siyasi ve ekonomik istikrara çok önem vermektedirler. Bu nedenle ülke yöneticilerinin bu konulara özel bir önem vermeleri gerekmektedir.

Doğrudan yabancı yatırım çekme konusunda en başarılı ülke Çin’dir. Dolayısıyla diğer gelişmekte olan ülkeler de Çin’deki uygulamaların benzerlerini hayata geçirerek daha fazla yabancı yatırım çekme yoluna gidebilirler. Çin dışı açılma ve demokratikleşme çabalarını başlattığı 1978’den sonra ülkesinin dış ticaret yapmaya en elverişli güney sahillerini yabancı yatırımcılara açmış, onlara çok sayıda vergi muafiyeti, bürokratik işlemlerin hızlandırılması, arazi tahsisi ve mülkiyet hakkı güvenceleri vermiştir. Bütün bunların yanına ucuz işgücü, ucuz doğal kaynaklar ve gevşek çevre politikaları da eklenmesiyle birlikte Çin, dünyanın dört bir yanındaki yabancı yatırımcıları ülkesine çekmeyi başarmıştır (Özsoylu, 2006: 75-78).

Çin’in burada yaptığı diğer bir akla yatkın uygulama da; gelen yabancı yatırımcılara, mutlaka bir Çin’li firma ile ortak yatırım yapma ve ilk yıllarda

ürettiği ürünlerin tamamını ihraç etme şartlarını koşmuş olmasındır. İlk uygulama sayesinde, yerli firmaların yeni üretim teknolojilerini tanıma ve içselleştirmesine olanak sağlamış, ikinci uygulamayla da iç piyasasında yeni yeni gelişmekte olan bebek endüstrileri korumuştur (Yılmaz ve Koyuncu, 2005: 78).

Çin'in doğrudan yabancı yatırım çekme yolunda attığı en önemli adımlardan birisi de dünyanın farklı yerlerine dağılmış Çin'li iş insanlarını, ülkelerine yatırım yapmaya davet ve teşvik etmesi olmuştur. Özellikle ABD ve Kanada'da yaşayan ve belirli bir sermaye birikimine ulaşmış çok sayıda Çin'li iş insanı bu süreçte ülkesine önemli yatırımlar yapmıştır (Ekinci, 2007: 45-48).

O halde diğer gelişmekte olan ülkeler de yabancı yatırımcılara; mülkiyet hakları güvencesi, vergisel ayrıcalıklar, bürokratik işlemlerde kolaylaştırma, iyi işleyen ve uluslararası anlaşmalara bağlı bir hukuk sistemi, öngörülebilir ve istikrarlı bir ekonomik yapı sunabildiklerinde, daha fazla yabancı yatırımcıyı ülkelerine çekebilirler ve bu yolla ekonomik büyümelerini hızlandırabilirler.

Yüksek gelirli ülkelerin yatırım verileri Çizelge 1.3'te sunulmuştur.

Çizelge 1.3. Yüksek Gelirli Ülkelerde Yatırımlar (GSYH İçindeki Payı %)

Sıra No	Ülkeler	1990	1995	2000	2005	2010	2015
1	Kanada	21.4	19.4	20.7	22.7	23.5	23.6
2	Fransa	24.2	20.4	22.4	22.4	21.9	22.4
3	Avustralya	24.2	20.4	22.4	22.4	21.9	22.4
4	Avusturya	26.8	26.9	26.0	23.9	22.7	23.5
5	Barbados	15.2	11.9	1.8	18.5	13.6	14.0
6	Belçika	24.4	21.8	23.8	23.6	22.7	23.2
7	Bruney	18.7	36.7	13.1	11.4	23.7	35.2
8	Kıbrıs	27.0	27.0	20.8	22.5	23.8	14.5
9	Danimarka	21.1	20.6	22.4	22.2	18.4	19.5
10	Finlandiya	30.1	20.3	23.9	24.6	21.6	21.1
11	Yunanistan	27.6	22.5	25.8	22.1	17.0	9.8
12	İzlanda	20.5	17.7	24.6	29.2	13.9	15.4
13	İrlanda	21.5	18.9	24.5	30.3	17.3	21.7
14	İsrail	25.1	25.5	22.6	2.0	18.5	19.9
15	İtalya	22.3	19.8	20.7	21.1	2.1	17.0
16	Japonya	32.5	29.9	27.3	24.7	21.3	23.9
17	Kore	34.7	34.8	3.3	32.2	32.0	28.5
18	Lüksemburg	24.8	20.5	22.3	22.1	18.5	17.8
19	Malta	30.6	31.1	26.6	21.3	23.6	24.8
20	Hollanda	2.4	21.9	23.0	20.9	20.4	19.3
21	Norveç	24.6	24.0	21.7	22.6	25.4	28.2
22	Portekiz	27.7	24.2	28.8	23.7	2.1	15.2
23	Suudi Arabistan	15.1	19.8	18.7	20.2	30.7	34.6
24	Singapur	35.6	33.8	34.9	21.4	27.9	26.2
25	İspanya	26.7	22.4	2.7	30.0	23.5	20.7
26	İsveç	29.5	20.7	22.8	22.0	22.9	24.2
27	Trinidad ve Tobago	13.6	20.6	16.8	3.0	13.4	13.4
28	ABD	21.5	21.2	23.6	23.2	18.8	20.3

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri (2017)

Çizelge 1.3'te yüksek gelirli ülkelerde yatırımların GSYH'ye oranlarının genel olarak 1990'lı yıllarda da yüksek olduğu ve zaman içinde bu oranların çok değişmediği görülmektedir. 1990'lı yıllarda yatırım oranının en düşük olduğu ülkeler; Trinidad ve Tobago, Barbados ve Suudi Arabistan olup, bu ülkelerin 2015 yılındaki yatırım oranlarının çok da değişmediği görülmektedir. 2008 küresel ekonomik krizinin, bu ülkelerin yatırımlarında bir miktar düşüşe neden olduğu ancak sonrasında tekrar bir toparlanmanın yaşandığı görülmektedir. 2015 yılı itibariyle yatırım oranları en düşük olan ülkeler; Yunanistan, Barbados, Güney

Kıbrıs, İzlanda, Portekiz ve Trinidad ve Tobago iken, yatırım oranının en yüksek olduğu ülkelerin; Bruney, Güney Kore, Malta, Norveç ve Suudi Arabistan olduğu görülmektedir.

Yüksek gelirli ülkelerin aynı zamanda en çok doğrudan yabancı yatırımı yapan ülkeler olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, aslında bu ülkelerin yatırım oranlarının daha yüksek olduğu da unutulmamalıdır. Bu çizelgede dikkat çeken bir husus da 2008 küresel ekonomik krizinin etkisiyle girdiği ekonomik durgunluktan bir türlü çıkamayan Avrupa Ülkelerinin, beklenenden daha az yatırım yapıyor olduklarıdır. Özellikle Yunanistan, içinde bulunduğu borç krizinin de etkisiyle, ancak milli gelirin %9.8'i kadar yatırım harcaması gerçekleştirebilmiştir. Oysa bu ülkenin, %25'lere ulaşan işsizlik oranını düşürebilmesi, borçlarını çevirebilir hale gelmesi ve ekonomik büyümesini artırabilmesi için çok daha fazla yatırım yapmaya ihtiyacı vardır. En azından Avrupa Birliği'nden (AB) aldığı fonları bu amaçla kullanabilir. Bu konuda AB'nin yapacağı zorlayıcı yönlendirmeler yararlı olabilecektir.

Yatırımların düşük olduğu Trinidad ve Tobago, Karayipler'de yer alan, Trinidad ve Tobago adlı iki farklı adadan oluşan ve ekonomisi turizm gelirlerine dayalı bir ülkedir. Turizm sektörünün sürekli yeni yatırımlar gerektirmemesi ve adaların yeni yapılaşmaya çok müsait olmaması, bu ülkedeki yatırımların düşük olmasına neden olmuştur.

İzlanda ekonomisi, büyük oranda balıkçılık endüstrisine dayanmaktadır ve balıkçılık, ihracatın ağırlıklı bölümünü oluşturmakta, ülke nüfusuna önemli oranda istihdam sağlamaktadır. Alüminyum ve ferro-silikon üretimi de İzlanda ekonomisi için önde gelen sektörlerdendir. Ülke, çoğunluğu buzlarla kaplı bir ada devleti olması nedeniyle tarım ve diğer sektörlerin gelişim olanağı yoktur. Bu durum da ülkedeki yatırımların, diğer yüksek gelirli ülkelere göre düşük kalmasına neden olmuştur. Ayrıca 2008 küresel ekonomik krizinden oldukça fazla etkilenen ülkede kamu borcunun GSYH'ye oranı 2015 yılında %98'i bulmuş, bu da yatırımlara ayrılması gereken kaynakların, kamu borçlarının ödenmesine gitmesine neden olmuştur (Habertürk, 2015; Ekonomi Bakanlığı, 2017).

Portekiz ise Yunanistan, İspanya ve İrlanda ile birlikte Avrupa Birliği'nin en sıkıntılı ekonomileri arasında yer almaktadır. Özellikle 2008 küresel ekonomik krizinden derinden etkilenen Portekiz'de kamu borçlarının GSYH'ye oranı 2016

yılı itibariyle %130.4'tür. Ülkenin temel gelir kaynağı olan turizmi tekrar canlandırma çalışmalarının yürütüldüğü bu ülkede, yurtiçi tasarruflar ve yatırımlar istenilen düzeyde değildir (DW, 2017).

Yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle 2011 yılından itibaren Avrupa Birliği, IMF ve Avrupa Birliği Merkez Bankası'ndan yardımlar alan Portekiz'e 2011-2014 döneminde yapılan yardımlar 78 Milyar Euro'ya ulaşmıştır. Bu fonlarla %15'i aşan işsizlik oranını düşürmeye, kamu borçlarını azaltmaya ve turizmi canlandırmaya çalışan Portekiz, bir yandan da sıkı maliye politikaları uygulamaktadır (BBC, 2014)

1.2. Tasarruf

Tasarruf, gelirin harcama yapıldıktan sonra kalan kısmıdır. Yapılan tasarruflarla bireyler, menkul ve gayrimenkul değerler satın alabilir, bir kısmını da nakit olarak ellerinde bulundurabilirler. Toplam talep ve ekonomik büyüme açısından tasarruflarda meydana gelen artış ve azalışlar önemlidir (Yılmaz ve Tuncay, 2012: 353).

Keynesyen ekonomi teorisine göre; bir kişinin tüketim harcamasının maliyeti, belirli bir sürede kazandığı harcanabilir gelirden çıkarıldığında, kalan kısım, tasarrufları oluşturmaktadır. Bu durum Denklem (3) yardımıyla gösterilebilir (Dinler, 2012).

$$S = Y^d - C \quad (3)$$

Burada:

S : Tasarrufları (Savings),

Y^d : Harcanabilir (Vergiler çıkartılıp, transfer ödemeleri eklendikten sonraki) geliri,

C : Özel tüketim harcamalarını göstermektedir.

Denklem (3) tekrar düzenlenerek Denklem (4) elde edilebilir:

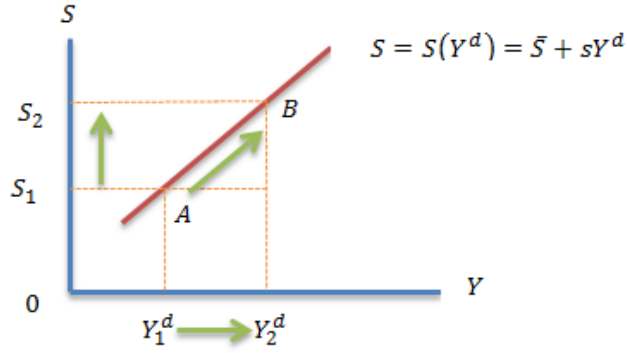
$$S = \bar{S} + sY^d, \quad s > 0 \quad (4)$$

Burada:

\bar{S} : Otonom tasarrufları (tasarruf miktarını belirleyen gelir harici faktörlerin etkisiyle gerçekleşen tasarruflar),

s : Marjinal tasarruf eğilimini (gelirde meydana gelen 1 birimlik artışın ne kadarının tasarruf edildiğini) göstermektedir.

Görüldüğü üzere, Keynesyen ekonomi teorisine göre tasarruf, gelirin artan bir fonksiyonudur (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2009: 150). Yani, bireylerin harcanabilir gelir düzeyi arttığında, daha fazla tasarruf yapmaları beklenmektedir. Gelirle tasarruflar arasındaki ilişki, Şekil 1.2 yardımıyla görsel hale getirilebilir:

Kaynak: Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, (2009: 159)'dan yararlanarak, tarafımızdan geliştirilmiştir.

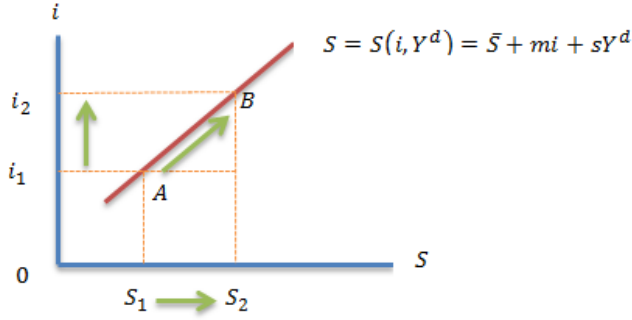
Şekil 1.2. Tasarruf-Gelir Fonksiyonu

Şekil 1.2'den de görüldüğü üzere, artan harcanabilir gelir düzeyi, özel tasarrufları artıracaktır. Bu nedenle, ülkelerinde tasarruf oranlarını artırmaya çalışan ekonomi yönetimlerinin, bireylerin gelirlerini artırmalarında, bunu yapamadıkları durumlarda da en azından bireylerden ve firmalardan aldıkları vergileri azaltmalarında yarar vardır.

Klasik iktisat teorisinde; faiz oranlarıyla, tasarruflar arasında pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğu kabul edilmektedir. Çünkü Klasik ekonomistlere göre faiz; bugünkü tüketimden vazgeçmenin ödülüdür (Kazgan, 1993: 5) . Bu durumda Denklem (4), faizleri de içerecek şekilde genişletildiğinde;

$$S = \bar{S} + mi + sY^d, \quad m > 0, \quad s > 0 \quad (5)$$

şekline gelir. Burada m ; tasarrufların, faiz oranına olan duyarlılığını ifade etmektedir. Tasarruflarla faiz oranları arasındaki ilişki Şekil 1.3 yardımıyla da incelenebilir.

Kaynak: Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, (2009: 159)'dan yararlanarak, tarafımızdan geliştirilmiştir.

Şekil 1.3. Tasarruf-Faiz Fonksiyonu

Şekil 1.3'ten de görüldüğü üzere, artan faiz oranı, tasarrufları artıracaktır. Bu nedenle, ülkelerinde tasarruf oranlarını artırmaya çalışan ekonomi yönetimlerinin, vadeli mevduatlara verilen reel faizlerin pozitif olmasına dikkat etmeleri ve faizleri zorla düşürmeye çalışmamaları gerekmektedir. Aksi takdirde ekonomi Likidite Tuzağı'na girer. Çok düşük olan faizler, bireyleri, tasarruflarını finansal sistem içinde tutmaktansa, yastık altında tutmaya yönlendirir. Günümüzde Türkiye'de yaşanan durum tam olarak budur. Çünkü bankaların vadeli mevduatlara verdiği faiz %9 iken, enflasyon %11'dir. Bu durumda, Denklem (6)'da yer alan Fisher eşitliği gereği, reel faizler negatife dönmektedir.

$$r = i - \pi^e \quad (6)$$

Burada;

r : Reel faiz oranlarını,

i : Nominal faiz oranını,

π^e : Beklenen faiz oranlarını göstermektedir.

$i = \%9$, $\pi = \%11$ olduğunda, $r = -\%2$ olmaktadır ki bu da tasarruflarını bankada değerlendiren kişilerin, reel getiri elde edemediği gibi, birikimlerinin alım gücünün daha da düştüğünü göstermektedir ki bu durum ülkede yaşanan tasarruf düşüklüğünün en açık nedenini oluşturmaktadır¹.

Yurtiçi tasarruflar, hanehalkı ve firmalar tarafından gerçekleştirilen özel tasarruflar ve devlet tarafından gerçekleştirilen kamu tasarruflarından oluşmaktadır. Özel tasarruflar ile kamu tasarrufları arasında da etkileşim söz konusu olabilmektedir (Bedir, Özdemir ve Bozkurt, 2017: 265). Keynesyen iktisat teorisine göre; kamu tasarruflarındaki azalış, piyasada faiz oranlarını artırır ve bu da özel sektör yatırım harcamalarını dışlar. Yatırımdan çekilen fonlar, yüksek faizle tasarrufta değerlendirilir ve böylece özel tasarruflar artar. Ricardocu yaklaşıma göre ise; kamu tasarruflarındaki artışın, özel tasarrufları düşürdüğü için yurtiçi tasarruflar üzerinde herhangi bir etki yaratmadığı kabul edilir (Metin Günay ve Özcan, 2012).

Çalışma kapsamında yer alan düşük gelirli ülkelerin tasarruflarının, GSYH'lerine oranları Çizelge 1.4'te görülmektedir:

Çizelge 1.4. Düşük Gelirli Ülkelerde Tasarruflar (GSYH İçindeki Payı %)

Sıra No	Ülkeler	1990	1995	2000	2005	2010	2015
1	Burkina Faso	54.2	11.5	46.2	80.5	16.5	16.7
2	Burundi	-5.4	-0.8	-7.1	-0.3	0.3	-6.8
3	Gana	0.5	11.6	55.5	3.7	95.7	13.1
4	Kenya	16.7	15.3	72.8	10.2	78.2	79.4
5	Madagaskar	55.5	3.4	77.2	48.5	27.0	64.4
6	Malavi	13.4	-0.3	38.3	-4.1	10.7	48.1
7	Nepal	69.9	1.6	15.2	11.6	11.5	87.9
8	Nijer	42.2	0.2	3.5	8.6	13.1	16.6
9	Sierra Leone	13.7	-2.3	-2.0	-0.4	13.2	-1.3
10	Togo	1.5	11.2	2.0	-2.3	17.9	-4.7
11	Uganda	0.6	33.7	80.4	11.7	15.4	13.3

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri (2017)

¹ Bu noktada çözüm önerisinin ne olacağı sorusu akla gelebilir. Yapılması gereken; enflasyonu düşürmektir. Bu, zaman alacaksa, tasarruf sahiplerine pozitif reel faiz sunulup, yatırımcılara tahsisli kredi uygulamaları ve devlet teşvikli krediler devreye sokulabilir (Bedir vd., 2017).

Çizelge 1.4'te düşük gelirli ülkelerin tasarruf oranlarının oldukça önemli ölçülerde dalgalanmalar içerdiği görülmektedir. Örneğin; Burkina Faso'da 1990 yılında GSYH'nin %54.2'si olan tasarrufların, 1995'te %11.5'e düştüğü, 2000 yılında %46.2'ye, 2005'te %80.5'e çıktığı görülmektedir. Gana ve diğer ülkelerde de benzer dalgalanmalar gözükmemektedir. Bu ülkelerin istikrarlı bir yatırım ve ekonomik büyüme düzeyi yakalayabilmeleri için, tasarruflardaki bu aşırı dalgalanmaları da kontrol etmelerinde yarar vardır.

Orta gelirli ülkelerin tasarruflarının, GSYH'lerine oranları Çizelge 1.5'te sunulmuştur. Veri yılları itibarıyla düşük gelirli ülkeler gibi orta gelirli ülkelerin tasarruf oranlarının da oldukça dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. 2015 yılı itibarıyla en yüksek tasarruf oranına sahip olan ülkelerin; Mısır, Honduras, Gabon, Guatemala ve Senegal olduğu görülmektedir. Ancak bu oranlar sürdürülebilir değildir. Türkiye'de ise 1990'larda %20'nin üzerinde olan tasarrufların, 2010'da %14'e düştüğü görülmüştür ki Türkiye gibi dünyanın en büyük ilk 20 ekonomisi arasında yer alan, ekonomik büyüme hızını %5'in üzerine çıkartıp, %11'lere ulaşan işsizlik oranlarını aşağıya çekmeye çalışan bir ülke için bu tasarruflar yeterli değildir.

Çizelge 1.5. Orta Gelirli Ülkelerde Tasarruflar (GSYH İçindeki Payı %)

Sıra No	Ülkeler	1990	1995	2000	2005	2010	2015
1	Mısır	16.1	15.1	12.9	15.7	14.3	59.3
2	El Salvador	1.2	39.2	18.9	-2.4	-3.6	-2.1
3	Gabon	36.9	46.9	58.3	56.4	55.9	47.4
4	Guatemala	97.9	88.8	90.8	38.0	34.3	46.8
5	Honduras	2.0	27.2	15.8	91.4	39.6	74.2
6	Hindistan	23.5	24.9	23.2	31.5	36.2	29.8
7	Endonezya	34.8	30.6	32.8	29.2	34.8	34.8
8	Ürdün	10.2	11.8	-4.3	-7.4	32.2	0.8
9	Malezya	34.4	39.7	46.1	44.3	39.3	32.7
10	Mauritius	23.0	23.2	25.6	16.5	16.1	82.4
11	Meksika	22.0	2.1	21.9	20.8	20.9	20.6
12	Fas	25.6	19.0	20.8	24.2	23.3	22.5
13	Nijerya	32.1	18.8	39.1	1.8	25.2	15.4
14	Pakistan	11.1	15.8	16.0	15.2	9.9	9.5
15	Panama	14.3	24.8	26.5	21.1	27.9	20.1
16	Peru	17.3	19.0	1.8	23.6	27.7	20.2
17	Filipinler	18.4	14.6	16.4	15.9	18.7	13.9
18	Senegal	23.6	71.6	11.2	90.8	66.4	68.0
19	Güney Afrika	23.2	19.8	19.2	18.1	20.8	19.7
20	Saint Lucia	14.2	1.7	17.8	21.1	13.7	17.9
21	Saint Vincent ve Grenadinler	1.5	13.2	18.1	86.1	-1.3	-0.8
22	Sudan	81.5	92.9	27.5	18.9	25.6	13.8
23	Surinam	83.7	10.9	-1.1	10.1	51.7	5.0
24	Tayland	33.8	36.2	30.7	29.4	30.9	35.4
25	Türkiye	20.3	21.0	1.8	16.5	14.0	15.2
26	Uruguay	17.6	15.3	11.1	2.0	20.4	19.5

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri (2017)

Yüksek gelirli ülkelerin tasarruflarının, GSYH'lerine oranları Çizelge 1.6'da görülmektedir:

Çizelge 1.6. Yüksek Gelirli Ülkelerde Tasarruflar (GSYH İçindeki Payı %)

Sıra No	Ülkeler	1990	1995	2000	2005	2010	2015
1	Kanada	21.6	23.1	26.3	26.6	22.2	21.3
2	Fransa	23.5	21.9	23.5	22.0	20.0	21.0
3	Avustralya	27.0	24.1	24.3	25.5	26.6	25.2
4	Avusturya	26.8	25.7	27.4	27.0	26.0	27.5
5	Barbados	17.0	13.6	13.7	10.7	9.3	47.3
6	Belçika	25.8	25.3	26.4	27.3	24.5	24.9
7	Bruney	43.2	40.5	44.5	54.2	63.1	54.7
8	Kıbrıs	21.4	26.1	23.2	22.0	16.5	14.8
9	Danimarka	26.3	25.4	29.1	27.7	24.5	25.8
10	Finlandiya	28.6	27.8	33.1	28.5	22.9	20.7
11	Yunanistan	17.0	14.2	14.8	13.8	84.2	10.0
12	İzlanda	21.7	21.1	17.6	17.4	24.1	21.0
13	İrlanda	25.9	29.8	38.4	41.2	34.0	53.4
14	İsrail	14.4	17.7	22.6	20.5	20.7	23.0
15	İtalya	22.5	23.5	21.6	21.0	18.6	20.1
16	Japonya	33.4	31.1	28.7	26.3	22.8	23.6
17	Kore	3.4	33.8	35.0	34.6	35.2	35.4
18	Lüksemburg	37.7	41.8	47.4	46.7	50.4	54.0
19	Malta	17.8	21.7	19.4	18.9	23.4	27.8
20	Hollanda	29.4	28.7	29.6	29.6	29.1	30.1
21	Norveç	30.8	30.0	38.6	38.6	36.6	33.6
22	Portekiz	21.0	17.8	17.7	14.6	13.5	16.1
23	Suudi Arabistan	24.1	29.1	37.5	52.3	50.1	29.6
24	Singapur	45.7	50.5	47.2	51.2	54.3	53.2
25	İspanya	22.6	21.4	20.1	25.0	22.2	23.1
26	İsveç	30.1	27.0	28.6	29.2	28.4	29.0
27	Trinidad ve Tobago	30.6	33.5	30.7	57.1	37.0	11.4
28	ABD	20.2	20.0	19.9	17.7	15.0	17.5

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri (2017)

Çizelge 1.6'da yüksek gelirli ülkelerin tasarruf oranlarının görece daha istikrarlı olduğu görülmektedir. Ülkelerin tasarruflarının, 2008 küresel ekonomik krizi döneminde yaşanan gelir azalmasına bağlı olarak 2010'da kısmen düştüğü, ancak sonrasında toparlanma eğilimine girdiği tespit edilmiştir. 2015 yılı itibariyle tasarruf oranı en yüksek olan ekonomiler; Barbados, Bruney, İrlanda ve Lüksemburg'dur. Trinidad ve Tobago, Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti,

Yunanistan ve Portekiz’de tasarruf oranlarının, diğere ülkelere kıyasla düşük kaldığı görülmektedir.

1.2.1. Özel Tasarrufları Belirleyen Etkenler

Özel tasarruflar denildiğinde; hanehalkının ve firmaların yaptığı tasarruflar anlaşılmaktadır. Tasarruf, gelirin harcanmayan kısmı olup, para talebiyle yakın anlamı olarak da kullanılabilir. Keynesyen iktisat teorisine göre bireyler üç saikle (güdüyle, düşünceyle) para talep ederler. Bunlar mübadele (mal ve hizmetlerin alınıp satılabilmesi), ihtiyat (gelecek günlerde meydana gelebilecek, öngörülebilir (çocukların eğitimi, ev-araba almak, düğün yapmak, tatile çıkmak vb.) ya da öngörülemeyen ihtiyaçlar (hastalık, cenaze, kaza, iflas, vb.)) ve spekülasyon (beklenmedik fırsatları değerlendirebilmek (sıkışmış birinin satmakta olduğu ev ya da arabayı ucuza almak gibi)) güdüleridir. Bireyler bu amaçlara yönelik olarak tasarruf yaparken, bu tasarruflarını evde (yastık altında) bekletebilecekleri gibi, kolay paraya çevrilebilir (likiditesi yüksek) yatırım araçlarından birinde de (döviz, altın, bono, tahvil, vadeli mevduat, gayri menkul, vb.) değerlendirebilirler. Bu noktada özel tasarrufların miktarını ve nerelerde değerlendirileceğini belirleyen aşağıdaki faktörler önemli hale gelmektedir (Çolak ve Öztürkler, 2012):

1.2.1.1. Sosyal güvenlik sisteminin varlığı, kapsamı ve etkinliği

Bireylerin gelecek kaygısı, onları tasarruf yapmaya iten önemli bir güçtür. Bu noktada ülkelerin vatandaşlarına sunduğu sosyal güvenlik programlarının varlığı ve kapsamının da, vatandaşların tasarruf davranışlarını belirlemede önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Örneğin; sosyal güvenlik sisteminin yeterince gelişmemiş olduğu, bireylerin sağlık ve eğitim harcamalarıyla, emeklilikleri konularında devlet katkısının neredeyse sıfır olduğu Çin’de tasarruf oranı %50’lerde iken, Türkiye gibi sosyal güvenlik sisteminin yaygın ve kapsamlı olduğu ülkelerde bireyler daha az tasarruf yapmakta ve yurtiçi tasarruf oranları %15 gibi oldukça düşük düzeylerde kalmaktadır (Altaş, 2010: 29). Özellikle Yunanistan gibi devlet yardımlarının yüksek olduğu ekonomilerde tasarruf oranlarının düşüklüğü dikkat çekicidir (Bakan, 2015). Devletin verdiği yardımlara bağlı olarak tasarruflar azalma eğilimi göstermektedir.

Özellikle ihtiyat güdüsüyle yapılacak tasarruflar noktasında, bütün vatandaşları kapsayan etkin bir sosyal güvenlik sisteminin varlığı önem arz etmektedir. Kişilere yaşlandıklarında emeklilik hakkı sağlayacak, ücretsiz sağlık ve eğitim imkânları sunan sosyal devlet yapılarında, bireyler kendilerini daha rahat hissetmekte ve tasarrufları azalabilmektedir. Aksi durumda yani, çalışamaz olduğunda bir emekli maaşı alamayacak olan kişiler, çocuklarının eğitimi ve ailesinin sağlık hizmetleri için ücret ödemek zorunda olan bireyler, gelirlerinin yüksek olduğu dönemlerde daha yüksek tasarruf etme, gelirleri olmadığı ya da düştüğü dönemlerde ise bu tasarruflarını çözme (bozurma) eğilimindedirler. Bu durum, Modigliani'nin (1970) Ömür Boyu Gelir Hipotezinde de ifade edilmektedir.

1.2.1.2. Tasarrufları değerlendirebilecek güvenilir ve yüksek getirili finansal araçların mevcudiyeti

Hanehalkı ve firmalar tasarruf ettikleri gelirlerini değerlendirebilecek güvenilir, kolay erişilir ve yüksek getiri sağlayacak finansal araçlara erişebildiklerinde, daha fazla tasarruf etme eğilimine gireceklerdir. Ancak bu imkânlardan yoksun kaldıklarında genel olarak tasarruflarını azaltma eğilimine girmekte, şimdiki tüketimi, gelecekteki tüketime tercih edebilmektedirler. Bu konuda ekonomi yöneticilerinin ülkelerinde özel tasarrufları artırabilmeleri için tasarruf sahiplerine; yüksek reel faiz, borsaya kolay ve düşük maliyetli erişim, Forex ve benzeri yeni yatırım araçlarının çoğaltılması ve erişiminin kolaylaştırılması, bankacılık sektörünün yakından takip edilmesi ve tasarruf sahiplerinin mağduriyetine neden olabilecek konulardan uzak durulmasının sağlanması konularında güvence vermeleri gerekmektedir.

Finansal piyasalarda meydana gelen pozitif gelişmelere bağlı olarak sermaye oranında artış meydana gelecek, bireylerin riskleri dağıtılacak ve tasarruflar artacaktır. Faiz oranlarının değişmesi, tasarruf eğiliminin yönünü değiştirmektedir. Ancak faizler, tasarrufları etkileme gücüne sahip tek değişken olarak düşünülemez (Özcan ve Günay, 2012). Koskela ve Viren (1982) faiz ve tasarruflar ile ilgili, gelişmiş ülkelerde reel faizlerin tasarruflardan etkilendiği, tasarrufların reel faizleri düşürdüğü sonucuna ulaşmışlardır. Balassa (1992), gelişmekte olan ülkelerde reel faizlerin tasarruflar üzerindeki etkisinin pozitif olduğu sonucuna ulaşmıştır.

1.2.1.3. Tamamlayıcı emeklilik sistemlerinin varlığı, etkinliği ve güvenilirliği

Günümüzde bütün gelişmiş ülkelerde bireysel emeklilik sistemi türü uygulamalar yer almaktadır. Bunun yanında evlilik fonu, konut edindirme fonu, eğitim destek fonu gibi fonlar aracılığıyla da bireylerin tasarruf oranları yükseltilmeye çabalanılmaktadır. Ancak bu sistemlerin güvenilir olması, sürekliliğinin devlet tarafından garanti altına alınmış olması, şeffaf çalışması ve yatırımcılarına yüksek getiri sunması büyük önem taşımaktadır. Aksi takdirde yasal zorlamalarla bireyler bu sistemlerin içine çekilse bile insanlar ilk fırsatta bu sistemlerden çıkmanın yollarını aramaktadırlar.

Örneğin; Türkiye’de uygulamaya konulan zorunlu Bireysel Emeklilik Sistemi (BES); şeffaf olamaması (kişiler birikimlerinin miktarını ve ne kadar getiri elde ettiklerini bile göremiyorlar), bankaların çok yüksek hesap işletim ücreti uygulaması (sisteme girdiğiniz anda banka 5 yıllık hesap işletim ücretini otomatik olarak sizden talep ediyor ve sistemden erken ayrılırsanız bile 5 yıllık ücreti, birikiminizden kesiyor), emeklilik fonlarının getirisinin enflasyon oranının altında kalması ve devlet tarafından sağlanan teşvik ve katkılardan yararlanılabilmesi için 54 yaşına kadar bekleme zorunluluğunun getirilmiş olması, bu sistemi vatandaşlar için cazip olmaktan çıkarmaktadır. Bu nedenle de sistemin uygulanmaya başladığı Ocak 2017’yi takip eden ilk aylarda BES’e dâhil edilen vatandaşların %60’ı sistemden çıkmıştır (Stupniknews, 2017).

1.2.1.4. Gelir düzeyi

Şekil 1.3 yardımıyla da açıklandığı üzere; özel tasarrufların en önemli belirleyicisi, kişilerin sahip olduğu harcanabilir gelir düzeyidir. Gelir, belirli bir eşik değeri aşmadan, kişilerin ve firmaların tasarruf yapmasını beklemek, rasyonel bir davranış olmayacaktır. Bu nedenle, ülkelerinde yurtiçi tasarruf oranlarını artırmak isteyen politika yapıcıların, kişilerin gelirlerini artırmaları, bunu yapamadıkları durumlarda ise en azından onlardan aldıkları vergileri azaltmaları, bireylerin harcanabilir gelir düzeyini artıracak, o da tasarrufların artmasına katkı sağlayacaktır. Bu noktada özellikle asgari ücretin, yoksulluk sınırının üzerine çıkarılması ve asgari ücretle çalışanlardan gelir vergisi kesilmesine son verilmesi, kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Hükümetin belirlediği vergi politikalarının, tasarrufların artırılmasında önemi büyüktür. Tasarruf yapanlar açısından sermaye üzerinden ne şekilde vergilendirmenin yapılacağı büyük önem taşımaktadır. Faiz, hisse senedi, sermaye kazancı gibi unsurlardan vergi kesilmesiyle, tasarrufların getirisi azalmakta, bu da bireylerin ekonomik tercihlerini olumsuz yönde etkilenmektedir (Durkaya ve Ceylan, 2006: 81).

Eğitim ve iş durumu da özel tasarrufları birebir etkileyen unsurlardandır. Eğitim durumu yüksek olan bireylerin daha fazla tasarrufa yöneldikleri, düşük eğitime ve düşük gelire sahip bireylerin ise daha az tasarruf yaptıkları Kalkınma Bakanlığının yapmış olduğu çalışmalarda ortaya konmuştur. Bu durum, eğitim seviyesi düşük olan ülkelerde, tasarruf düzeyinin de düşük olmasına yol açmaktadır (Dünya Bankası, 2011: ii).

Ayrıca, dış ticaretin artması da servetler ve gelirler üzerinde pozitif etki yaratarak, gelirleri yükseltecek ve tasarruflar üzerinde de pozitif bir etki yaratacaktır (Özcan ve Günay, 2012).

Benzer şekilde devletlerin uyguladığı genişletici para ve maliye politikaları da kişilerin ve firmaların gelir düzeyini etkileyerek, tasarruflar üzerinde etki yaratmaktadır (Yılmaz ve Yaraşır, 2009: 100).

1.2.1.5. Bağımlılık oranı

Hanede çalışan kişi başına düşen fert sayısını ifade etmekte olan bağımlılık oranı, eve giren gelirin kaç kişi tarafından tüketildiğini göstermektedir (TUIK, 2017). Çalışan birey sayısı artıp, evdeki kişi sayısı azaldığında, hanenin kişi başına düşen gelir artacak, bu da tasarruf yapılmasını kolaylaştıracaktır. Tersine, hanede çalışan kişi sayısı az, elde edilen gelirle bakılması gereken kişi sayısı fazla olduğunda ise evdeki kişi başına düşen gelir miktarı azalacak, bu da tasarrufları olumsuz yönde etkileyecektir. Bu noktada kadınların işgücüne katılması ve yüksek gelir elde edebilmeleri büyük önem arz etmektedir. Gelişmiş ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranı %70'lerde iken, az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde bu oran %30'lara kadar düşebilmektedir (Dünya Gazetesi, 2012). Bu da gelişmiş ülkelerdeki yüksek, gelişmemiş ülkelerdeki düşük tasarruf oranlarını en iyi açıklayan parametrelerden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle, bu

tez çalışmasının üçüncü ve son bölümüne, kadınların işgücüne katılımının, yurtiçi tasarruflar ve ekonomik büyüme üzerine etkileri ampirik olarak incelenmiştir.

Bu kapsamda demografik değişkenler tasarrufları belirleyen önemli etkenlerden biridir. Genç nüfusun fazla olması, tüketim oranlarını artırarak tasarrufların düşmesine neden olmaktadır. Hızlı nüfus artışı, tasarrufları negatif yönde etkilemektedir. Hanehalkının çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için yapmış oldukları harcamalar tasarrufların düşmesine neden olmaktadır. Yaşlı nüfus oranının artması da tasarruf ve tüketim oranlarını etkilemektedir (Yılmaz ve Yaraşır, 2009).

1.2.1.6. Enflasyon

Enflasyon artışı, tasarrufları azalttığı gibi gelir ve serveti olumsuz yönde etkiler. Enflasyonun artması ile reel faiz de düşer. Enflasyondaki belirsizliğe bağlı olarak piyasalarda meydana gelen belirsizlik bireyleri dolarizasyona, stokçuluğa ve ulusal paradan kaçışa yöneltir. Tasarrufları artırmak için enflasyonun düşürülmesi gerekmektedir (Düzgün, 2009).

1.2.2. Kamu Tasarruflarını Belirleyen Etkenler

Kamu tasarrufları, kamu gelir ve gider farkından oluşur. Devletin vergi gelirlerinin düşmesi veya kamu harcamalarının artması, kamu tasarruflarının düşmesine sebep olmaktadır (Yükseler, 2013: 15). Vergi gelirleri, uygulanan genişletici maliye politikaları veya ekonomide yaşanan daralmalara bağlı olarak vergi tahsilatında yaşanan olumsuzluklara bağlı olarak, dönemsel düşüşler yaşayabilmektedir. Vergi politikalarının uygulanmasına bağlı olarak yaşanan sorunlar ve vergi düzenlemelerindeki eksiklikler de vergi gelirlerini düşürebilmektedir. Bu durum, kamu gelirlerini azaltarak, kamu tasarruflarının düşmesine yol açmaktadır.

Öte yandan devletin; borç anapara ve faiz ödemeleri, yatırım, yenileme ve onarım, personel giderleri, transfer ödemeleri (emekli maaşları, yoksullara yapılan yardımlar, ihtiyaç sahibi öğrencilere verilen burs ve burslar), sosyal güvenlik kurumlarına yapılan ilaveler ve diğer cari giderler olmak üzere çok farklı alt kalemlerden oluşan kamu harcamalarındaki artışlar da kamu tasarruflarını azaltmaktadır. Özellikle Keynes'in Faiz ve İstihdam' ın Genel Teorisi başlıklı kitabında (1936); ekonomik kriz dönemlerinde ekonominin kendi kendine dengeye

gelmesinin güç olduğu ve çok zaman alacağı, bu nedenle böyle durumlarda devletlerin, bütçe açığı verme pahasına, genişletici maliye politikaları uygulayarak, ekonomik aktiviteleri hızlandırması yönündeki tavsiyesi ile başlayan süreçte devletler bunu sadece kriz dönemlerinde değil, her zaman uygulamaya başlamışlardır. Bu da 1980’li yılların başından itibaren başta Latin Amerika Ülkeleri olmak üzere çok sayıda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeyi, büyük kamu borçları ile karşı karşıya getirmiştir (Zencir, 2009: 37).

Kamu tasarruflarını belirleyen faktörlerden biri de bütçe açıklarıdır. Devletin vergileri yükselterek bütçe açığını kapatma çabası özel tasarruflardaki düşüşe sebep olmaktadır. Nitekim Türkiye’de 1990 yılından itibaren bütçe açıkları artmış ve kamu tasarrufları da olumsuz etkilenmiştir (Sancak ve Demirci, 2012: 167).

Kamu harcamalarının eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, alt yapı ve güvenlik gibi hizmetler dışında alanlara yönlendirilmesi, kısa ve uzun dönemde kamu tasarrufunda negatif etki yaratabilmektedir. Yaşlı nüfus artışı, emeklilik harcamalarını artırmakta, bu da kamusal tasarrufları olumsuz yönde etkilemektedir. Devlet bu harcamaları karşılayabilmek için vergileri artırmaktadır. Vergi artışının tasarruflar üzerinde üç önemli etkisi vardır: Birincisi; artan vergi yükü firmaların kârını azaltmakta, bu kez firmalar yeni yatırım yapmaktan vazgeçmekte, istihdam ve üretimlerini kısımaktadır. Böylece işsizlik oluşmakta, ekonomik büyüme yavaşlamaktadır. Düşen firma kârlılığıyla birlikte, firmaların tasarrufları da azalmaktadır. İkincisi; geliri azalan firmaların, ilerleyen dönemlerde vergi ve sosyal güvenlik primlerini ödemesi güçleşmekte, bu da kamunun vergi gelirlerinin azalmasına, transfer ödemelerinin artmasına yol açmakta ve kamu tasarruflarını olumsuz yönde etkilemektedir. Üçüncüsü; bireylerin harcanabilir gelir düzeyi azalmakta, böylece özel tasarruflar düşmektedir. Görüldüğü gibi devletin vergileri artırması hem özel tasarrufları, hem de kamu tasarruflarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu da yurtiçi tasarrufların düşmesine yol açmaktadır. Özel sektör tasarruflarını sabit varsaysak bile, kamu tasarruflarındaki azalışlar, ulusal tasarrufu da negatif yönde etkileyecektir (Sancak ve Demirci, 2012: 175).

Faiz giderleri, kamu tasarruflarını belirleyen en önemli etkenlerden birisidir. İç borçlara ödenen faiz miktarı, bütçe açığına neden olmaktadır. Belirli dönemlerde devlet bütçesinin en büyük harcama kalemlerinden biri haline

gelebilen faiz giderleri, borçlanmanın azalması, reel faizlerin düşmesi ve borç vadelerinin uzaması ile önemli ölçüde azaltılabilmektedir. Yıllık borç anapara ve faizi ödemelerinin, kamu gelirleri ile karşılanabilmesi gerekmektedir. Aksi halde sürekli yeni borçlar alınacak, borcu, borçla ödeme durumuna düşülecek ve borç kısır döngüsü ortaya çıkacaktır. Borçlanmanın azalması, faizlerin düşmesine sebep olacağından devlet, kamu ve özel sektör yatırımlarını artırarak, uzun vadede tasarrufların yatırıma dönüşmesini sağlayacaktır (Demir ve Sever, 2008: 175).

Maliye politikası, devletin makroekonomik değişkenleri etkilemek için kamu gelirlerini ve kamu harcamalarını kullanmasıdır. Uzun dönemde maliye politikası kamu tasarruflarını belirleyerek üretim üzerinde etkili olmaktadır (Ulusoy, 2016: 45-49).

Kamu tasarruflarını etkileyen en temel faktörler; kamuda çalışan personel sayısı, emekli ve yardıma muhtaç kişi sayısı, devletin kamu harcamalarını artırarak genişletici maliye politikası uygulayıp uygulamamayla ilgili tutumu, terör, savaş vb. tehlikeler ve bunlara karşı yürütülen mücadelenin boyutu, ülke nüfusu, ülkelerin kamuya ait iç ve dış borç stokları, bu borçların faizleri ve vade yapıları gibi faktörlerdir. Göç dalgaları, doğal afetler ve diğer ülkelerden kaynaklanan ekonomik krizler de ülkelerin bütçe gelirlerini ve kamu harcamalarını yakından etkileyerek, kamu tasarrufları üzerinde belirleyici rol oynayabilmektedir (Özlale ve Karakurt, 2012).

1.2.3. Yurt İçi Tasarruf Düzeyinin Önemi

Yurtiçi tasarrufların yüksek olması, en başta yurtiçi yatırımların yerli kaynaklarla finansmanı açısından önemlidir. Eğer yurtiçi yatırımlar, ulusal para cinsinden tasarruflarla finanse edilebilirse; firmalar yatırımlarında kur riski üstlenmeyecek ve dış piyasalara göre daha düşük maliyetlerle yatırımlarını finanse edebileceklerdir. Bu durum hem firmaların dış ekonomik risklerden korunmasını sağlayacak, hem de artan kârlılıkla birlikte ülkede yatırım, istihdam ve üretim artışı gerçekleşecektir. Böylece istikrarlı ve yüksek bir ekonomik büyüme düzeyine ulaşılması mümkün olacaktır (Dünya Bankası, 2011: 12).

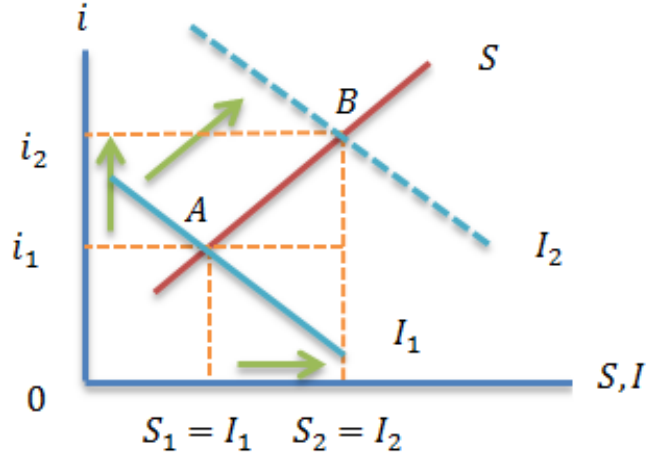
Firmaların tasarrufları arttığında, yeni yatırımlarını, kendi öz kaynaklarıyla finanse etme imkânına kavuşurlar ki bu da firmanın borçluluğu artmadan, varlıklarının artmasını sağlayarak, firmanın piyasa değerinin yükselmesine,

kaldıraç oranının düşmesine neden olur. Böylece bu firmalara ait hisse senetlerinin piyasa getirisi artar. Tobin Q teorisine göre böyle durumlarda firmalar daha az hisse senedi ihraç ederek, yeni yatırımları için gerekli finansmana ulaşabilir. Bu durum firmaların yeni yatırımlar yapmasını kolaylaştırır, ekonomideki istihdam ve üretim düzeyini artırır (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2009: 585).

Yurtiçi tasarrufların, yurtiçi yatırımları finanse etmeye yetmediği durumlarda, yabancı ülke vatandaşlarının tasarruflarından yararlanılmakta (dış borç alınmakta), bu da kamunun ve özel sektörün dış borç yükünü artırarak, dış ekonomik krizler ve döviz kurlarındaki anormal oynaklıklar karşısında ülkeyi kırılgan bir hale getirmektedir. Nitekim Mayıs 2013'te ABD Merkez Bankası FED'in, 2008 ekonomik krizi sonrası uygulamaya koyduğu niceliksel genişlemeyi (genişletici para politikasını) sonlandıracağını, bu kapsamda öncelikle piyasadan almakta olduğu tahvil miktarını kademeli olarak azaltacağını, sonrasında ise faiz artırımlarına gideceğini açıklaması üzerine, dış borç stoku yüksek olan ülkelerde dolar hızla değer kazanmış, ülkeler ekonomik olarak sarsılmışlardır. ABD'li finans kuruluşu Morgan Stanley tarafından Ağustos 2013'te bu durum irdelenmiş ve FED'in bu kararından en çok etkilenen ve etkilenmeye devam edecek olan Hindistan, Brezilya, Endonezya, Türkiye ve Güney Afrika, Kırılgan Beşli olarak adlandırılmıştır (Göçer ve Akın, 2016: 178).

1.2.4. Tasarruf - Yatırım Dengesi

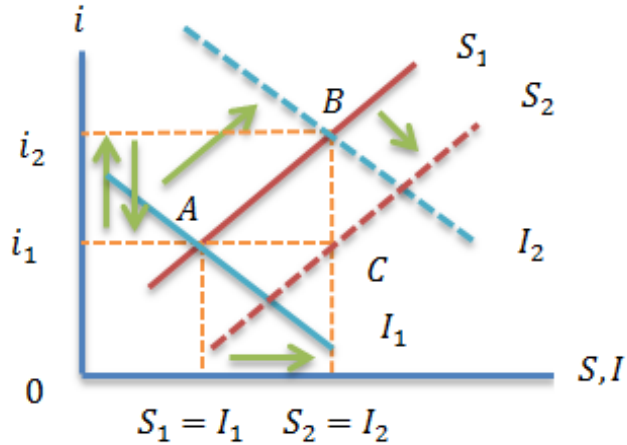
Klasik iktisatçılar, faiz oranlarının, firmaların yatırımları için talep ettiği ödünç verilebilir fon miktarı ve hanehalkının arz ettiği ödünç verilebilir fon miktarı arasındaki denge ile belirlendiğini öne sürmektedirler. Bu durum Şekil 1.4'te görülmektedir.

Kaynak: Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, (2009: 131)'den yararlanarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Şekil 1.4. Ödünç Verilebilir Fon Piyasasında Denge

Şekil 1.4'ten de görüldüğü gibi, tasarruf miktarı artmaksızın, yatırımlar artırıldığında, faiz oranları yükselmektedir. Eğer bu durumda tasarruflar da artırılabilirse, faizler artmaksızın yatırımları ve milli geliri artırmak mümkün olacaktır. Bu durum Şekil 1.5'te görülmektedir.

Kaynak: Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, (2009: 131)'den yararlanarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Şekil 1.5. Ödünç Verilebilir Fon Piyasasında Denge

Şekil 1.5'ten de görüldüğü üzere, tasarruflarla, yatırımlar aynı oranda artırıldığında, faiz oranları değişmemekte, ama yatırım, üretim, istihdam ve ekonomik büyüme artmaktadır. Bu nedenle, istikrarlı bir ekonomik büyüme için yurtiçi tasarruf oranlarının artırılması, kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Ekonomideki tasarruf - yatırım dengesi aşağıda yer alan denklemler yardımıyla incelenebilir (Krugman ve Obstfeld, 1994: 308):

$$Y = AE \quad (7)$$

Burada;

Y : Geliri

AE : Toplam Planlanan Harcamaları (Aggregate Expenditure)

ifade etmektedir. Burada savunulan yaklaşım, Klasik iktisatçılara ait olup, Klasikler, denk bütçe yaklaşımını benimsemektedirler. O nedenle, gelirin, gidere eşit olduğu bir ekonomi varsayımıyla yola çıkılmaktadır. Devletin ve dış âlemin olmadığı kapalı bir ekonomide bireyler elde ettikleri geliri, ya tüketirler (C) ya da tasarruf (S) ederler.

$$Y = C + S \quad (8)$$

Öte yandan harcamalar; tüketim harcamaları (C) ve yatırım harcamalarından (I) oluşacaktır.

$$AE = C + I \quad (9)$$

Bu noktada Denklem (8) ve Denklem (9) birbirine eşitlendiğinde;

$$C + S = C + I \quad (10)$$

Denklem (10)'da iki taraftan C 'ler atıldığında;

$$S = I \quad (11)$$

yatırımların, tasarruflara eşit olduğu bir ekonomik yapıya ulaşılır. Elde edilen bu tasarruf - yatırım harcamaları özdeşliğine göre, tasarruflar ve yatırımlar ekonominin dengesi için daima eşit olmalıdır.

1.2.5. Tasarruf - Yatırım Dengesi ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi

Cari işlemler hesabı; bir ülkede yerleşik kişilerin, diğer ülkelerdeki yerleşik kişilerle gerçekleştirdiği ihracat, ithalat, turizm, taşımacılık, inşaat, karşılıksız transferler, doğrudan yatırım getirileri ve dış borç faiz ödemelerini içermektedir (Dinler, 2012: 582). Cari işlemler hesabı açık verdiğinde, cari açık, fazla verdiğinde ise cari fazla söz konusu olmaktadır.

Obstfeld ve Rogoff (1994)'e göre; cari işlemler dengesi ile ülkedeki tasarruf-yatırım dengesi birbirine eşit olacaktır. Şöyle ki: bir ülkenin net yabancı varlıkları B olarak tanımlandığında, t zaman periyodunun sonunda bir ülke ekonomisinin net yabancı varlıklarının değeri B_{t+1} olacaktır. Bu durumda cari işlemler dengesi (CA : Current Account), net yabancı varlıklardaki değişime eşit olacaktır.

$$CA = B_{t+1} - B_t \quad (12)$$

Bu denklemin sağ tarafında yer alan yabancı varlıklar, ülkede belirli bir t döneminde üretilen milli gelir (Y_t) ile dış varlıklardan elde edilen faiz (r) getirisinin ($r_t B_t$) toplamından, ülkede yapılan tüketim harcamaları (C), kamu harcamaları (G) ve yatırım harcamaları (I) arasındaki farka eşit olacaktır. Yani ekonomide iç ve dış denge sağlanacaktır.

$$CA = B_{t+1} - B_t = Y_t + r_t B_t - C_t - G_t - I_t \quad (13)$$

Burada ekonomideki toplam gelirlerden ($Y_t + r_t B_t$), toplam giderler ($C_t + G_t$) çıkartıldığında, geriye özel tasarruflar (S_t^P) ve kamu tasarruflarının (S_t^G) toplamı kalacaktır.

$$CA = S_t^P + S_t^G - I_t \quad (14)$$

Bu eşitlikte tasarrufların toplamı (S_t^T) ile gösterildiğinde;

$$CA = S_t^T - I_t \quad (15)$$

haline gelir. Bu son denklem, ekonomideki cari işlemler dengesinin, tasarruf-yatırım dengesine eşit olduğunu ifade etmektedir (Oktayer ve Susam, 2007: 24). O halde ekonomilerde tasarruf - yatırım dengesi sağlandığında, cari işlemler dengesi de otomatik olarak sağlanacaktır.

Bu tez çalışmasında incelenen ülkelerin tasarruf - yatırım dengeleri ve cari işlemler dengesi verileri tablolar yardımıyla incelendiğinde, bu etki daha net görülebilecektir. Düşük gelirli ülkelerde yatırım – tasarruf dengesi ve cari işlemler dengesi verileri Çizelge 1.7’de yer almaktadır.

Çizelge 1.7. Düşük Gelirli Ülkelerde Yatırım – Tasarruf Dengesi ve Cari İşlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)

Sıra No	Ülkeler	1990		2000		2010		2015	
		S-I	CA	S-I	CA	S-I	CA	S-I	CA
1	Burkina Faso	-4.2	-4.2	-13.1	-13.1	-2.2	-2.2	-7.9	-7.9
2	Burundi	-36.5	-6.1	-2.1	-7.1	-11.3	-12.2	-17.6	-17.6
3	Gana	-2.9	-2.9	-5.9	-5.9	-8.6	-8.6	-7.6	-7.6
4	Kenya	-11.2	-5.7	-1.4	-1.4	-5.9	-5.9	-6.7	-6.7
5	Madagaskar	-8.6	-8.5	-2.8	-6.7	-9.6	-9.6	-1.8	-1.8
6	Malavi	-0.5	-2.8	-0.01	-2.4	3.4	-8.5	-9.49	-9.4
7	Nepal	-7.5	-7.5	4.3	6.3	-2.3	-2.3	4.9	4.9
8	Nijer	-3.6	-9.5	-6.6	-6.2	-24.0	-19.8	-17.9	-17.9
9	Sierra Leone	-11.2	-7.3	-12.0	-11.9	-21.5	-22.7	-19.7	-17.4
10	Togo	-4.7	-4.7	-10.7	-10.7	-6.2	-6.2	-11.1	-11.1
11	Uganda	-7.6	-4.5	-6.0	-6.1	-8.1	-8.0	-7.1	-7.1

Kaynak: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2017.

Not: CA: Cari İşlemler Dengesini, S-I: Tasarruf-Yatırım Dengesini ifade etmektedir.

Çizelge 1.7’ye göre; düşük gelirli ülkelerde tasarruf-yatırım dengesi genellikle negatif değerler almakta, bu da söz konusu ülkelerin cari işlemler açığı vermesine neden olmaktadır. Tabloda dikkat çeken bir diğer husus ta teorik beklentilerle uyumlu olarak, Sierra Leone haricindeki ülkelerde tasarruf-yatırım açıklarının, cari işlemler açıklarına eşit olduğudur. Orta gelirli ülkelerde tasarruf - yatırım ve cari işlemler dengesi verileri Çizelge 1.8’de yer almaktadır.

Çizelge 1.8. Orta Gelirli Ülkelerde Yatırım – Tasarruf Dengesi ve Cari İşlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)

Sıra No	Ülkeler	1990		2000		2010		2015	
		S-I	CA	S-I	CA	S-I	CA	S-I	CA
1	Mısır	-6.2	-2.7	-1.1	-1.1	-1.9	-1.9	-3.6	-3.6
2	El Salvador	-2.3	-3.2	-3.3	-3.3	-2.5	-2.5	-3.6	-3.6
3	Gabon	-0.3	2.4	16.0	18.5	14.9	14.9	-5.6	-5.7
4	Guatemala	-2.5	-3.0	-6.1	-6.1	-1.4	-1.4	-0.3	-0.3
5	Honduras	-12.5	-1.9	-7.2	-7.2	-4.3	-4.3	-5.5	-5.5
6	Hindistan	-2.9	-2.9	-0.6	-0.6	-2.8	-2.8	-1.1	-1.1
7	Endonezya	-19.4	-2.3	-0.2	4.5	0.7	0.7	-2.0	-2.0
8	Ürdün	-15.6	-15.7	0.7	0.7	-7.1	-7.1	-9.1	-9.1
9	Malezya	-6.8	-1.9	8.4	8.4	10.1	10.1	3.0	3.0
10	Mauritius	-8.9	-4.6	0.9	-0.7	-9.5	-10.3	-4.9	-4.9
11	Meksika	-3.7	-3.7	-2.8	-2.8	-0.5	-0.5	-2.5	-2.5
12	Fas	-2.6	-2.4	-3.7	-3.7	-4.4	-4.4	-2.1	-2.1
13	Nijerya	8.0	8.0	11.0	11.0	3.6	3.6	-3.2	-3.2
14	Pakistan	-2.6	-2.6	-0.3	-0.3	-2.2	-2.2	-1.0	-1.0
15	Panama	0.5	3.7	-11.7	-5.5	-10.8	-10.8	-7.3	-7.3
16	Peru	0.6	-5.1	-3.0	-3.0	-2.4	-2.4	-4.8	-4.8
17	Filipinler	-5.5	-5.5	-2.8	-2.8	3.6	3.6	2.5	2.5
18	Senegal	-7.8	-7.8	-7.0	-7.0	-4.4	-4.4	-7.5	-7.5
19	Güney Afrika	1.3	1.3	-0.1	-0.1	-1.5	-1.5	-4.4	-4.4
20	Saint Lucia	-11.5	-11.9	-11.8	-11.8	-14.7	-14.7	12.0	6.8
21	Saint Vincent ve Grenadinler	-7.7	-7.3	-6.0	-6.0	-30.6	-30.6	-14.9	-14.9
22	Sudan	1.8	-90.0	0.1	0.1	-2.1	-2.1	-8.0	-8.0
23	Surinam	10.1	6.9	2.6	2.6	14.9	14.9	-16.4	-16.4
24	Tayland	0.0	-8.2	7.8	7.4	3.4	3.4	8.1	8.1
25	Türkiye	-2.3	-1.3	-3.0	-3.6	-5.6	-5.8	-3.6	-3.7
26	Uruguay	-0.7	1.8	-2.5	-2.5	-1.8	-1.8	-2.1	-2.1

Kaynak: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2017.

Not: CA: Cari İşlemler Dengesini, S-I: Tasarruf-Yatırım Dengesini ifade etmektedir.

Çizelge 1.8'e göre; orta gelirli ülkelerde tasarruf-yatırım dengesi genellikle negatif değerler almış, bu da söz konusu ülkelerin cari işlemler açığı vermesine neden olmuştur. Yine teorik beklentilerle uyumlu olarak, Gabon, Saint Lucia ve Türkiye haricindeki ülkelerde tasarruf-yatırım açıklarının, cari işlemler açıklarına çoğu ülkede eşit olduğu görülmektedir.

Yüksek gelirli ülkelerde tasarruf – yatırım dengesi ve cari işlemler dengesi verileri Çizelge 1.9'da yer almaktadır.

Çizelge 1.9. Yüksek Gelirli Ülkelerde Yatırım – Tasarruf Dengesi ve Cari İşlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)

Sıra No	Ülkeler	1990		2000		2010		2015	
		S-I	CA	S-I	CA	S-I	CA	S-I	CA
1	Kanada	-3.4	-3.4	2.5	2.5	-3.6	-3.6	-3.4	-3.4
2	Fransa	-0.8	-0.8	2.6	2.6	-0.8	-0.8	-0.4	-0.4
3	Avustralya	-3.1	-4.8	-3.4	-3.9	-3.5	-3.6	-4.2	-4.7
4	Avusturya	-1.0	0.7	-0.7	-0.7	2.9	2.9	1.9	1.9
5	Barbados	-1.0	-1.9	-3.6	-3.6	-5.7	-5.7	-6.5	-6.5
6	Belçika	-1.8	1.8	2.2	3.9	1.8	1.8	0.4	0.4
7	Bruney	-7.1	60.3	2.6	45.0	10.1	36.6	12.2	16.0
8	Kıbrıs	-14.0	-2.6	-4.5	-4.9	-11.2	-11.3	-2.4	-2.9
9	Danimarka	0.0	1.0	2.0	2.0	6.6	6.6	9.2	9.2
10	Finlandiya	-4.9	-4.9	7.5	7.5	1.2	1.2	-0.6	-0.6
11	Yunanistan	-3.6	-3.6	-5.9	-5.9	-11.4	-11.4	0.1	0.1
12	İzlanda	-4.2	-2.0	-10.3	-10.3	-6.6	-6.6	5.4	5.4
13	İrlanda	-2.8	-0.8	0.6	0.6	-1.2	-1.2	10.9	10.9
14	İsrail	-0.7	0.3	-1.5	-1.5	3.7	3.7	4.8	4.8
15	İtalya	-2.7	-1.8	0.1	0.1	-3.4	-3.4	1.4	1.4
16	Japonya	-0.6	1.4	2.7	2.7	3.9	3.9	3.1	3.1
17	Kore	-0.9	-0.9	1.9	1.9	2.6	2.6	7.7	7.7
18	Lüksemburg	9.4	9.4	12.6	12.6	6.7	6.7	5.1	5.1
19	Malta	15.3	15.3	-5.2	-5.2	-4.7	-4.7	5.3	5.3
20	Hollanda	1.9	2.6	1.8	1.8	7.4	7.4	8.6	8.6
21	Norveç	2.5	2.5	14.8	14.7	10.9	10.9	8.7	8.7
22	Portekiz	-2.4	-0.2	-11.0	-10.8	-10.4	-10.2	0.1	0.1
23	Suudi Arabistan	-3.5	-3.5	7.6	7.6	12.7	12.7	-8.7	-8.7
24	Singapur	8.1	8.1	10.8	10.8	23.4	23.4	18.1	18.1
25	İspanya	-4.3	-3.4	-4.4	-4.4	-3.9	-3.9	1.4	1.4
26	İsveç	-2.4	-2.4	4.0	4.0	6.0	6.0	4.7	4.7
27	Trinidad ve Tobago	13.9	9.1	-0.5	6.7	-4.0	18.8	-10.0	3.9
28	ABD	-2.8	-1.3	-3.0	-3.9	-3.3	-2.9	-1.1	-2.4

Kaynak: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2017

Not: CA: Cari İşlemler Dengesini, S-I: Tasarruf-Yatırım Dengesini ifade etmektedir.

Çizelge 1.9'a göre; yüksek gelirli ülkelerde tasarruf-yatırım dengesi belirli dönemlerde negatif değerler almış olmakla birlikte, pozitif değerlerin de çok olduğu görülmektedir. Bu durumda ülkelerin cari işlemler fazlası verdikleri görülmüştür. Özellikle istikrarlı ekonomilerde teorik beklentilerle uyumlu olarak, tasarruf-yatırım açıklarının, cari işlemler açıklarına çoğu ülkede eşit olduğu görülmektedir. Bu durumun sadece Avustralya, Bruney, Trinidad ve Tobago ve ABD'de farklılaştığı görülmektedir. Çizelge 1.9'da yer alan pozitif değerler, söz

konusu ekonomilerde, ilgili dönemde cari işlemler fazlası ve tasarruf – yatırım fazlası yaşandığını göstermektedir.

Buraya kadar yapılan incelemelerden de görüldüğü gibi; tasarruf - yatırım açığı, otomatik olarak ülkelerin cari işlemler açığını da meydana getirmektedir. Bu nedenle, cari işlemler açıklarını azaltmak isteyen ülke yöneticilerinin, tasarruf-yatırım açığını azaltıcı politikalar uygulaması gerekmektedir.

1.2.6. İkiz Açıklar Hipotezi

Bir ekonomide bütçe açığı ile cari işlemler açığının aynı anda görülmesi durumuna, ekonomi literatüründe *İkiz Açıklar Hipotezi* adı verilmektedir (Eğilmez, 2012). Bir ülke ekonomisini ilgilendiren, iç ekonomik denge ve dış ekonomik denge şeklinde iki temel denge bulunmaktadır. İç denge; genellikle bütçe dengesiyle ölçülürken, dış denge; dış ticaret açığı ya da cari açıkla ölçülür (Eğilmez, 2013: 1). İç denge, dış dengeye eşit olduğunda ekonominin genel dengesi sağlanacaktır. Bu ifade denklem biçiminde incelenecek olursa;

$$T - G = X - M \quad (16)$$

Burada T ; vergiler olup, devletin gelirlerini temsil etmektedir. G ; kamu harcamalarını, X ; ihracatı ve M ; ithalatı ifade etmektedir. Bu eşitlikte iki taraf da sıfıra eşit ise ekonomi dengededir denir. Eğer kamu harcamaları, kamu gelirlerinden fazlaysa; bütçe açığı, ülkenin ithalatı, ihracatından fazlaysa da dış ticaret açığı ya da cari işlemler açığı söz konusudur². Bu iki açık birden yaşanıyorsa ekonomide *ikiz açık* durumu söz konusudur (Karanfil ve Kılıç, 2015: 2).

Bütçe açığı ve dış ticaret açığının aynı anda artması, ikiz açık durumunu ortaya koymaktadır. Temelde genişletici maliye politikası ikiz açığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Zira böyle durumlarda kamu harcamaları artmakta, kamu tasarrufu azalmakta ve ülkedeki yurtiçi tasarruf düzeyi düşmektedir. İkiz açık, tasarruf, yatırım ve sermaye hareketliliği ile ilgilidir. Cari açık ve bütçe açığı, yurtiçi tasarruf ile yatırımlar arasındaki dengesizliğe bağlı olarak

² Cari işlemler açığının asıl kaynağı dış ticaret açığı olduğu için, ekonomi literatüründe bu iki kavram birbirinin yerine kullanılabilir. Temelde cari açık; dış ticaret açığına, turizm gelirleri ve diğer gelirlerin eklenmesinden sonra geriye kalan açıktır (TCMB - EVDS, 2017).

değişebilmektedir. Ricardocu Denklik Kuramına göre, cari açık ve bütçe açıkları bağımsızdırlar ve aralarında ilişki yoktur. Bu kurama göre, devletin bütçe açığını borçlanma yolu ile mi yoksa vergi artırımını ile mi kapattığının makroekonomik anlamda bir önemi yoktur. Bu uygulamalar, dış ticaret dengesi açısından da herhangi bir etki doğurmayacaktır. Bu yaklaşıma göre, bütçe açığı dış ticaret açığının oluşmasına sebep değildir. Hükümetin vergileri artırması ya da düşürmesi, bireylerin tüketim ve tasarruf kararlarını değiştirmemektedir. Bireyler gelecekle ilgili hükümetlerin kaynaklarını arttırmaya yönelik vergileri de arttıracığını bilirler. Eğer bu artışı dikkate almazlarsa Ricardocu yaklaşımın geçerliliği ortadan kalkacaktır. Vergilerin artırılması cari açık ve ticaret açığını etkilemeyecek, ancak bütçe açığını azaltacaktır. Vergiye bağlı finansman politikası, yurtiçi tasarruflar ile tüketim üzerinde herhangi bir etki yaratmamakta ve üçüz açık olgusu da ortaya çıkmamaktadır (Yaraşır Tülümce, 2013: 110).

1.2.7. Üçüz Açıklar Hipotezi

Bir ekonomide; bütçe açığı, cari işlemler açığı ve tasarruf-yatırım açıklarının aynı anda görülmesi durumuna; *Üçüz Açıklar Hipotezi* adı verilmektedir.

Denklem (16)'da yer alan iç denge kendi içinde kamu ve özel sektör dengesi olarak ikiye ayrıştırılacak olursa, iç denge; tasarruf - yatırım dengesi ile bütçe dengesinin birleşiminden oluşacaktır.

$$(S - I) + (T - G) = (X - M) \quad (17)$$

Yine eşitliğin sol tarafı iç dengeyi, sağ tarafı dış dengeyi temsil etmektedir. Bu dengelerin üçünde de bozulma söz konusu olduğunda, ekonomide üçüz açıklar durumu söz konusu olmaktadır (Berke, Temiz ve Karakurt, 2015: 72) ki bu, ikiz açıklara göre daha büyük bir sorundur. Bütçe açığının toplumun refahı açısından en büyük zararı, yatırımları azaltması, enflasyonu artırması ve ekonomik büyümeyi önlemesidir (Yıldırım, Karaman, Taşdemir, 2009: 66).

Üçüz açık sorunu yaşayan ekonomilerin bir yandan yurtiçi tasarruf oranlarını arttırmaya çalışırken, bir yandan kamu tasarruflarını yükseltmeye, diğer yandan da cari işlemler açığını azaltmaya çalışmaları gerekmektedir. Bütün bu sayılanlar, sıkı para ve maliye politikaları uygulanmasıyla mümkün olabilecektir. Ama o zaman da ekonomik büyüme azalacak, işsizlik artacaktır. Bu nedenle

yapılması gereken; ekonomide katma değeri yüksek ürünler üretimine ve ihracatına ağırlık verilmesi, işgücünün verimliliğini artırarak, birim zamanda yapılan üretim miktarının artırılmasıdır.

1.3. Ekonomik Büyüme

1.3.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Kaynakları

Bir ülkenin sınırları içinde, belirli bir dönemde üretilen bütün mal ve hizmet miktarının, bir önceki yılın aynı dönemine göre oransal artışına, *ekonomik büyüme* adı verilir (Parasız, 2008: 71). Üretilen mal ve hizmet miktarının sürekli artması olarak da tanımlanabilen ekonomik büyüme, ülkelerdeki refah artışının en önemli göstergesidir (Elmas Arslan, 2013: 46). Ekonomik büyümeyi, kişi başına düşen reel gayri safi milli hasılanın artışı şeklinde ölçmeyi tercih eden ekonomistler de bulunmaktadır (Kaitila, 2004; Lindgren, 2008; Eğilmez, 2015b). Mohamed (2014), ekonomik büyümeyi, belirli bir süre boyunca reel gayri safi yurtiçi hâsılada artışla ölçülen potansiyel üretimin sürekli bir genişlemesi olarak tanımlamıştır. Yazar, ekonomik büyümenin yatırım gerektirdiğini ve özel tasarruflarla finanse edilebileceğini de belirtmiştir.

Ekonomik büyümenin en önemli kaynakları; işgücü artışı, yatırım (makine, teçhizat, fabrika, vb.) artışı, yeni doğal kaynak keşfi, teknolojik ilerleme ve verimlilik artışıdır.

1.3.2. Ekonomik Büyümenin Temelleri

Ekonomide, işgücündeki artış, sermaye stokundaki artış ve teknolojik gelişmelerin birbiri ile etkileşimleri doğrultusunda ülkedeki mal ve hizmet üretimini nasıl etkilediklerini göstermek amacıyla Solow (1956) tarafından geliştirilen Neoklasik Büyüme Modeli, ekonomik büyüme modellerinin temelini oluşturmaktadır. Solow (1956) bu teorisinde, Cobb-Douglass türü bir üretim fonksiyonunu temel almıştır (Jones, 2007: 23-50):

$$Y = AK^{\alpha}L^{\beta} \quad (18)$$

Burada;

Y: Reel çıktı miktarını (üretim),

A : Büyümei etkileyen teknoloji dahil, dışsal faktörleri,

K : Ekonomideki sermaye stokunu (makine-teçhizat miktarını),

L : Ekonomideki işgücü miktarını,

α : Üretimin, sermayeye olan duyarlılığını ve

β : Üretimin, işgücüne olan duyarlılığını

ifade etmektedir. Solow (1956), teknolojiyi tamamen dışsal kabul etmiş ve “Gökten Düşen Elma”ya benzetmiştir. Burada;

$\alpha > \beta$ olduğunda ilgili ekonomide sermaye yoğun,

$\alpha < \beta$ olduğunda ise emek yoğun üretim stratejisinin geçerli olduğu kabul edilmektedir.

Yine burada;

$\alpha + \beta < 1$ olduğunda ölçeğe göre azalan getiri,

$\alpha + \beta = 1$ olduğunda ölçeğe göre sabit getiri ve

$\alpha + \beta > 1$ olduğunda ölçeğe göre artan getiri

varsayımlarının geçerli olduğu kabul edilmektedir.

Solow (1956), modelini basitleştirmek için, ölçeğe göre sabit getiri varsayımını kabul etmiş ve $\beta = 1 - \alpha$ almıştır. Bu durumda Denklem (18) aşağıdaki hale gelmiştir:

$$Y = AK^\alpha L^{1-\alpha} \quad (19)$$

Denklem (19)'u doğrusallaştırmak için eşitliğin her iki yanının doğal logaritması alındığında;

$$\ln Y = \ln A + \alpha \ln K + (1 - \alpha) \ln L \quad (20)$$

elde edilir. Buradan ekonomik büyümeye ulaşabilmek için, her bir değişkenin, zamana göre türevi alındığında;

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{\Delta A}{A} + \alpha \frac{\Delta K}{K} + (1 - \alpha) \frac{\Delta L}{L} \quad (21)$$

eşitliğine ulaşılır. Bu eşitlik ekonomik büyümenin; teknoloji, sermaye stoku ve işgücündeki artışların toplamına eşit olduğunu ifade etmektedir.

1.3.3. Ekonomik Büyümeyi Etkileyen Faktörler

Ekonomik büyümenin doğrudan belirleyicileri işgücü, beşeri sermaye, fiziki sermaye ve teknoloji iken, kurumlar, makroekonomik istikrar, ticari ve finansal dışa açıklık ve coğrafya ise ekonomik büyümenin dolaylı belirleyicilerini oluşturmaktadır. Dolaylı belirleyicilerdeki artışlar, doğrudan belirleyicileri etkilemekte, bu da ekonomik büyümenin hızını artırmaktadır (Kaplan, 2013: 27).

Solow Büyüme Modeline göre, tasarruflar yüksek ise ekonomik büyümeden söz edilebilir ancak bu, uzun dönemli bir büyüme olmayacaktır. Eğer tasarruf oranı yüksek düzeyde kalır, çıktı düzeyi artar ve sermaye stoku yükselirse, ekonomik büyüme gerçekleşir ancak bu da sonsuza kadar süremez. Solow(1956) bunu, *Durağan Durum Dengesi* olarak adlandırmaktadır. Japonya gibi yatırım oranı yüksek olan ülkelerin gelirleri yüksek, Etiyopya ve Burundi gibi yatırımları düşük ülkelerin de gelirlerinin düşük olmasının nedeni, sermaye stokundaki farklılıklardır (Mankiw, 2010: 278-283).

Solow (1956), ülkelerin sahip oldukları sermaye stokunu, işgücü başına sermaye stoku haline dönüştürerek incelemesini sürdürmüştür. Bunun için Denklem (19)'u tekrar buraya almakta yarar vardır:

$$Y = AK^\alpha L^{1-\alpha} \quad (20)$$

Solow (1956) burada, öncelikle teknoloji parametresi A 'yı, işgücüne etki ettirerek, etkin işgücüne ulaşmıştır³:

$$Y = K^\alpha (AL)^{1-\alpha} \quad (21)$$

³ A bir sabit olduğu için, işlemlerde kolaylık sağlaması açısından burada A yerine $A^{1-\alpha}$ kullanılmıştır.

Sonra eşitliğin her iki yanını da etkin işgücü sayısına (AL) bölmüştür:

$$\frac{Y}{AL} = \frac{K^\alpha (AL)^{1-\alpha}}{AL} \quad (22)$$

Denklem (22) düzenlendiğinde;

$$y = k^\alpha \quad (23)$$

elde edilmiştir. Burada;

y : Etkin işgücü başına çıktı miktarını,

k : Etkin işgücü başına düşen sabit sermaye stokunu göstermektedir.

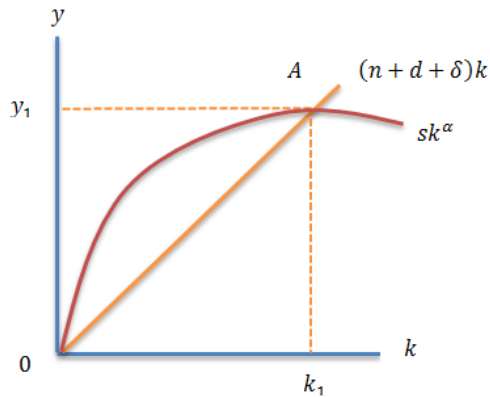
Buradaki k ; tasarruflar (s) oranında artar, nüfus artış hızı (n), ekonomik büyüme (g) ve amortismanlar (δ) oranında azalır.

$$\Delta k = sk^\alpha - (n + d + \delta)k \quad (24)$$

Ekonominin dengede olabilmesi için; yıllık olarak yapılan yatırımların (sk^α), yıllık yıpranma ve aşınmalara ($(n + d + \delta)k$) eşit olması gerekmektedir:

$$sk^\alpha = (n + d + \delta)k \quad (25)$$

Solow (1956) buna, durağan durum dengesi adını vermekte olup, bu ilişki, Şekil 1.6 yardımıyla incelenebilir:

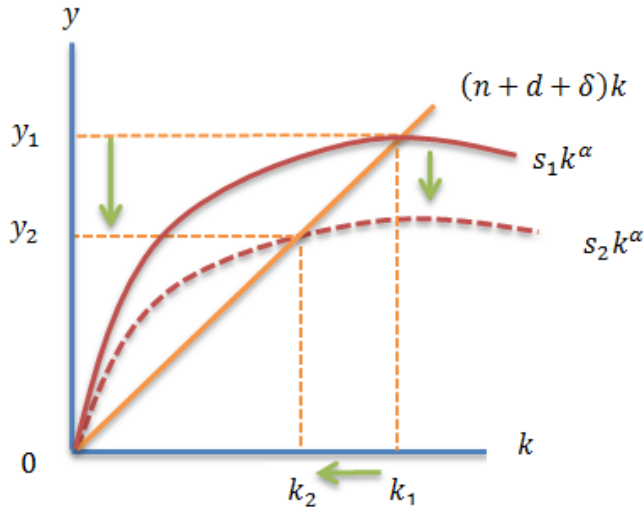

Kaynak: Jones (2007: 22-26)'dan yararlanarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Şekil 1.6. Solow Büyüme Modelinde Durağan Durum Dengesi

Şekil 1.6’da durağan durum dengesi A noktasında oluşmaktadır. Bu durumda etkin işgücü başına düşen sabit sermaye stoku k_1 , etkin işgücü başına hâsıla (çıktı, üretim) ise y_1 kadardır. Bu durumda marjinal tasarruf eğiliminin de s_1 olduğunu varsayalım.

Ekonomi durağan durum dengesinde iken, tasarrufların düşmesi durumunda, marjinal tasarruf eğimi azalarak, s_2 olsun ($s_2 < s_1$). Bu durumda, etkin işgücü başına düşen sabit sermaye stoku azalacak, işgücünün marjinal verimi düşecek ve üretim miktarı azalacaktır. Yeni oluşacak üretim miktarı ve durağan durum değesi Şekil 1.7’de görülmektedir.

Kaynak: Jones (2007: 22-26)’dan yararlanarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Şekil 1.7. Tasarruflardaki Düşmenin Üretime Etkisi

Şekil 1.7’den de görüldüğü gibi, azalan tasarruf oranı, ekonomide daha az yatırım yapılabilmesine neden olmakta, bu, aşınma, yıpranmalarla ve nüfus artışıyla eksilen makine ve teçhizatın yerine konulamamasına yol açmakta, böyle durumlarda işgücü başına düşen sabit sermaye stoku azalmaktadır. Bu durum, işgücünün marjinal verimliliğini azaltarak, üretimin ve milli gelirin azalmasına neden olmaktadır.

Solow (1956) tarafından geliştirilen bu model, daha sonra farklı iktisatçıların eklemeler ve çıkarmalarıyla geliştirilmiş, ilerletilmiştir. Bu eklentilerden

en önemlisi Lucas (1986) ve Romer (1988) tarafından yapılan; ekonomik büyüme modeline beşeri sermayenin eklenmesiyle oluşturulan *İçsel Büyüme Modelidir*. Modele bu ismin verilmesinin nedeni; Solow (1956)'da dışsal kabul edilen teknolojik ilerlemesinin, beşeri sermaye yoluyla modele dâhil edilmiş olmasıdır. Artık teknolojik gelişme içsel hale getirildiği için, teknolojik ilerleme, sabit sermaye stoku ve işgücündeki artışlara bağlı olarak, İçsel Büyüme Modelinde ekonomik büyümenin sonsuza kadar süreceği ifade edilmektedir. Modelde yer alan beşeri sermaye; işgücü sayısı ve işgücünün niteliğini artıran eğitim, sağlık, beslenme gibi faktörlerin bütünüdür. Bu nedenle *bu tez çalışmasında da ekonomik büyümenin belirleyicileri olarak, eğitim ve sağlık verileri de analizlere dâhil edilmiştir*.

Çalışma kapsamına alınan düşük gelirli ülkelerin ekonomik büyüme oranları, Çizelge 1.10'da yer almaktadır:

Çizelge 1.10. Düşük Gelirli Ülkelerin Ekonomik Büyüme Oranları (%)

Sıra No	Ülkeler	1990	1995	2000	2005	2010	2015
1	Burkina Faso	-0.6	5.7	1.9	8.7	8.4	4.0
2	Burundi	3.5	-7.9	-0.9	0.9	3.8	-3.9
3	Gana	3.3	4.1	3.7	5.9	7.9	3.9
4	Kenya	4.2	4.4	0.6	5.9	8.4	5.6
5	Madagaskar	3.1	1.7	4.8	4.6	0.3	3.1
6	Malavi	5.7	16.7	1.6	3.3	6.9	2.8
7	Nepal	4.6	3.5	6.2	3.5	4.8	2.7
8	Nijer	-1.3	2.6	-1.4	4.5	4.5	3.6
9	Sierra Leone	3.3	-8.0	6.7	4.3	5.4	-20.6
10	Togo	-0.2	7.8	-0.8	1.2	4.0	5.4
11	Uganda	6.5	11.5	3.1	6.3	5.7	5.1

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri (2017a)

Çizelge 1.10'da düşük gelirli ülkelerin ekonomik büyüme oranlarının genellikle düşük, istikrarsız ve negatif olduğu görülmektedir. Örneğin; Sierra Leone'nin 2010'da %5.4 büyüyüp, 2015'te %20.6 küçülmesi, ekonomi teorisi açısından kabul edilebilir, sürdürülebilir ve öngörülebilir bir durum değildir. Bu ülke yöneticilerinin, ekonomik büyümeyi artırmanın yanında istikrarlı hale getirmek için de çaba harcamaları gerekmektedir. Orta gelirli ülkelerin ekonomik büyüme oranları, Çizelge 1.11'de yer almaktadır:

Çizelge 1.11. Orta Gelirli Ülkelerin Ekonomik Büyüme Oranları (%)

Sıra No	Ülkeler	1990	1995	2000	2005	2010	2015
1	Mısır	5.7	4.6	5.4	4.5	5.1	4.2
2	El Salvador	4.8	6.4	2.2	3.6	1.4	2.5
3	Gabon	5.2	5.0	-1.9	3.9	7.1	4.0
4	Guatemala	3.1	4.9	3.6	3.3	2.9	4.1
5	Honduras	0.1	4.1	5.7	6.1	3.7	3.6
6	Hindistan	5.5	7.6	3.8	9.3	10.3	7.6
7	Endonezya	9.0	8.4	4.9	5.7	6.2	4.8
8	Ürdün	1.0	6.2	4.2	8.2	2.3	2.4
9	Malezya	9.0	9.8	8.9	5.3	7.0	5.0
10	Mauritius	7.2	4.3	9.0	1.2	4.4	3.5
11	Meksika	5.1	-5.8	5.3	3.0	5.1	2.5
12	Fas	3.4	-5.4	1.9	3.3	3.8	4.5
13	Nijerya	12.8	-0.3	5.3	3.4	7.8	2.7
14	Pakistan	4.5	5.0	4.3	7.7	1.6	4.7
15	Panama	8.1	1.8	2.7	7.2	5.8	5.8
16	Peru	-5.0	7.4	2.7	6.3	8.3	3.3
17	Filipinler	3.0	4.7	4.4	4.8	7.6	5.9
18	Senegal	-0.7	5.4	3.2	5.6	4.2	6.5
19	Güney Afrika	-0.3	3.1	4.2	5.3	3.0	1.3
20	Saint Lucia	23.5	3.3	4.4	-0.8	-1.7	2.4
21	Saint Vincent ve Grenadinler	6.4	5.5	6.0	6.2	8.0	4.8
22	Sudan	-5.5	6.0	6.3	7.5	3.5	4.9
23	Surinam	-0.5	1.1	-0.1	4.6	5.2	-0.3
24	Tayland	11.2	8.1	4.5	4.2	7.5	2.8
25	Türkiye	9.3	7.9	6.8	8.4	9.2	4.0
26	Uruguay	0.3	-1.4	-1.9	7.5	7.8	1.0

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri (2017).

Çizelge 1.11’de orta gelirli ülkelerin de ekonomik büyüme oranlarının genellikle düşük, istikrarsız ve yer yer negatif olduğu görülmektedir. Bu ülkeler arasında 2015 yılı itibariyle en düşük ekonomik büyüme oranına sahip ülkelerin; Surinam, Uruguay ve Güney Afrika olduğu, en yüksek büyüme oranına sahip ülkelerin ise; Hindistan, Senegal, Filipinler ve Panama olduğu görülmektedir. Türkiye, bu ülkeler arasında 1990-2010 döneminde en çok büyüyen ekonomilerden biridir. Orta gelirli ülke yöneticilerinin, ekonomik büyüme oranlarını daha da arttırmalarında ve bu arada ekonomik büyümede istikrardan da ödün vermemelerinde fayda vardır. Yüksek gelirli ülkelerin ekonomik büyüme oranları, Çizelge 1.12’de yer almaktadır:

Çizelge 1.12. Yüksek Gelirli Ülkelerin Ekonomik Büyüme Oranları (%)

Sıra No	Ülkeler	1990	1995	2000	2005	2010	2015
1	Kanada	0.2	2.7	5.2	3.2	3.1	1.1
2	Fransa	2.9	2.1	3.9	1.6	2.0	1.3
3	Avustralya	3.5	3.9	3.9	3.2	2.0	2.2
4	Avusturya	4.3	2.7	3.4	2.1	1.9	1.0
5	Bruney	1.1	4.5	2.8	0.4	2.6	-0.6
6	Barbados	-3.3	2.0	4.5	4.0	0.3	0.9
7	Belçika	3.1	2.4	3.6	2.1	2.7	1.5
8	Kıbrıs	7.4	8.5	5.7	3.7	1.3	1.7
9	Danimarka	1.6	3.1	3.7	2.4	1.6	1.0
10	Finlandiya	0.7	4.2	5.6	2.8	3.0	0.2
11	Yunanistan	-	2.1	3.9	0.6	-5.5	-0.2
12	İzlanda	1.2	0.1	4.7	6.0	-3.6	4.0
13	İrlanda	8.5	9.6	9.9	5.8	2.0	26.3
14	İsrail	6.8	6.6	8.9	4.4	5.5	2.5
15	İtalya	2.0	2.9	3.7	0.9	1.7	0.7
16	Japonya	5.6	2.7	2.8	1.7	4.2	1.2
17	Kore	9.3	8.9	8.8	3.9	6.5	2.6
18	Lüksemburg	5.3	1.4	9.5	3.2	5.7	4.8
19	Malta	6.3	6.3	6.8	3.8	3.5	6.2
20	Hollanda	4.2	3.1	4.2	2.2	1.4	2.0
21	Norveç	1.9	4.2	3.2	2.6	0.6	1.6
22	Portekiz	4.0	4.3	3.8	0.8	1.9	1.5
23	Suudi Arabistan	8.3	0.2	4.9	7.3	4.8	3.5
24	Singapur	10.0	7.0	8.9	7.5	15.2	2.0
25	İspanya	3.8	2.8	5.3	3.7	0.0	3.2
26	İsveç	0.8	4.0	4.7	2.8	6.0	4.1
27	Trinidad ve Tobago	1.5	4.0	7.6	6.2	3.3	-0.6
28	ABD	1.9	2.7	4.1	3.3	2.5	2.6

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri (2017).

Çizelge 1.12’de yüksek gelirli ülkelerin ekonomik büyüme oranlarının genellikle düşük ama istikrarlı olduğu görülmektedir. Yunanistan, Brunei ve İzlanda’da zaman zaman negatif değerler görülse de genel eğilim yukarı yönlüdür. 2008 küresel ekonomik krizinin etkisiyle Avrupa Ülkeleri, Kanada ve ABD’de ekonomik büyüme oranlarının düştüğü de dikkatleri çekmektedir.

Solow (1956) büyüme modelinde de belirtildiği üzere, üretim faktörlerinden biri sabitken, diğer üretim faktörlerinin artırılmasıyla, sonsuza kadar ekonomik büyüme sağlanamaz. Böyle durumlarda, sürekli artırılan üretim faktörü için azalan verimler yasası devreye girecektir. Günümüzde yüksek gelirli

lkeler bir anlamda bunu yaşamaktadır. Bu lkeler sabit sermaye yatırımlarına ağırlık vermekle birlikte işgücü arzı istenilen düzeyde değildir. Özellikle yüksek gelirli OECD lkelerinde kadın başına doğurganlık oranı, 1 civarındadır. Bu ise ülke nüfuslarının hızla yaşlanmasına ve işgücü arzının, işgücü talebini karşılayamamasına neden olmaktadır. Almanya, II. Dünya Savaşından sonra bu sorunu, Türkiye gibi ülkelerden aldığı gle aşmıştır. Günümüzde ABD ve Kanada'nın uygulamakta olduğu Green Kart türü programlar ülke nüfusunu artırmaya, gençleştirmeye ve üretken hale getirmeye yöneliktir. Dolayısıyla bu ekonomilerin hızlı byyememesinin önündeki en önemli engel, hızla yaşlanan nüfustur.

Bu yaşlanan nüfus aynı zamanda ilgili ülkelerin sağlık giderleri ve emekli maaşları gibi sosyal güvenlik giderlerini de artırmaktadır. Dolayısıyla yatırımlara ve üretime giderek ülkelerin ekonomik büyümelerine destek olması gereken fonlar, bu yaşlı nüfusun sağlık harcamaları ve emeklilik maaşlarına kullanılmakta, bu da ülkelerin ekonomik büyümesini yavaşlatmaktadır.

Barro ve Sala-i-Martin (1992, 1997) tarafından geliştirilen yakınsama teorisi de gelişmiş ülkelerin zamanla daha yavaş büyümeye başlayacağını, az gelişmiş ülkelerin ise daha hızlı gelişerek, gelişmiş ülkelere yakınsayacağını ifade etmektedir. Burada gözlenen durum da bu teoriyle uyumludur.

2. TASARRUF-YATIRIM AÇIĞI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

2.1. Tasarruf - Yatırım Açığı ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Dair Genel İnceleme

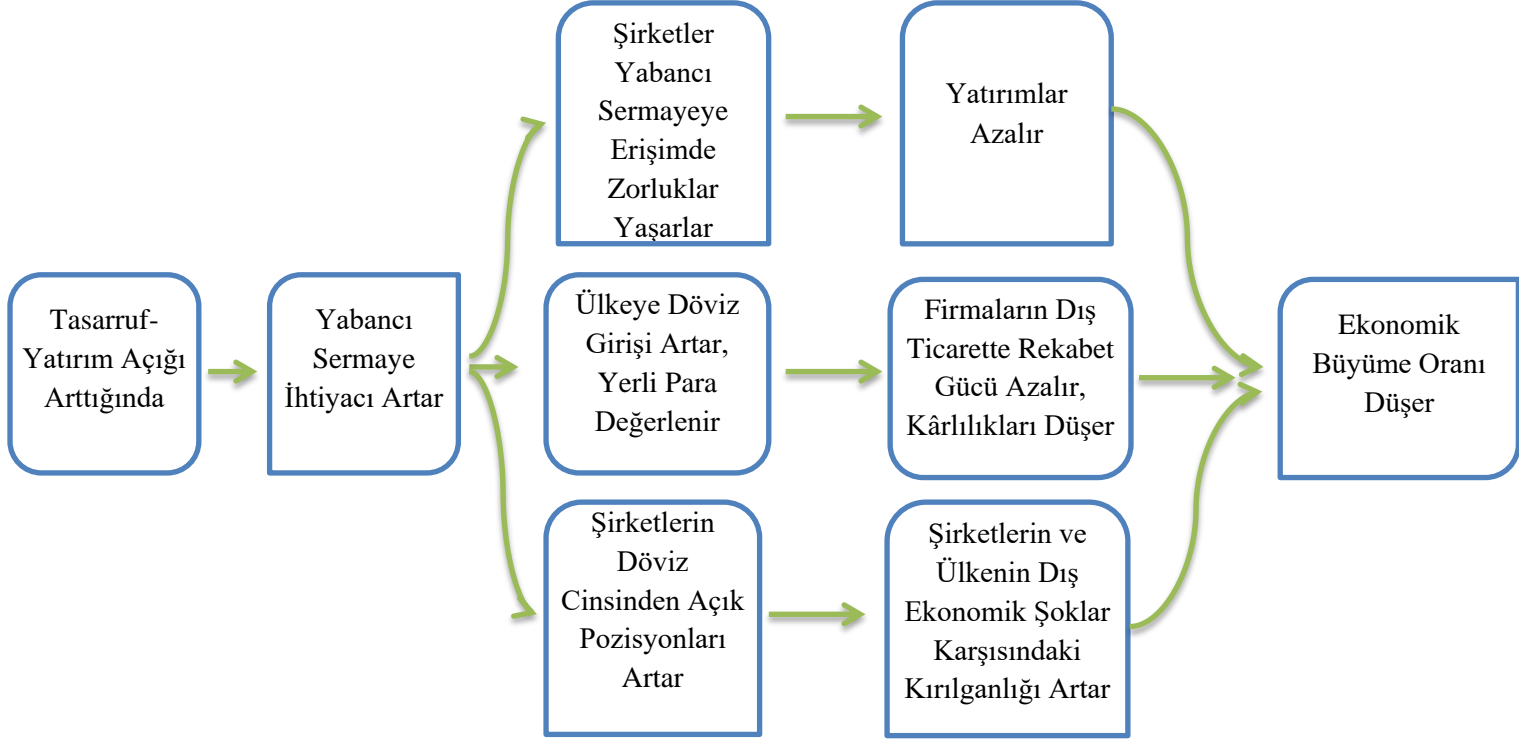
Tasarruf ve yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, Klasik ve Keynesyen çoğu ekonomistin üzerinde durduğu bir konudur. Özellikle tasarruf - yatırım açığının ekonomik büyümeye etkileri, hem gelişmekte olan ülkeler, hem de gelişmiş ülkeler açısından önemli olup, farklı sonuçlar verebilmektedir. Her bir ulusun ekonomik büyümesinin, özel tasarruflarla finanse edilebilen yatırım miktarıyla doğrudan ilişkili olduğu genel kabul gören bir konudur (Nwanne, 2014: 80).

Wondwesen (2011), Keynesyen teorinin, toplam talebin yanı sıra arz tarafında üretken kapasitenin oluşturulması ve orta vadeli büyüme oranlarının belirlenmesinde bir araç olarak hem yatırımda hem de tasarrufta kritik bir rol oynamasına yardımcı olduğunu belirtmiştir. Tasarruf ve yatırım, herhangi bir ulusun ekonomik büyümesi ve gelişmesi için temel şartlardır. Tasarruf ve yatırım, fiyat istikrarı ve istihdam olanaklarının geliştirilmesi için sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkıda bulunmak için iki makroekonomik değişkendir (Shimelis, 2014: 337).

Tasarruflar, yatırım ve sermaye birikimi yoluyla, ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında genellikle, büyüme ile tasarruflar arasında çift yönlü pozitif etki olduğu görülmüştür. Tüketim kuramına göre gelir düzeyi yüksek olan gelişmiş ülkelerde, tasarruflar da yüksektir. Gelirin artması, beraberinde tasarrufları da artırmaktadır (Edwards, 2016: 28). Çift yönlü etkileşim nedeniyle ortaya çıkabilecek ekonometrik problemler mevcuttur. Bu nedenle tasarruf - yatırım açığının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin araştırıldığı analizlerde tek bir nedensellik değil, değişkenler arasındaki korelasyon araştırılmaktadır.

Tasarruf - yatırım açığındaki artıştan, ekonomik büyümeye doğru muhtemel geçiş kanalları Şekil 2.1.'de görülmektedir (Dünya Bankası, 2011: 12). Bu diyagrama göre; ülkelerde tasarruf - yatırım açığı arttığında, yatırımların finansmanı için daha fazla yabancı sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak

şirketler yabancı sermayeye erişimde zorluklar yaşayabilirler. Bir yandan da dış borçlanmayla ÷lkeye yüksek miktarda döviz girmesi, döviz kurunu düşürmekte, ulusal paranın daha değerli hale gelmesine yol açmaktadır. Döviz kuru düştüğünde, ÷lke'deki şirketlerin ihracattaki rekabet gücü azalır, bu kez dış ticaret açığı ve cari işlemler açığı yaşanmaya başlanır. Artan döviz kuru, şirketlerin döviz cinsinden açık pozisyonlarının artmasına da neden olur. Bu durum, ÷lkenin dış ekonomik şoklar karşısında kırılganlığını daha da artırır. Netice itibariyle ÷lke'de yatırımlar azalır, istihdam, üretim ve ekonomik büyüme zarar görür

Kaynak: Dünya Bankası (2011)'den yararlanılarak, tarafımızdan düzenlenmiştir.

Şekil 2.1. Tasarruf-Yatırım Açığındaki Artıştan Ekonomik Büyüme Doğru Geçiş Kanalları

2.2. Tasarruf - Yatırım Açığı ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Dair Literatür Taraması

Tasarruf-yatırım açığı ile ya da daha genel olarak yurtiçi tasarruflar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmalarda, farklı ülkeler için, farklı dönemleri kapsayan ve farklı ekonometrik analiz yöntemlerinin kullanıldığı çalışmaların var olduğu görülmüştür. Bu çalışmalardan önce diğer ülkeler, sonra Türkiye için yapılmış olanların kısa bir özeti, yayımlanış tarihi sırasına göre bu bölümde sunulmuştur.

2.2.1. Diğer Ülkeler İçin Yapılmış Çalışmalar

Agrawal (2001) çalışmasında, tasarruf ve büyüme arasındaki ilişkileri, dünyada en yüksek ekonomik büyüme ve tasarruf oranlarına sahip Doğu Asya ülkelerinden Güney Kore, Tayvan, Singapur, Malezya, Tayland, Endonezya ve Hindistan için, farklı zaman dilimlerinde, Granger nedensellik testi ile analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre; Endonezya, Malezya ve Tayvan'da ekonomik büyüme ile tasarruflar arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu ancak, ekonomik büyümeden tasarruflara doğru olan etkinin daha güçlü olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çoğu durumda nedenselliğin yönü, büyümeden (veya gelirden) tasarrufa doğru çıkarken, bazı ülkelerde, tasarruflardan, gelir ve büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisine de rastlanmıştır.

Mavrotas ve Kelly (2001), Sri Lanka ve Hindistan için yapmış olduğu çalışmada, bu ülkelerin ekonomilerinde yurtiçi tasarruf, özel tasarruflar ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkileri, 1960-1997 dönemi için Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testiyle araştırmış ve Sri Lanka ekonomisinde özel tasarruf ve ekonomik büyüme arasında nedenselliğin çift yönlü olduğu, Hindistan ekonomisinde ise herhangi bir nedenselliğin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Mohan (2006), farklı gelir gruplarındaki 25 ülke için 1960-2001 döneminde ekonomik büyüme ve tasarruf oranları arasındaki ilişkinin yönünü, Granger (1969) nedensellik testi ve Johansen (1988) eşbütünlük testi ile araştırmış ve nedenselliğin yönünü belirlemede, ülkelerin gelir düzeylerinin etkili olduğu, ekonomik büyümenin tasarruflar üzerinde belirleyici bir etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Adewuyi, Bankole ve Arawomo (2007), Batı Afrika Ekonomik Topluluğuna üye ülkelerde yurtiçi tasarrufların belirleyicilerini, 1980-2006 dönemi verilerini kullanarak, panel veri analizi yöntemiyle incelemiş ve özellikle kişi başına düşen milli gelirin düşük olduğu ülkelerde ekonomik büyüme oranlarının ve mevduatların, yurtiçi tasarruflarını olumsuz yönde etkilediğini tespit etmiştir.

Lean ve Song (2008), Çin'in farklı eyaletlerinde yurtiçi tasarruf düzeyi ile ekonomik büyüme oranı arasındaki ilişkileri, 1955-2004 dönemi verileriyle, Granger (1969) nedensellik testi ve Johansen (1988) eşbütünleşme testi yardımıyla araştırdığı çalışmada; kısa dönemde hanehalkının tasarruflarıyla ekonomik büyüme oranı arasında iki yönlü, uzun dönemde ise kurumların tasarruflardan, ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkilerinin olduğunu tespit etmiştir. Çalışmada ayrıca; Çin'in dışa açılmaya başladığı 1977 sonrasına denk gelen, 1979 yılında bir tane yapısal kırılma tespit edilmiş ve uzun dönemde yurtiçi tasarruf düzeyi ile ekonomik büyüme değişkenlerinin eşbütünleşik oldukları, yani birlikte hareket ettikleri belirlenmiştir.

Hopf (2009) çalışmasında, Singapur'un 1965-1999 dönemi tasarruf ve yatırımlarının, ülkenin ekonomik gelişimi ile ilişkisini araştırmıştır. Çalışmada; Singapur'un tasarruf davranışının arkasındaki ana gücü, güçlü gelir gelişimlerinin oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır.

Abu Al - Foul (2010), reel gayri safi yurtiçi hâsıla ile reel yurtiçi tasarruflar arasındaki ilişkileri; Fas için 1965-2007, Tunus için 1961-2007 dönemi verilerini kullanarak, Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen Sınır Testi yaklaşımı ve Granger nedensellik testi ile araştırmıştır. Fas'ta GSYH ile tasarruflar arasında bir uzun dönemli ilişki tespit edilebilirken, Tunus'ta tespit edilememiştir. Ancak, Tunus'ta yurtiçi tasarruflardan GSYH'ye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin var olduğu görülmüştür.

Singh (2010), Hindistan'da tasarrufların, gelir üzerindeki uzun dönemli etkilerini, 1950 - 2002 dönemi için DOLS (Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi) ve FMOLS (Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi) yöntemleriyle analiz etmiştir. Çalışmada ulusal tasarruflarla milli gelir arasında iki yönlü bir nedensellik tespit edilmiş, yurtiçi tasarrufların %1 artmasının, milli geliri %0.78 oranında artırdığı belirlenmiştir.

Abu (2010) çalışmasında, 1970 - 2007 döneminde Nijerya'da yurtiçi tasarruflar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri Granger (1969) nedensellik testi ve Johansen (1988) eşbütünleşme testi yardımıyla araştırmıştır. Ekonomik büyümeden, yurtiçi tasarruflara doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin tespit edildiği çalışmada, tasarruf ve büyüme verilerinin eşbütünleşik oldukları, yani uzun dönemde birlikte hareket ettikleri tespit edilmiştir.

Oladipo (2010), Nijerya ekonomisinde yurtiçi tasarruflar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri 1970-2006 dönemi verilerini kullanarak, Johansen (1988) eşbütünleşme testi, Toda ve Yamamoto (1995) ve Dolado ve Lütkepohl (1996) nedensellik testleriyle araştırmıştır. Bu çalışmada Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) da kontrol değişkeni olarak modele dâhil edilmiştir. Analiz sonucunda; yurtiçi tasarruflar ile ekonomik büyüme serilerinin eşbütünleşik oldukları, tasarruflardan, ekonomik büyümeye, DYY'den ekonomik büyümeye ve DYY'den yurtiçi tasarruflara doğru birer yönlü nedensellik ilişkilerinin var olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın sonunda; Nijerya'da ekonomik büyümeyi sürekli biçimde artırabilmek için yurtiçi tasarruf oranlarının artırılması ve daha fazla DYY çekilebilmesi için yabancı yatırımcılara gerekli teşviklerin sağlanmasının gerektiği vurgulanmıştır.

Jagadeesh (2014), tasarrufların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini Botswana için 1980-2013 dönemi verilerini kullanarak, ARDL (Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model) yöntemi yardımıyla incelemiştir. Analiz sonucunda; serilerin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri yani eşbütünleşik oldukları görülmüş, ekonomik büyümeyi yurtiçi yatırımlardaki %1'lik artışın %0.42, yurtiçi tasarruflardaki %1'lik artışın %0.14 oranında arttırdığı bulunmuştur.

Sothan (2014), yurtiçi tasarruflar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri Kolombiya için 1989-2012 dönemi verilerini kullanarak, Granger (1969) yöntemiyle test etmiştir. Analiz sonucunda; yurtiçi tasarrufların, ekonomik büyümenin bir nedenseli olmadığını belirlemiştir. Çalışma bu yönüyle literatürde yer alan diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Najarzadeh, Reed ve Tasan (2014), İran ekonomisinde 1972-2010 döneminde, yurtiçi tasarruflar ile toplam ekonomik büyüme ve petrol gelirleri hariç ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri ARDL ve VECM (Vektör Hata Düzeltme Modeli) yöntemleriyle araştırmıştır. Yapılan analizler sonucunda; ulusal

tasarruflarla, toplam ekonomik büyüme ve ulusal tasarruflarla petrol gelirleri hariç ekonomik büyümeye arasında iki yönlü nedensellik ilişkilerinin var olduğunu belirlenmiştir.

Samantraya ve Patra (2014), yüksek ekonomik büyümeyi sürdürmek için tasarruf davranışlarının anlaşılmasının, kritik bir faktör olduğunu savunmuştur. Yazarlar, Hindistan'da hanehalkı tasarrufunu belirleyen faktörleri 1971-2012 dönemi verilerini kullanarak ARDL yöntemi çerçevesinde araştırmışlar ve GSYH'nin hanehalkı tasarrufunu artırdığını, tasarruflar ile ekonomik büyüme arasında sarmal bağlantılar olduğunu ortaya koymuşlardır.

Ruranga, Ocaya ve Kaberuka (2014), Ruanda'da ekonomik büyüme, yurtiçi yatırımlar, yurtiçi tasarruflar, DYY ve dış ticaret arasındaki ilişkileri, VAR yöntemi ve Granger nedensellik testi yöntemiyle analiz etmiş ve ekonomik büyümeden yurtiçi yatırımlara ve yurtiçi tasarruflardan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü, dış ticaret ile ekonomik büyüme ve dış ticaret ile yurtiçi yatırımlar arasında iki yönlü nedensellik ilişkilerinin var olduğunu tespit etmiştir. Çalışmanın sonunda; Ruanda hükümetinin ekonomik büyümeyi sürekli ve istikrarlı hale getirebilmek için yurtiçi yatırımları ve DYY'yi desteklemesi gerektiğine işaret edilmiştir.

Adema ve Opschoor (2015) çalışmasında, tasarruf ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yazarlar bu amaca yönelik olarak çalışmalarına, bu modellerde tasarrufun rolüne özel önem veren ekonomik büyüme teorisi üzerine genel bir tartışma ile başlamıştır. Çalışmanın ampirik kısmı, Granger nedensellik testi ve farklı panel veri çalışmalarını içermektedir. Panel veri çalışmaları, tasarrufun ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde önemli bir etkisi olduğunu göstermiştir. Çalışmada, gayri safi yurtiçi tasarruf oranının kişi başı ekonomik büyüme oranını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Tasarruf oranı, özel ve kamusal tasarruflar olarak ayrıştırıldığında, kamu tasarrufunun ekonomik büyüme üzerine pozitif yönde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Özel tasarrufların ise kişi başına düşen milli gelir üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yalçınkaya ve Hüseyini (2016) çalışmasında, 28 OECD üyesi ülkede tasarruf - yatırım ilişkisini 1980-2013 dönemine ait verilerle Feldstein - Horioka

Hipotezi⁴ çerçevesinde, yeni nesil panel veri analizi ile ele almıştır. 28 OECD üyesi ülke, tasarruf - yatırım dengelerine göre gruplandırılmışlardır. Çalışmanın sonucunda, Feldstein - Horioka Hipotezinin tasarruf fazlası veren ülkelerde geçerli olduğunu, ancak bu paradoksun tasarruf açığı veren ülkelerde nispeten sürmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.2.2. Türkiye İçin Yapılmış Çalışmalar

Abdioğlu ve Berber (2007) çalışmasında, 1970-2005 yılları arasında Türkiye’de yurtiçi tasarrufların belirleyicilerini; reel gayri safi milli hâsıla, reel büyüme oranı, reel faiz oranı, enflasyon oranı, finansal derinlik düzeyi, yıl ortası nüfus tahmini ve bağımlılık oranı verilerini kullanarak, ADF (Genişletilmiş Dickey-Fuller Yöntemi) birim kök testi ve Johansen (1988) eşbütünleşme testi yardımıyla incelemiştir. Seriler arasında eşbütünleşmenin tespit edildiği çalışmada, GSYH’deki %1’lik artışın, yurtiçi tasarrufları %1.07, reel faizlerdeki %1 puanlık artışın yurtiçi tasarrufları %0.37 artırdığı tespit edilmiştir.

Ekinci ve Gül (2007), 1960-2004 yılları arasında Türkiye’nin yurtiçi tasarruf oranları ile ekonomik büyüme oranları arasındaki nedensellik ilişkisini ADF (Genişletilmiş Dickey-Fuller Yöntemi) birim kök testi, Johansen ve Juselius (1990) eşbütünleşme testi ve Granger (1969) nedensellik testi ile analiz etmiştir. Analiz sonucunda; uzun dönemde tasarruf oranları ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin var olduğu, ekonomik büyümeden yurtiçi tasarruflara doğru ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bayraktutan ve Arslan (2008), 1980-2006 yılları arasında Türkiye’de sabit sermaye yatırımların payı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme analizi ile incelemiştir. Uzun dönemde sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği, sermaye birikimine katkısının çok fazla olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Yazarlar çalışmanın sonucunda; Türkiye’de, ekonomik ve siyasi krizler, yüksek faiz ve enflasyon oranları ve güven eksikliği gibi unsurların olması, sermaye yatırımlarını engellemektedir görüşüne ulaşmıştır.

Örnek (2008) çalışmasında, 1996-2006 dönemine ait Türkiye’nin yurtiçi tasarrufları ve sermaye girişleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri

⁴ Feldstein - Horioka Hipotezi, yatırım ve tasarruf arasındaki ilişkinin gücünün uluslararası sermaye hareketliliğine bağlı olarak belirlendiğini ifade etmektedir (AY ve ÖZMEN, 2017)

Johansen ve Juselius (1990) eşbütünleşme yöntemi ve Granger (1969) nedensellik testiyle incelemiştir. Analiz sonucunda; yurtiçi tasarrufların kısa ve uzun dönemde doğrudan yatırımlardan pozitif yönde, sermaye akımlarından ise negatif yönde etkilendiği sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte ekonomik büyümenin kısa vadeli sermaye girişlerinden ve doğrudan yatırımlardan olumlu yönde etkilendiği bulgusuna da ulaşmıştır. Nedensellik testinde ise DYY'den yurtiçi tasarruflara ve ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisine ulaşılmıştır.

Düzgün (2009), Türkiye'de 1987-2007 yılları arasında özel tasarrufların belirleyicilerini ekonometrik bir yöntemle analiz ettiği çalışmada, özel tasarrufların yeterli olmadığı ve yatırımları finanse edemediği noktada dış tasarrufların devreye girdiği ve bunun da dış borçlanmayı arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Dış tasarruf oranının, özel tasarruflar üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu, para arzı, kamu tasarrufu, faiz oranı ve GSYH deflatörünün ise özel tasarrufları negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Altıntaş ve Ayriçay (2010) çalışmada, Türkiye'de 1987-2007 döneminde ekonomik büyüme, finansal gelişmişlik (tasarruf - yatırım) oranı, ihracat ve ithalat toplamının milli gelire oranı arasındaki ilişkileri, ARDL yöntemiyle analiz etmiş ve finansal gelişmişlik (tasarruf - yatırım) oranı ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Gülmez ve Yardımcı (2013), Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye'de 1994-2011 döneminde, kişi başına düşen tasarruflar, kişi başına düşen yabancı tasarruflar ve kişi başına düşen milli gelir arasındaki ilişkileri, Levin, Lin ve Chu (2002), Im, Pesaran ve Shin (2003), Maddala ve Wu (1999) ve Choi (2001) panel birim kök testlerini uygulayarak Kao (1999) ve Pedroni (2004) eşbütünleşme testleri ve Panel FMOLS (tam değiştirilmiş panel EKK) yöntemleri yardımıyla araştırmıştır. Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin tespit edildiği çalışmada, kişi başına düşen milli geliri, ulusal tasarruflardaki %1'lik artışın %0.93, yabancı tasarruflardaki %1'lik artışın ise %0.03 oranında artırdığı görülmüştür. Böylece, ekonomik büyüme için esas olanın yurtiçi tasarrufların artırılması olduğu bir kez daha ortaya konulmuştur. Çalışmada ayrıca; ulusal tasarruflardaki artışın, kişi başına düşen milli gelir üzerindeki etkisinin en yüksek olduğu ülkelerin Rusya ve Türkiye olduğu da görülmüştür. Yine bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen kısa dönem nedensellik analizinde; ulusal

tasarruflar ile kişi başına düşen milli gelir arasında iki yönlü, uzun dönem nedensellik analizinde de ulusal tasarruflarla kişi başına düşen milli gelir arasında çift yönlü, yabancı tasarruflarından ulusal tasarruflara doğru tek yönlü nedensellik ilişkilerinin var olduğu belirlenmiştir.

Çetinkaya ve Türk (2014), Türkiye’de 1975-2012 yılları arasında yurtiçi tasarruflar ve sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye olan etkilerini Johansen (1988) eşbütünleşme testi ve Wald testi ile analiz etmiştir. Analiz sonucunda; uzun dönemde tasarruflar ve yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu, tasarruflar ve yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisinin olduğu ancak, kısa dönemde herhangi bir etkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Pala ve Teker (2014), AB üyesi 27 ülke ve Türkiye’de ekonomik büyümenin belirleyicilerini, 2000-2011 dönemi için, sabit etkiler yöntemi ve rassal etkiler yöntemi yardımıyla araştırmıştır. Analiz sonucunda; net tasarruflardaki %1’lik artışın, ekonomik büyümeyi %0.59 oranında artırdığını tespit etmiştir. Ayrıca; nüfus artışı, bankacılık sektörünün özel sektöre sağladığı krediler ve dış ticaretteki artışların ekonomik büyümeyi hızlandırdığını, tüketici fiyatları enflasyonundaki artışların ise ekonomik büyümeye zarar verdiğini belirlemiştir.

Kaya ve Efe (2015), çalışmasında, GSYH’lerine göre dünyanın en büyük ilk 20 ekonomisine sahip ülkelerin verileriyle panel veri analiz yöntemini kullanarak, yurtiçi tasarruf ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönünü araştırmıştır. Yurtiçi tasarrufların, gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyümeyi önemli ölçüde arttırdığı, yurtiçi tasarruflarda meydana gelen artışın da ekonomik büyümeyi aynı oranda artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Barış ve Uzay (2015) çalışmasında, 1960-2012 dönemi Türkiye’de yurtiçi tasarruf ve ekonomik büyüme ilişkisini, Johansen eşbütünleşme analizi, Granger nedensellik ve Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testleriyle analiz etmiş, yurtiçi tasarrufların, gelirin artmasına bağlı olarak arttığı ve yaşam boyu gelir hipotezinin desteklediği sonucuna ulaşılmıştır. Yazar çalışmanın sonunda, Türkiye’de istikrarlı ve yüksek bir ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi için politika yapıcılarının yurtiçi tasarrufların artırılması doğrultusunda gerekli önlemleri almaları gerektiği düşüncesini savunmuştur.

Ganioğlu ve Yalçın (2015) alışmasında, yurtiçi tasarruf – yatırım açığının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini, tasarruf oranları yüksek olan 46 Doğu Asya ülkesinin 1993-2010 dönemi verilerini kullanarak, Sistem GMM yöntemiyle analiz etmiştir. Yazarlar, yurtiçi kaynak kullanım oranlarını hesaplamada Aizenman vd. (2007) tarafından geliştirilen metodu kullanmıştır. Ülkelerin, uluslararası finansal entegrasyonun yoğunlaştığı ve ülke genelinde sermaye akımlarında bir dalgalanmanın meydana geldiği 2000'li yıllarda, yatırımların büyük bir bölümünün yurtiçi tasarruflarla finanse edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonucunda, yurtiçi tasarrufların artmasının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği, yurtiçi tasarruf açıklarının ülkelerin ekonomik büyümelerinin farklılık göstermesinde önemli bir rol oynadığını ortaya koulmuştur. Ortaya çıkan bu sonuca dayanarak yazarlar, ekonomik geliri düşük ya da orta olan veya yurtiçi tasarruf oranının düşük olduğu ülkelerde yurtiçi tasarrufların artırılmasının çok daha önemli olduğunu vurgulamıştır.

Sümer (2016) alışmasında, 1980-2013 yılları arasında Türkiye'de yurtiçi tasarrufların, ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Toda ve Yamamoto (1995) yöntemiyle analiz etmiş, ekonomik büyümeden, yurtiçi tasarruflara doğru ve yurtiçi yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu ve yurtiçi tasarruflar ile yurtiçi yatırımlar arasında nedensellik ilişkisi bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada ayrıca; bireylerin tasarruf anlayışlarının değiştirilmesi gerektiği, ancak bu şekilde ekonomideki yatırımlar konusunda yaşanan kısır döngüden çıkılabileceği görüşü ortaya konulmuş ve politika yapıcıların bu yönde harekete geçmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Ger ve Akın (2016), Hindistan, Brezilya, Endonezya, Türkiye ve Güney Afrika'dan oluşan kırılđan beşlide tasarruf - yatırım açığının ekonomik büyümeye etkilerini, 1980-2013 dönemi verilerini kullanarak, Kapetanios (2005) oklu yapısal kırılmalı birim kök testi, Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi, Maki (2012) oklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ve DOLS yöntemi yardımıyla araştırmıştır. Çalışmada, ekonomik büyüme ve tasarruf - yatırım açığı arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğu, Brezilya ve Güney Afrika'da tasarruf - yatırım açığından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü, Hindistan'da bu değişkenler arasında iki yönlü nedensellik ilişkileri tespit edilirken, Endonezya ve Türkiye'de tasarruf - yatırım açığı ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisine rastlanamamıştır. Regresyon analizi sonucunda ise tasarruf - yatırım açığındaki %1 puanlık artışın ekonomik büyümeyi Brezilya'da %2.96, Türkiye'de

%1.70, Hindistan'da %0.88, Endonezya'da %0.51 ve Güney Afrika'da %0.25 oranında azalttığı belirlenmiştir.

Bu tez çalışmasında, aralarında Türkiye' nin de bulunduğu 65 ülke için 1990-2014 yılları arasında tasarruf - yatırım açığı ile ekonomik büyüme ilişkisi Panel Veri Analizi yöntemleri ile incelenmiştir. Bir sonraki bölümde detayları ile verilecek analizlerde; tasarruf-yatırım açığının gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümeyi negatif etkileyecek düzeyde olmadığı, ancak orta ve düşük gelir grubundaki ülkelerde bu açığın ekonomik büyüme ile negatif ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu inceleme bu anlamda literatüre bir katkı sunmaktadır. Çalışma ayrıca kadının işgücüne katılımının tasarruflar üzerindeki etkisini sorgulayarak, işgücüne katılımı artan kadınların tasarruf-yatırım açığını azaltarak ekonomik büyüme üzerinde bir pozitif etki yaratıp yaratmadığını incelemiştir. Bu inceleme de var olan literatüre bir yenilik katmaktadır.

2.3. Tasarruf - Yatırım Açığı ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Panel Veri Analizi ile Ölçümü

2.3.1. Veri seti

Bu tez çalışmasında kullanılan veri seti; ekonomik büyüme, yatırım, tasarruf, ithalat, enflasyon, istihdam, nüfus, sağlık harcamaları, kadınların işgücüne katılım oranları, kadın çalışanların tasarruf oranları ve kadın çalışanların tasarruf açığından oluşmaktadır. Yatırım ve tasarruf verileri kullanılarak tasarruf - yatırım açığı verisi elde edilmiştir. Ekonomik büyümenin bağımlı değişken olduğu veri setinde, tasarruf – yatırım açığı değişkeni, etkisinin merak edildiği asıl bağımsız değişkendir. Diğer değişkenler ise ekonomik büyümeyi etkileyebilecek kontrol değişkenlerdir. Veriler Dünya Bankası, Dünya Gelişmişlik Göstergeleri veri tabanından elde edilmiştir. Ülkeler, IMF'nin yaptığı sınıflandırma baz alınarak, düşük gelirli, orta gelirli ve yüksek gelirli ülkeler şeklinde gruplandırılmıştır. Veri seti; düşük gelirli 11, orta gelirli 26 ve yüksek gelirli 28 olmak üzere toplam 65 ülkeden oluşmaktadır⁵. Panel veri seti dengeli bir veri seti olup, ilgili değişkenlere ait gözlemleri tam olmayan ülkeler analizlere dâhil edilmemiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlerin isimleri, kısaltmaları, birimleri ve ekonomik büyüme ile ilişkisi aşağıda açıklanmıştır:

⁵ Bu ülkelerin tam listesi Ek 1'de sunulmuştur.

Ekonomik Büyüme Oranı (EB): 2010 yılı sabit fiyatlarıyla reel GSYH'nin yıllık büyüme oranı olarak alınmıştır.

Tasarruf-Yatırım Açığı (ACK): Tasarruf ve yatırım açığının, GSYH'ye oranlarının farkı olarak alınmıştır. Yatırım, gayrisafi sabit sermaye oluşumu, tasarruf, gayri safi tasarruflar olarak kullanılmış, sonra bu verilerin farkı alınmıştır. Tasarruf - yatırım açığı, cari işlemler açığına neden olarak, ülkelerin ekonomik büyümesini negatif yönde etkileyebilmektedir (Bernanke, 2005). Bu yönüyle çalışmanın en temel açıklayıcı değişkeni, bu değişkendir. Tasarruf - yatırım açığı arttığında ekonomik büyümenin azalacağı düşünüldüğü için çalışmanın sonucunda bu değişkenin katsayısının negatif çıkması beklenmektedir.

İşgücüne Katılım Oranı (ISG): Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Organisation: ILO) tarafından kabul edilen ölçüler içinde çalışma istek ve yeterliliğine sahip 15 yaş üstü kişilerin toplam nüfusa oranıdır. İşgücü, üretim ve ekonomik büyümenin temel girdisi olup, işgücü arzının artmasının, ekonomik büyümeyi pozitif etkilemesi beklenmektedir (Çondur ve Bölükbaş, 2014). Bu nedenle analiz sonucunda bu değişkenin katsayısının pozitif olması öngörülmektedir.

Enflasyon (ENF): Tüketici Fiyat Endeksi'nin yıllık % değişimi olarak alınmıştır. Enflasyonun, kısa dönemde ekonomik büyümeyi artıracığı (Chowdhury, 2002), ama uzun dönemde azaltacağı (Fischer, 1996) beklenmektedir. Bu nedenle analiz sonucunda bu değişkenin katsayısına ilişkin net bir beklenti söz konusu değildir.

İthalat (ITH): Toplam mal ve hizmet ithalatının GSYH içerisindeki payı. Keynesyen milli gelir fonksiyonuna göre ithalat milli geliri azaltıcı bir etki yapmaktayken (Yıldırım vd., 2009: 174), ithalat yoluyla elde edilen aramalı ve sermaye mallarının, tekrar işlenerek satılması ekonomik büyümeyi pozitif etkileyecektir (Saraç, 2013: 181). Bu nedenle ithalat değişkeninin katsayısına yönelik de net bir beklenti söz konusu değildir.

Sağlık (SGLK): Devlet tarafından gerçekleştirilen toplam sağlık harcamalarının GSYH içerisindeki payı olarak alınmıştır. Artan sağlık harcamalarının, beşeri sermayeyi iyileştirerek, ekonomik büyümeyi olumlu yönde

etkilemesi beklenmektedir (Çetin ve Ecevit, 2010: 168). Bu nedenle analiz sonucunda bu değişkenin katsayısının pozitif çıkacağı değerlendirilmektedir.

Nüfus (NFS): Yıllık nüfus artış hızı olarak alınmıştır. Nüfus artışının, ekonomide işgücü miktarını ve nitelikli bilgi üretebilecek kişi sayısını artırarak ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyeceğini değerlendiren iktisatçılar (Becker vd., 1990) olduğu gibi, artan nüfusun, işgücü başına düşen sabit sermaye stokunu azaltarak, işgücünün marjinal verimliliğini azaltacağını ve bu nedenle ekonomik büyümeyi negatif etkileyeceğini ifade eden araştırmacılar (Thirlwall, 2003) da mevcuttur. Bu nedenle analiz sonucunda bu değişkenin katsayısının işaretine yönelik kesin bir beklenti söz konusu değildir.

Bu değişkenler ekonomik büyüme ve tasarruf - yatırım açığı arasındaki ilişkinin ölçülmesinde kullanılacaktır. İlerleyen bölümde kadının işgücüne katılımının tasarruflar ve tasarruf - yatırım açığı üzerindeki etkisi vasıtasıyla bu etkileşimin ekonomik büyüme ile ilişkisi test edilirken aşağıdaki üç değişken de ilgili analizlerde kullanılacaktır.

Kadınların İşgücüne Katılımı (KISG): Kadının işgücüne katılım oranı ile yatırım-tasarruf açığının GSYH içerisindeki payının etkileşim değişkenidir. Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Organisation: ILO) tarafından kabul edilen ölçüler içinde çalışma istek ve yeterliliğine sahip kadın sayısı olarak alınmıştır. Kadın işgücü artışının ekonomik büyümeyi artırması beklendiği için (Kasa ve Alptekin, 2015) analiz sonucunda bu değişkenin katsayısının pozitif çıkması beklenmektedir.

Kadın Çalışanların Tasarrufları (KTAS): Çalışan kadınlar tarafından gerçekleştirilen tasarrufların, GSYH'ye oranından oluşmaktadır. Kadın çalışanların daha fazla tasarruf yapma eğiliminde oldukları ve bu tasarruflardaki artışın ekonomik büyümeyi olumlu etkileyeceği beklendiği için analiz sonucunda bu değişkenin katsayısının pozitif olması beklenmektedir.

Kadın Çalışanların Tasarruf Açığı (KACK): Çalışan kadınların tasarrufları ile yatırımları arasındaki açığın, GSYH'ye oranından oluşmaktadır. Kadın çalışanların tasarrufları ile yatırımları arasındaki açığın da ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceği değerlendirildiği için analiz sonucunda bu değişkenin katsayısının negatif çıkacağı öngörülmektedir.

Tezdeki tüm testlerin analiz edilmesinde STATA 13 ve Eviews 9.0 paket programlarından yararlanılmıştır. İlgilendiğimiz ilk test yatırım - tasarruf açığının ekonomik büyüme ile ilişkili olup olmadığının test edilmesidir. İkinci test ise kadının işgücüne katılımının tasarruf - yatırım açığı vasıtasıyla ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin test edilmesidir. Panel veri analiz yöntemlerinden Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve GMM Yöntemleri kullanılmıştır. Bu analiz yöntemlerinin nasıl çalıştığı, diğer panel veri analiz yöntemlerinden biri olan havuzlanmış EKKY'nin (en küçük kareler yönteminin) aksine neden tercih edildiği ilerleyen bölümlerde ayrıntıları ile anlatılmıştır. Yapılan analizlerdeki amaç, ilgili değişkenler arasında korelasyon ilişkilerinin tespiti olup tersine nedensellik ve dışsallık (egzojenlik) gibi ortaya çıkabilecek ekonometrik problemler nedeniyle nedensellik bulgularının varlığı iddia edilmemektedir.

Bu analizde de 1990-2014 dönemine ait veriler kullanılmış olup, bu verilere ait tanımlayıcı istatistikler Ek 2'de sunulmuştur.

2.3.2. Panel Analiz Yöntemi

Panel veri analizleri; zaman serisi analizi ile yatay kesit analizlerinin birleşiminden oluşmaktadır. Bu analizlerde Model (26)'da yer alan temel ekonometrik model kullanılmaktadır:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2it} + \dots + \beta_k X_{kit} + \mu_t + v_i + \varepsilon_{it} \quad (26)$$

Burada; $i = 1, \dots, n$ yatay kesit - birimlerini (bu çalışmada ülkeleri), $t = 1, \dots, t$ panel veri modelinin zaman boyutunu göstermektedir. Y değişkeni, birim ve zaman olarak ardışık farklı değerler alan bağımlı bir değişkeni, X_1, X_2, \dots, X_k değişkenleri de açıklayıcı değişkenleri ifade etmektedir. Bu değişkenler bağımsız değişken olarak da adlandırılırlar. Bu modelde, değişkenler farklı birimler için farklı zaman periyotlarında farklı değerler almaktadır. Bu değerler 'gözlem' olarak adlandırılırlar. Bu tez çalışmasındaki ilk testte ilgilenilen asıl bağımsız değişken; tasarruf - yatırım açığıdır. Y_{it} ile ifade edilen bağımlı değişken ise ekonomik büyümedir. Ekonomik büyümeyi tasarruf - yatırım açığı dışında etkileyen diğer bağımsız değişkenler, modelin kontrol değişkenleridir. Literatürde bu değişkenlerin ekonomik büyüme ile ilişkileri olduğu tespit edildiğinden, kontrol değişkeni olarak modelde yer almaktadırlar.

μ_t, ν_i sırasıyla yıl ve ülke sabit etkileridir. Panel veri analizinin bir avantajı ve daha güvenilir yansız katsayılar tahmin etmesinin nedeni, zaman ve yatay kesit birimleri arasındaki farklılıkları kontrol altına alarak modeli analiz etmesidir. Bağımlı değişken üzerinde etkili olabilecek ülkelere veya zamana özgü farklılıkların kontrol edilmemesi bir tür dışlanmış değişken yanlılığı problemi olup, parametrelerin yanlı ölçülmesine sebebiyet verir. Bu nedenle tez çalışmasındaki analizlerde zaman ve yatay kesit birimlere özgü sabit etkilerin kontrol edildiği yöntemler Havuzlanmış En Küçük Kareler (EKK) Yöntemi sonuçlarına yeğlenmiş, yanlı tahminlere neden olacak Havuzlanmış EKK Yöntemi tahminleri rapor edilmemiştir. Model (26)'da zaman etkilerinin ve yatay kesit etkilerinin olmadığı kabul edildiği Havuzlanmış EKK Yönteminde (Pooled OLS Method); bütün analiz dönemi boyunca zaman etkilerinin ve yatay kesitler (ülkeler) arasında anlamlı bir farkın olmadığı varsayılmaktadır. Bu nedenle ortak bir sabit terim ve ortak katsayılar tahmin edilmektedir (Asteriou, 2006). Bu yöntemde, her bir yatay kesite ait belirli etkileri yansıtan kukla değişkenler olmadan, bütün ülkelerin verileri bir havuzda toplanmakta ve bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileri araştırılmaktadır (Yalçın, 2005). Bu nedenle yöntemde havuzlanmış adı verilmektedir. Ülkeler arası farkların göz ardı edilmesi ile analizin gerçekleştirilmesi yöntemi yanlı kılmaktadır. Model (26)'da ayrıca ε_{it} kalıntıları beyaz gürültü sürecine sahip⁶ olup tüm i ve t değerleri için $E(\varepsilon_{it}) = 0$ 'dır.

Tez çalışmasının incelemiş olduğu analizlerde Havuzlanmış EKK Yöntemine alternatif olarak diğer panel veri yöntemlerinden Sabit Etkiler Yöntemi, Rassal Etkiler Yöntemi ve GMM Yöntemi kullanılmıştır.

2.3.2.1. Sabit etkiler yöntemi

Model (26)'da zaman etkilerinin ve yatay kesit etkilerinin sabit olduğunun kabul edildiği Sabit Etkiler Yönteminde (Fixed Effects Method: FE); yatay kesitler arasında farklılıkların olabileceği öngörülmekte ve bu etkilerin, modelin sabit teriminde ortaya çıkacağı kabul edilmektedir. Yöntemin isminde geçen sabit ifadesi; katsayıların, yatay kesit birimlerine göre değişebileceğini ancak zamana göre sabit olduğunu ifade etmektedir. Bu yöntemde; gözlemlenemeyen bireysel

⁶ Beyaz Gürültü Süreci (White Noise); hata teriminde varyansın sabit, ortalamasının sıfır olması ve otokorelasyon sorunun olmamasını; yani tahmin sonucunun güvenilir olduğunu ifade etmektedir.

etkilerin, modelde yer alan açıklayıcı değişkenlerle ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Sabit etkiler yönteminde kullanılan ekonometrik model:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2it} + \dots + \beta_k X_{kit} + v_i + \varepsilon_{it} \quad (27)$$

şeklinindedir. Bu modelde sabit terimler arasındaki farklılıklar, yatay kesit birimlerine özgü karakteristikleri temsil eden kukla değişkenler yardımıyla analize dâhil edilmektedir.

2.3.2.2. Rassal etkiler yöntemi

Model (26)'da zaman etkilerinin ve yatay kesit etkilerinin zaman içinde ve yatay kesitler arasında değişmekte olduğunun kabul edildiği Rassal Etkiler Yönteminde (Random Effects Method: RE); yatay kesitlerde (ülkelerde) veya zaman içinde meydana gelen değişimler, hata teriminin bir bileşeni olarak modele dâhil edilmektedir. Bu yolla, sabit etkiler yönteminde modele çok sayıda kukla değişken eklenmesine bağlı olarak yaşanan serbestlik derecesi kaybını ortadan kaldırılmaktadır. Rassal etkiler yönteminde kullanılan model;

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2it} + \dots + \beta_k X_{kit} + \zeta_{it} \quad (28)$$

şekline gelmektedir. Burada $\zeta_{it} = v_i + \varepsilon_{it}$ 'dir. v_i 'lerin ε_{it} 'lerden bağımsız olduğu varsayılır (Baltagi, 1995: 13).

Sabit etkilerin v_i ve ε_{it} arasında korelasyona izin vermesi, fakat rassal etkilerin vermemesi nedeniyle sabit etkiler, araştırmacılar tarafından daha çok tercih edilen bir yöntemdir. Ancak panel veri analizlerinde genellikle rassal etkiler modeli (RE) ve sabit etkiler modeli (SE) birlikte kullanılarak, olası bütün durumlar göz önünde bulundurulmaya çalışılmaktadır. Rassal etkiler modeli ile sabit etkiler modeli arasındaki temel fark; regresyon modelinde yer alan katsayıların zaman içinde ve yatay kesitler arasında değişip değişmediğidir. Hausman (1978) bu modellerden hangisinin kullanılması gerektiğine ilişkin geliştirdiği testinde, aşağıdaki hipotezleri sınamaktadır:

$$H_0: E(u_i | x_{i,t}) = 0 \quad \text{Yatay kesit ve zaman etkileri tesadüfidir.}$$

$$H_1: E(u_i | x_{i,t}) \neq 0 \quad \text{Yatay kesit ve zaman etkileri sabittir.}$$

Hausman testinin H_0 hipotezi; gözlemlenemeyen değişkenlerin, modeldeki diğer açıklayıcı değişkenlerle bir ilgisinin olmadığını, yani dışsal olduğunu öne sürmektedir. Bu testte olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğunda H_0 hipotezi reddedilir ve model tahmininin sabit etkiler modeli yardımıyla yapılması gerektiğine karar verilir (Wooldridge, 2013: 493).

İlerleyen bölümlerde daha detaylı anlatılacağı gibi bu çalışmada incelenen ülkelerin ekonomik büyümesini etkileyecek kendine özgü (politik farklılıklar, kültürel farklılıklar gibi) karakteristiklere sahip olması, her bir ülke sabit etkisinin kontrol altına alınmasını gerektireceğinden, sabit etkiler modele ele alınan konunun analizine daha uygun bir yöntem olarak düşünülmüş ve yapılan Hausman testi de bu düşüncemizi desteklemiştir. Ancak iki modelin ve ilave olarak dinamik bir modeli analiz eden GMM yönteminin sonuçlarına bulgu tablolarında yer verilmiştir. Böylece çalışma olabildiğince güçlü hale getirilmeye çalışılmıştır.

2.3.2.3. GMM modeli

Doğrusal dinamik panel veri modelinde, bağımlı değişkenin p gecikmesi bağımsız değişken olarak içerilmektedir ve ayrıca gözlemlenemeyen sabit ya da rassal etkiler de içerilmektedir. Tez çalışmasının ilgilendiği ilk analizde bağımlı değişken olan ekonomik büyümenin, kendi gecikmeli değerlerinden etkilenmesinin olağan olmasından dolayı, analizler dinamik çerçevede de ele alınarak GMM modeli kullanılmıştır. Arellano ve Bond (1991), dinamik modeldeki parametrelerin tahmini için Genelleştirilmiş Momentler (GMM) Tahmincisini türetmişlerdir. GMM modelinde öncelikle birinci fark modeli, araç değişkenler matrisi kullanılarak dönüştürülmekte, sonra bu model genelleştirilmiş EKK yöntemiyle tahmin edilmektedir. GMM modelinde tahminler araç değişkenler kullanılarak gerçekleştirildiği için kullanılan bu araç değişkenlerin asıl değişkenleri tam olarak yansıtıp yansıtmadığı, Sargan testiyle sınanmalıdır (Gujarati ve Porter, 2012: 826). STATA programında; “xtabond” komutu, bu tahminciye ait sonuçların elde edilmesini sağlamaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2012: 80 - 83).

GMM modelinde kullanılan araç değişkenlerin geçerliliğinin sınanması için Sargan Testi veya bu testin daha gelişmiş şekli olan Hansen testi uygulanabilmektedir. Sargan testi; modele dahil edilen araç değişkenler ile modelin kalıntıları arasında korelasyon olup olmadığını saptayarak, aşırı belirleme

(over identification) kısıtlamalarının varlığını sınamak için de kullanılmaktadır. Sargan testinin H_0 hipotezi, “*araç değişkenlerin grup olarak dışsal oldukları*” yani “*araç değişkenlerin, modelin kalıntılarıyla ilişkili olmadığı*” yönündedir. Hansen testinin hesaplama yöntemi farklı olmakla birlikte, H_0 hipotezi, Sargan testiyle aynıdır (Baum, Schaffer ve Stillman, 2003: 2).

Yapılan tez çalışmasındaki analizlerde bu üç panel veri yöntemi de uygulanmış ve sonuçlar rapor edilmiştir. Ancak yöntemlerin uygulanarak bulguların elde edilmesinden önce, birim kök testleri uygulanarak değişkenlerin durağanlığı sınanmıştır. Durağan olmayan değişkenlerle yapılan tahminler yanlış bulguları beraberinde getireceğinden, buna özellikle dikkat edilmiştir. Genellikle zaman serisi analizlerinde test edilen durağanlık, panel verinin zaman boyutu olması sebebiyle panel veri yöntemlerinin uygulanmasından önce test edilmelidir. Ancak panel veri analizindeki durağanlık testleri zaman serisi analizindeki durağanlık testlerinden farklılaşmaktadır. Panel veri analizindeki durağanlık testleri panelde yatay kesit bağımlılığının olup olmama durumuna göre değişmektedir. Bu nedenle ilk olarak yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı test edilerek daha sonra durağanlık için ilgili birim kök testi uygulanmaktadır. Yatay kesit bağımlılığının olduğu durumda ikinci nesil panel birim kök testleri, yatay kesit bağımlılığının olmadığı durumda birinci nesil panel birim kök testleri uygulanmaktadır. İlerleyen iki başlıkta ilk olarak yatay kesit bağımlılığı daha sonra birim kök testleri açıklanacak olup, tezdeki analizlerde kullanılan ülkelerde yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı ile değişkenlerin durağanlığının tartışılması ampirik bulgular başlığı altında yapılacaktır.

2.3.2.4. Yatay kesit bağımlılığı testi

Yatay kesit bağımlılığı; zaman boyutunun yatay kesit boyutundan az olduğu ($T < N$ iken) panel veri setlerinde bir problem oluşturmamaktadır. O nedenle firma ya da hanehalklarını içeren mikro panel veri modellerinde genellikle bu test kullanılmaz. Ancak zaman boyutu, yatay kesit boyutundan büyük olan ($T > N$) makro panel veri setlerinde bu sorunla daha sık karşılaşmakta ve yatay kesit bağımlılığının var olup olmadığı test edilmektedir. Yatay kesit bağımlılığı sorunu varken, bu sorun dikkate alınmadan yapılan tahmin sonuçları yanlış (sapmalı) olacaktır. Bu nedenle panel veri analizlerine başlanmadan, incelenen panelde bu sorunun var olup olmadığının test edilmesi şarttır (Güloğlu ve İvrendi, 2010).

Yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını test eden en önemli testlerden biri Pesaran (2004) CD testi, aşağıdaki gibi bir panel veri modelini baz almaktadır:

$$y_{it} = \alpha_i + x_{it}\beta_i + \varepsilon_{it} \quad (29)$$

Bu testte kullanılan hipotezler aşağıdaki gibidir:

$H_0: Cov(\varepsilon_{it}, \varepsilon_{jt}) = 0, \quad i \neq j.$ Ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı yoktur.

$H_1: Cov(\varepsilon_{it}, \varepsilon_{jt}) \neq 0, \quad i \neq j.$ Ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı vardır

Burada H_0 hipotezi, ülkelere ait gözlenemeyen değişkenlerden kaynaklı kalıntıların birbiri ile ilişkili (aralarında korelasyon ya da bağımlılığın) olmadığını öne sürer. CD test istatistiğine ait olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğunda H_0 hipotezi reddedilir ve paneli oluşturan yatay kesitler (bu çalışmada ülkeler) arasında bağımlılığın olduğu kabul edilir (Pesaran, 2004). Paneli oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edildiğinde SURADF, CADF veya Hadri ve Kurozumi (2012) şeklinde ikinci nesil panel birim kök testlerinden biri kullanılabilirken, yatay kesit bağımlılığı tespit edilemediği durumlarda; Breitung (2000), Levin, Lin ve Chu (2002), Maddala ve Wu (1999) tarafından geliştirilen Fisher ADF ve Fisher PP testleri veya Im, Pesaran ve Shin (2003) şeklindeki birinci nesil panel birim kök testleri kullanılabilir.

Bu tez çalışmasında yatay kesit bağımlılığı test sonuçları ülkeler arası bağımlılığın olmadığı yönünde olduğundan, serilerin durağanlığı, birinci nesil panel birim kök testleri (Levin, Lin ve Chu, Fisher ADF, Fisher PP ve Im, Pesaran ve Shin) ile incelenmiştir.

2.3.2.5. Panel birim kök testleri

Ekonometrik analizlerde, yapılan analizlerinin sonuçlarının güvenilir olabilmesi için serilerin durağanlık dereceleri önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışmada kullanılan serilere, panel birim kök testleri uygulanmıştır.

Panel birim kök analizi, verinin hem yatay kesit boyutunu hem de zaman boyutunu ele aldığı için zaman serisi analizinden istatistiksel olarak daha güçlü

olduğu kabul edilmektedir. Bunun nedeni; yatay kesit boyutunun analize eklenmesiyle, verideki değişkenliğin artmasıdır (Im, Pesaran ve Shin, 2003). Panel verisi, ülkeler, bölgeler, kurumlar, kişiler, gibi türdeş olmayan verileri zaman içinde ele alır. Kesit verisini zaman serisiyle birleştiren panel verisi tahmin teknikleri, türdeş olmayan verileri dikkate alır, daha fazla bilgi verir, daha değişkendir, serbestlik derecesi daha etkindir ve daha yüksektir (Gujarati ve Porter, 2012).

Panel birim kök testlerinde, serinin bir dönemdeki (t) değerinin, bir önceki dönemdeki ($t-1$) değerinden ne kadar etkilendiği belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu amaçla Denklem (30) kullanılmaktadır:

$$y_{it} = \rho_i y_{it-1} + X_{it} \delta_i + \epsilon_{it} \quad (30)$$

Burada $i = 1, 2, \dots, n$ yatay kesitleri, $t = 1, 2, \dots, t$ zaman boyutunu, ρ_i ; birim kök parametresini, X_{it} ; serinin durağanlığını etkileyen sabit terim ve trend gibi dışsal faktörleri, ve ϵ_{it} ; beyaz gürültü sürecine sahip hata terimleri serisini ifade etmektedir.

Panel birim kök testleri, Denklem (30)'daki ρ_i 'leri homojen ve heterojen kabul etmelerine göre iki gruba ayrılmaktadır: Ortak Birim Kök (Common Unit Root) testleri ve Bireysel Birim Kök (Individual Unit Root) testleri şeklinde. Ortak Birim Kök testleri, birim kök parametresi ρ_i 'lerin, bütün yatay kesitler için aynı olduğunu ($\rho_i = \rho$, tüm i 'ler için, $i = 1, 2, \dots, N$) varsayarken, bireysel birim kök testleri, birim kök parametresi ρ_i 'lerin, yatay kesitler arasında farklılık gösterebileceğini ($\rho_i = \rho_j$, bazı i ve j 'ler için, $i, j = 1, 2, \dots, n$) göz önünde bulundurmaktadır. Ortak Birim Kök testleri arasında; Breitung (2000) ve Levin, Lin ve Chu (2002) (*LLC*) testleri, Bireysel Birim Kök testleri arasındaysa Maddala ve Wu (1999) tarafından geliştirilen Fisher ADF ve Fisher PP testleri ile Im, Pesaran ve Shin (2003) tarafından geliştirilen IPS panel birim kök testi sayılabilir.

Breitung (2000) ve Levin, Lin ve Chu (2002) testlerinde, Denklem (31)'deki gibi bir stokastik süreç kullanılmaktadır:

$$y_{it} = \rho y_{it-1} + X_{it} \delta_i + \epsilon_{it} \quad (31)$$

Denklem (31)'de genellikle otokorelasyon sorunu ile karşılaşıldığı için bu modele, bağımlı değişkenin farkının gecikmeli değerleri de açıklayıcı değişken olarak eklenerek genişletilmiştir:

$$y_{i,t} = \rho_i y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{m_i} \beta_{ij} \Delta Y_{i,t-j} + X_{it} \delta_i + \epsilon_{it} \quad (32)$$

Burada m_i ; optimum gecikme uzunluğu olup, Akaike, Schwarz, Hannan-Quin veya diğer bilgi, kriterlerinden biri kullanılarak belirlenmektedir. Panel birim kök testlerinden Breitung ve Levin, Lin ve Chu (2002) birim kök testlerinin hipotezleri;

$$H_0: |\rho| = 1 \quad \text{Seri birim köke sahiptir ve durağan değildir}$$

$$H_1: |\rho| < 1 \quad \text{Seri birim köke sahip değildir ve durağandır}$$

şeklinde. Breitung testi ile *LLC* arasındaki en önemli farklar; optimum gecikme uzunluğunun belirlenmesindeki yaklaşımlar ve Breitung testinde çekirdek işlemcisinin (kernel) kullanılmamasıdır.

Fisher ADF, Fisher PP ve Im, Pesaran ve Shin (2003) birim kök testlerinde kullanılan hipotezler:

$$H_0: |\rho_i| = 1 \quad \text{Seri birim köke sahiptir ve durağan değildir}$$

$$H_1: |\rho_i| < 1 \quad \text{Seri birim köke sahip değildir ve durağandır}$$

şeklinde. Fisher ADF ve Fisher PP testleri, zaman serilerindeki ADF ve PP birim kök testlerinin panel veri analizlerine uyarlanmış halleri olup, trend içeren serilerde Fisher PP testinin daha güçlü olduğu kabul edilmektedir (Nell ve Zimmermann, 2011). Im, Pesaran ve Shin (2003) testinin diğerlerinden farkı ise kritik değerlerini Monte-Carlo simülasyonu ile üretiyor olmasıdır (Hoang ve Mcnown, 2007).

Bu testlerin hepsinde, hesaplanan test istatistiğine ait olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğunda H_0 hipotezi reddedilir ve serinin durağan olduğuna karar verilir (Koçbulut ve Altıntaş, 2016). Yapılan birim kök testleri sonucunda;

düzyer değerlerinde durağan olan serilere $I(0)$, birinci dereceden farkı alındığında durağan hale gelen serilere $I(1)$ seri adı verilir (Göçer, 2015).

2.3.3. Ampirik Bulgular

2.3.3.1. Yatay kesit bağımlılığı testi sonuçları

Bu çalışmada paneli oluşturan ölkeler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı Pesaran (2004) CD testi ile sınanmış ve elde edilen bulgular Çizelge 2.1’de sunulmuştur.

Çizelge 2.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Pesaran Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	-0.698	0.4854

Çizelge 2.1’deki sonuçlara göre; CD test istatistiğine ait olasılık değeri 0.05’ten büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilememiştir. Bu durumda, paneli oluşturan ölkeler arasında bağımlılığının olmadığına karar verilmiştir. Bu nedenle çalışmada birinci nesil birim kök testleri uygulanmıştır.

2.3.3.2. Panel birim kök testi sonuçları

Bu tez çalışmasında, paneli oluşturan ölkeler arasında yatay kesit bağımlılığının olmaması sebebiyle serilerin durağanlığı *LLC*, Fisher ADF, Fisher PP ve *IPS* yöntemleriyle sınanmış ve elde edilen bulgular Çizelge 2.2’de sunulmuştur.

Çizelge 2.2. Panel Birim Kök Testlerinin Sonuçları

	LLC		IPS		Fisher - ADF		Fisher -PP	
	Sabitli	Sabitli Trendli	Sabitli	Sabitli Trendli	Sabitli	Sabitli Trendli	Sabitli	Sabitli Trendli
EB	-21.14 ^a [0.00]	-20.75 ^a [0.00]	-19.89 ^a [0.00]	-19.09 ^a [0.00]	627.75 ^a [0.00]	565.90 ^a [0.00]	660.55 ^a [0.00]	749.44 ^a [0.00]
ISG	-5.99 ^a [0.00]	0.50 0.69	-1.92 ^b [0.02]	0.27 [0.60]	187.36 ^a [0.00]	152.14 ^c [0.08]	178.30 ^a [0.00]	183.23 ^a 0.00
KISG	-6.43 ^a [0.00]	0.45 [0.67]	-1.52 ^c [0.06]	0.83 [0.79]	177.47 ^a [0.00]	151.34 ^c [0.09]	191.73 ^a [0.00]	145.26 [0.17]
ENF	184.28 [0.10]	340.65 1.00	-16.64 ^a [0.00]	-13.18 ^a [0.00]	518.54 ^a [0.00]	400.15 ^a [0.00]	579.19 ^a [0.00]	863.00 ^a [0.00]
ACK	-4.15 ^a [0.00]	-4.43 ^a [0.00]	-4.04 ^a [0.00]	-4.13 ^a [0.00]	207.93 ^a [0.00]	201.47 ^a [0.00]	192.41 ^a [0.00]	165.65 ^b 0.01
KACK	-3.82 ^a [0.00]	-4.08 ^a [0.00]	-3.67 ^a [0.00]	-3.72 ^a 0.00	206.41 ^a [0.00]	196.51 ^a [0.00]	187.75 ^a [0.00]	167.78 ^b 0.01
ITH	-3.47 ^a [0.00]	-5.69 ^a [0.00]	-0.74 [0.22]	-5.56 ^a [0.00]	141.44 [0.23]	224.65 ^a [0.00]	134.97 [0.36]	203.77 ^a [0.00]
KTAS	-2.28 ^b [0.01]	-2.90 ^a [0.00]	-1.61 ^c [0.05]	-2.98 ^a [0.00]	181.31 ^a [0.00]	187.09 ^a [0.00]	165.50 ^b [0.01]	176.09 ^a [0.00]
SGLK	-10.77 ^a [0.00]	1.22 [0.88]	2.77 [0.99]	-6.86 ^a [0.00]	270.62 ^a [0.00]	300.64 ^a [0.00]	304.43 ^a [0.00]	271.91 ^a [0.00]
NFS	-4.50 ^a [0.00]	1.09 [0.86]	-5.32 ^a [0.00]	-6.88 ^a [0.00]	255.16 ^a [0.00]	499.32 ^a [0.00]	149.95 [0.11]	129.62 [0.49]

Not: a, b ve c; ilgili serisinin sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde durağan olduğunu ifade etmektedir.

Çizelge 2.2'deki sonuçlara göre; seriler bazı test yöntemlerine göre düzeyde durağan iken, bazılarında göre ise düzeyde durağan değildir. Bu durumda serilerin durağanlığını tam olarak sağlayabilmek için, bütün serilerin birinci farkı alınarak analizlerde kullanılmıştır. Çünkü sabit etkiler modeli, rassal etkiler modeli ve GMM modellerinin kullanılabilmesi için serilerin durağan olması gerekmektedir. Örneğin, ithalat değişkeni için Fisher PP'nin sabit içeren testi durağanlığı desteklememektedir. Benzer şekilde Fisher ADF'nin sabit içeren testi yine durağanlığı ithalat değişkeni için desteklememektedir. Aynı durum nüfus değişkeni için Fisher PP testi uygulandığında karşımıza çıkmaktadır. Sabit ve trend içeren LLC testi de nüfus değişkeninin düzeyde durağan olmadığını göstermektedir.

2.3.3.3. Hausman testi sonuçları

Regresyon modellerinin hangi yöntemle tahmin edilmesinin gerektiğine karar verebilmek için Hausman testi yapılmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 2.3'te gösterilmiştir.

Çizelge 2.3: Hausman Testi Sonucu

<i>H₀ Hipotezi</i>	<i>χ² test istatistiği</i>	<i>χ² Test İstatistiği Olasılık Değeri</i>
Yatay Kesit ve Zaman Etkileri Rassaldır	0.37	0.9991

Çizelge 2.3'te ki-kare testine ait olasılık değerleri 0.05'ten büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilememiştir. Bu yüzden yatay kesit etkilerinin (bireysel etkilerin) ve zaman etkilerinin rassal (tesadüfi) olduğuna karar verilmiştir. Yani rassal etkiler vardır denilebilir. Bu durumda modeli rassal etki ile tahmin etmek gereklidir. Bu tez çalışmasında iki modelin sonuçları da sunulmuş, bulguların birbirini destekler nitelikte olduğu görülmüştür.

2.3.3.4. Tahmin sonuçları

Hausman testinde bireysel etkilerin ve zaman etkilerinin rassal olduğuna karar verilmiş olmasına karşın, oldukça geniş bir ülke sepetiyle çalışıldığı için, ülkelerin gözlenemeyen karakteristiklerinin birbirini etkileyebileceği olası olduğundan, sabit etkileri de göz ardı etmeden analizler sabit etkiler, rassal etkiler ve GMM yöntemleriyle ayrı ayrı tahmin edilmiştir. Kullanılan model aşağıdaki gibidir.

$$\Delta EB_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \Delta ACIK_{it} + \alpha_2 \Delta ENF_{it} + \alpha_3 \Delta NUF_{it} + \alpha_4 \Delta ISG_{it} + \alpha_5 \Delta ITH_{it} + \alpha_6 \Delta SGL_{it} + \mu_i + \theta_t + \varepsilon_{it}$$

Ekonomik büyüme değişkeninin bağımlı değişken olduğu ve ekonomik büyüme ile tasarruf-yatırım açığı arasındaki ilişkinin enflasyon, nüfus, işgücüne katılım oranı, ithalat, sağlık harcamaları kontrolü altında analiz edildiği model yukarıda belirtilen ilk modeldir. Modelde ülke ve zaman sabit terimi ile kalıntılar sırasıyla $\mu_i, \theta_t, \varepsilon_{it}$ değişkenleri ile gösterilmiştir. α katsayıları değişkenler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi gösteren katsayılardır. Bağımlı değişken

olarak ekonomik büyümenin kullanıldığı modellere ait tahmin sonuçları Çizelge 2.4'te sunulmuştur.

Tüm ülkelerin analize dâhil olduğu (1) nolu tahminde tasarruf - yatırım açığı ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Gelir, tasarruf ve yatırım yönünden farklı ülkelerin aynı analize dâhil edilmesinin bu sonucu doğurması normaldir. Analizde her gelir ve tasarruf düzeyinden ülke olduğundan kesin bir sonuca ulaşılamamıştır. Kontrol değişkenlerine bakıldığında enflasyonun ekonomik büyüme ile negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmüştür. Bu durum, teorik beklentilere ve iktisat teorisine uygun bir durumdur. Çünkü artan enflasyon, ekonomide öngörülebilirliği azaltır, nominal faizleri artırarak firmaların yatırım yapma maliyetlerini yükseltir. Böyle durumlarda ekonomide yatırım, üretim, istihdam ve milli gelir azalır, ekonomik büyümede bu durumdan olumsuz etkilenir. Bu analizde, özellikle aralarında Türkiye'nin de bulunduğu düşük ve orta gelirli ülkeler grubunda yer alan ülkeler 1990'lı yıllarda yüksek enflasyon dönemleri yaşadıkları için böyle bir sonuca ulaşılmıştır. Yine bu tahminde sağlık harcamalarındaki artışların ekonomik büyümeyi artırdığı tespit edilmiştir. Romer (1986) ve Lucas (1988) tarafından geliştirilen İçsel Büyüme Teorisi, artan sağlık harcamalarının, beşeri sermayeyi (çalışanların niteliğini ve verimliliğini) artırarak, ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyeceğini ifade etmişlerdir. Elde edilen sonuç, İçsel Büyüme Teorisiyle uyumludur.

Çizelge 2.4. Yatırım-Tasarruf Açığı ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Sabit Etkiler ve Rassel Etkiler ile Tahmini

Değişkenler	(1) FEtüm	(2) FEdüşükorta	(3) FEyüksek	(4) REtüm	(5) REdüşükorta	(6) REyüksek
ΔEB						
ΔACK	-0.0542 (0.0505)	-0.1317** (0.0603)	0.0604 (0.0686)	-0.0542 (0.0516)	-0.1317** (0.0616)	0.0604 (0.0701)
ΔENF	-0.0010*** (0.0001)	-0.0009*** (0.0002)	-0.1292 (0.1123)	-0.0010*** (0.0001)	-0.0009*** (0.0002)	-0.1292 (0.1148)
ΔNUF	0.3597 (0.7001)	2.2157*** (0.4044)	-0.0626 (0.7636)	0.3597 (0.7153)	2.2157*** (0.4131)	-0.0626 (0.7802)
ΔISG	-0.2693 (0.1837)	-0.2542 (0.2913)	-0.1487 (0.1760)	-0.2693 (0.1877)	-0.2542 (0.2976)	-0.1487 (0.1798)
ΔITH	-0.0120 (0.0563)	-0.1020 (0.0874)	0.0920*** (0.0281)	-0.0120 (0.0575)	-0.1020 (0.0893)	0.0920*** (0.0287)
ΔSGL	0.4995** (0.2216)	0.1884 (0.1720)	0.6588 (0.5380)	0.4995** (0.2264)	0.1884 (0.1758)	0.6588 (0.5497)
Sabit Terim	0.9910** (0.4345)	0.9154 (1.1510)	-3.0400*** (0.5502)	-0.0354 (0.3503)	-0.6079 (0.5454)	0.7699* (0.3936)
Gözlem Sayısı	1560	888	672	1560	888	672
R ²	0.1242	0.0819	0.4072			
Ülke Sayısı	65	37	28	65	37	28

Not: Parantez içindekiler robust standart hatalardır. *, ** ve ***; ilgili parametrenin sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir. FE: Sabit Etkiler Yöntemini, RE: Rassel Etkiler Yöntemini göstermektedir. Yüksek kelimesi ilgili analizin sadece yüksek gelirli ülkeleri içerdiğini, düşük orta kelimesi, ilgili analizin düşük ve orta gelirli ülkeler için yapıldığını, tüm kelimesi ise ilgili analizlerin veri setindeki düşük, orta ve yüksek gelirli tüm ülkeler için yapıldığını göstermektedir. Δ ilgili değişkenlerin 1.derece farklarının alınarak analizlerin gerçekleştirildiğini göstermektedir.

(2) nolu tahminde; düşük ve orta gelirli ülkelerde analizlere konu olan dönemde tasarruf oranlarının düşük olması nedeniyle tasarruf - yatırım açığı yükselmeye başlamış ve bu durum da ekonomik büyümeyi negatif etkilemiştir. Ekonomilerde yurtiçi tasarruflar, yurtiçi yatırımları finanse edemediğinde, yatırımların dış finansmanla gerçekleştirilmesi gerekmektedir ki bu da hem yatırım maliyetlerini artırmakta, hem de döviz cinsinden borçlanma nedeniyle kur riskini ve yatırımın riskliliğini yükseltmektedir. Böyle durumlarda firmalar yatırımlarını azaltmakta, üretim, istihdam ve milli gelir azalmaktadır. Buna ilave olarak bu tahminde de artan enflasyonun, ekonomik büyümeyi azaltıcı etkisinin olduğu görülmüştür. 1990'lı yıllarda düşük ve orta gelirli ülkelerin genellikle yüksek enflasyonlu dönemler yaşadığı göz önüne alındığında, bu etki beklentilerle uyumludur. Örneğin; Türkiye'de 1990-2002 döneminde, zaman zaman %100'ü aşan oldukça yüksek enflasyon yaşanmıştır. Bu durum ekonomide dolarizasyonu artırmış, döviz kurunun hem 1994 krizinde, hem de 2001 krizinde önemli ölçüde artmasına neden olmuş, bunun sonucunda yüksek döviz borcu olan çok sayıda banka ve şirket batmış, ekonomi 1994 krizinde %5.5, 2001 krizinde %5.7 oranında küçülmüştür (Boratav, 2016). Bu tahmindeki diğer önemli bir bulgu da artan nüfusun, ekonomik büyümeyi pozitif etkilemiş olmasıdır. Düşük ve orta gelirli ülkelerde genellikle emek yoğun üretim stratejileri izlendiği için artan nüfusun ekonomik büyüme ile pozitif yönlü bir ilişki içinde olması beklenen bir sonuçtur.

(3) nolu tahminde yüksek gelirli ülkelerde ithalatın artmasının, ekonomik büyümeyi artırdığı tespit edilmiştir. Bunun nedeninin, yapılan ithalatın çoğunun makine - teçhizat gibi sermaye mallarından oluşması ve bu malların kullanılmasıyla ülkelerde üretimin, ihracatın ve dolayısıyla milli gelirin artması olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye, bu grupta yer almamakla birlikte, benzer bir durum yaşamaktadır. Türkiye'nin 2016 yılındaki ithalatının %72'si ara mallarından, %15'i sermaye mallarından oluşmakta (TCMB-EVDS, 2017) olup, bu mallar Türkiye'deki sanayi sektörünün girdilerini ve kullanacağı makine ve teçhizatı oluşturmaktadır. Bu mallar kullanılarak üretim ve ihracat yapılmakta, ekonomik büyüme hızlanmaktadır. Zaten son yıllarda dikkat edilirse Türkiye'de ekonomik büyümenin arttığı yıllarda ithalatın ve cari işlemler açığının da artmasının nedeni, üretimin ithalata olan bu yüksek bağımlılığıdır (Akbaş ve Şentürk, 2013).

(4) nolu tahminde yine ekonomik büyümeyi enflasyonun azalttığı, sağlık harcamalarının artırdığı tespit edilmiştir. Enflasyonun ekonomik büyümeyi

azaltması, ekonomideki istikrarın ve öngörülebilirliğin düşmesine, sağlık harcamalarındaki artışın, ekonomik büyümeyi artırması ise beşeri sermayedeki iyileşmeye işaret etmektedir.

(5) nolu tahminde düşük ve orta gelirli ülkelerde yine tasarruf-yatırım açığının ve enflasyonun ekonomik büyümeyi azalttığı, nüfus artışının ise ekonomik büyümeyi önemli ölçüde artırdığı tahmin edilmiştir. Nüfus artışının bu etkisinin, orta ve düşük gelirli ülkelerde emek yoğun üretim stratejisinin izleniyor olmasından ve genç nüfusun giderek eğitim seviyesinin yükselmesi ile eğitilmiş nüfusun üretime dâhil olmasından kaynaklanmış olabileceği değerlendirilmektedir.

(6) nolu tahminde ithalatın yüksek gelirli ekonomilerdeki ekonomik büyümeyi yine artırdığı bulunmuştur. Bunun nedeninin, yüksek gelirli ülkelerin aramalı ve sermaye malları ithal etmesi ve bu yolla aldıkları malları işleyip satarak daha yüksek gelir elde etmeleri olduğu da söylenebilir. Genel anlamda ele alınan değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin rassal etkiler modeliyle ve sabit etkiler modeliyle yapılan analizlerde benzerlik taşıdığı görülmektedir. Farklı gelir gruplarına ait ülkelerde yapılan analizlerde, düşük ve orta gelirli ülkelerde, yatırım - tasarruf açığının ekonomik büyüme ile negatif ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Gelişmiş ülkelere kıyasla kadının işgücüne katılımının düşük olduğu bu ülkelerde, kadının işgücüne katılım düzeyinin düşük tasarruflarla ilişkisi, tasarruf - yatırım açığına etkisi ve dolayısıyla ekonomik büyüme üzerindeki rolü sadece bu ülkeler için bir sonraki bölümde yapılan analizlerde ele alınmıştır.

3. KADININ İŞGÜCÜNE KATILIMININ TASARRUF - YATIRIM AÇIĞI ÜZERİNDEKİ ROLÜ VE EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ

3.1. Kadının İşgücüne Katılımının Tasarruflar, Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme ile İlişkisi Üzerine Literatür Taraması

Mammen ve Paxson (2000), kadın işgücünün ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini 90 ülkenin 1970 - 1980 dönemi verilerini kullanarak analiz ettiği çalışmada; ülkelerin gayrisafi yurtiçi hasıllarındaki (GSYH) artışla birlikte kadın istihdamının önce azalmaya başladığını, ancak GSYH'nin daha fazla artırılabilmesi için kadın istihdamının tekrar artmasına ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmada ayrıca kadın istihdamı ile GSYH arasındaki ilişkinin U şeklinde bir grafik meydana getirdiği de ortaya konulmuştur.

Dünya Bankası (2011) tarafından hazırlanan “Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi Tasarrufların Rolü” başlıklı Türkiye’ye ilişkin ülke ekonomik raporunda; Türkiye’de istihdam oranlarının düşük olması nedeniyle çalışma çağındaki nüfus içerisindeki bağımlılık oranının, OECD ülkelerine kıyasla daha yüksek olduğu, bunun en önemli nedenlerinden birinin kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olması olduğu belirtilmiş ve daha fazla sayıda kadının çalıştığı hanelerin, ilave gelir etkisinin de ötesinde tasarruf yapma eğilimi sergilemekte olduğu, daha yüksek kadın istihdamının, daha yüksek tasarrufla ilintili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu nedenle kadınların işgücüne katılım oranlarında ortaya çıkacak bir artışın, Türkiye’de tasarruf oranlarını artırmaya yardımcı olabileceği ifade edilmiştir. Yine bu raporda, Dünya Bankası tarafından, 150 ülkeye ait 1980-2008 dönemi verileri kullanılarak gerçekleştirilen panel veri analizinde; kadınların işgücüne katılım oranlarında yaşanacak %10 puanlık bir artışın, yurtiçi tasarrufları %1.5 puan artırdığı ifade edilmiştir.

Doğan Günday (2011), ekonomik kalkınmada kadının önemi ve katkısını 1988-2006 dönemi için EKK yöntemiyle araştırdığı çalışmada; kadın istihdamındaki artışların, Türkiye’de katma değeri artırdığını tespit etmiştir.

Günsoy ve Özsoy (2012), Türkiye’de kadınların eğitim durumlarına göre işgücüne katılmalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini 2005 - 2011 dönemi için VAR yöntemiyle analiz etmiş ve büyüme üzerinde anlamlı bulunan en

önemli değişkenin, meslek lisesi mezunu kadınların işgücüne katılım oranı olduğunu, bunu yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılımının izlediğini tespit etmiştir.

Özcan ve Günay (2012), 1975-2006 döneminde Türkiye’de özel tasarrufların belirleyicilerini EKK yöntemiyle araştırdıkları çalışmada özel tasarruf oranlarını; genç nüfus ve yaşlı nüfus bağımlılık oranları ile kentleşmenin özel tasarrufları azaltıcı yönde, yükseköğrenim diplomasına sahip kadınların ise negatif yönde etkilediğini bulmuşlardır. Genel anlamda kadınların işgücüne katılım oranının, istatistiksel olarak anlamsız fakat beklentilere uygun olarak pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir. Çalışmada ayrıca; üniversite eğitime sahip kişi sayısındaki artışların da özel tasarrufları arttırıcı etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Yükseköğretime sahip kadınların erkeklere nazaran daha düşük ücretle çalışması tasarruflar üzerinde negatif etkiye sahip olmasının bir nedeni olabilir. Bu duruma farklı bir bakış Çolak ve Öztürkler (2012) makalesi ile getirilmiştir.

Çolak ve Öztürkler (2012), Türkiye’de hanehalkı tasarruf eğilimini, küresel tasarruf eğilimindeki değişimler doğrultusunda tartıştığı çalışmalarında; Türkiye’de hanehalkı borcunun, harcanabilir gelirine oranının 2003 yılında %7.5 iken 2011’de %51.7’ye yükseldiğini, yani hanehalkının tasarruf yapmak bir yana, borçla tüketim yapmaya başladığını ve bu durumun da ülkede yurtiçi tasarruf oranlarını önemli ölçüde düşürdüğünü ifade etmiştir. Yazarların, TÜİK tarafından hazırlanan Hanehalkı Bütçe Araştırması 2010 yılı Mikro Veri Setini kullanarak yaptıkları ampirik analizde, yükseköğrenim görmüş kişi ve çalışan kadın sayısındaki artışların, tasarrufları azalttığı belirlenmiş ve bu durumun nedeninin; artan eğitim ve gelire birlikte bireylerin ihtiyaç kalıplarının değişmesi ve tüketim harcamalarının artması olduğu belirtilmiştir.

Aşık (2013), kadın istihdamının Türkiye’nin ekonomik büyümesi üzerindeki muhtemel etkilerini tartıştığı çalışmasında; Ekim 2012 itibariyle Türkiye’deki kadın sayısının 37.2 milyon kişi olduğunu, bunların 27.9 milyonunun 15 yaş ve üzerinde yani çalışma çağında olduğunu ancak bu kişilerden sadece 7.6 milyonunun (yaklaşık %20’sinin) çalışmakta olduğunu ifade etmiş ve kadınların işgücüne katılımının artmasının, ekonomik büyümeyi hızlandıracağını ve ülkeye pek çok alanda pozitif katkı sağlayacağını belirtmiştir.

Elborgh - Woytek vd. (2013), kadın istihdamının ekonomik büyümeye ve tasarruflara etkisini araştırdığı çalışmada; Japonya’da kadın istihdamı %25 artırılabilirse, kişi başına düşen GSYH’nin %4 artacağını hesaplamıştır. Yazarlar, özellikle yüksek eğitilmiş ve nitelikli kadın istihdamının, ekonomi için çok önemli olduğunu vurgulamıştır.

Karagöl ve Özcan (2014), Türkiye’de sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için tasarrufların yerini ve önemini belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirdikleri çalışmada; Türkiye’de 2000-2008 döneminde GSYH’nin %17’si civarında olan yurtiçi tasarrufların, 2010’da %12.7’ye kadar gerilediğini, bunun cari açığı artırarak, istikrarlı bir ekonomik büyümeye ulaşmayı engellediğini ifade etmiştir. Tasarruf oranlarının düşük olmasının nedenlerinin ise; reel faizlerdeki ve reel gelir düzeyindeki düşüşler, hane halkı tüketimindeki artış, kadın istihdam oranının düşük olması, dış ticaret hadlerinde yaşanan bozulmalar, finansal sistemin yeterince gelişmemiş olması, makroekonomik ve politik istikrarın sağlanamaması, kayıt dışı ekonominin varlığı ve üretimde ithalata olan bağımlılığın artması olduğu ifade edilmiştir.

Kasa ve Alptekin (2015), Türkiye’de kadın işgücünün ekonomik büyümeye etkilerini 2000-2013 dönemi için VAR yöntemiyle araştırmış ve eğitim düzeyi arttıkça, kadınların işgücüne katılımının ekonomik büyümeye olan etkisinin de arttığını tespit etmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirdikleri varyans ayrıştırmasında; ekonomik büyümenin %9’unun yükseköğretim mezunu kadınların istihdamı tarafından, %7.7’sinin de ilköğretim mezunu kadınların istihdamı tarafından açıklandığını ortaya koymuşlardır.

TCMB (2015) tarafından hazırlanan “Tasarruf – Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri” başlıklı raporda; kadınların işgücüne katılım oranlarının artırılmasının, uzun dönemde Türkiye’de hanehalkı tasarruf oranlarının yükselmesine yardımcı olacağı ifade edilmiştir.

Joe, Dash ve Agrawal (2015), Çin ve Hindistan’da demografik dönüşümün tasarruflar ve ekonomik büyümeye etkilerini, 1960-2009 dönemi için ARDL yöntemiyle incelemiş ve tasarruf oranlarındaki %1’lik artışın ekonomik büyümeyi Çin’de %3.01 puan artırdığı, Hindistan’da anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilememiştir. Bağımlılık oranındaki %1’lik azalışın ise ekonomik büyümeyi Çin’de %2.7, Hindistan’da %3.7 oranında artırdığı belirlenmiştir. Çalışmada

ayrıca kadınlarda doğurganlık oranının azalmasının kadınların işgücüne katılımını artırdığı da belirtilerek, kadınların işgücüne katılım oranının artırılmasının, Hindistan'da ekonomik büyümeyi hızlandıracağı ifade edilmiştir.

Tekin (2017), yurtiçi tasarrufların belirleyicilerini Çin, Malezya, Tayland, Filipinler, Endonezya, Vietnam ve Türkiye için karşılaştırmalı olarak tartıştığı çalışmada; 1961-2014 döneminde yurtiçi tasarrufların, ekonomik büyümeyi en çok etkilediği ülkenin Çin olduğunu, onu Malezya ve Tayland'ın izlediğini, Türkiye'nin bu alanda en kötü performansa sahip ülke olduğunu belirlemiştir. Çalışmada Türkiye'de; çalışan kişi başına düşen bakıma muhtaç kişi sayısının (bağımlılık oranının) yüksek olduğu, bunun da ailelerin tüketim ihtiyaçlarını artırarak, tasarruf edecek gelirin kalmamasına neden olduğu belirtilmiş ve bağımlılık oranının yüksek olmasının gerekçesi olarak da kadınların işgücüne katılımının düşük olması gösterilmiştir.

Barış ve Şahin (2017), Tokat'ta kamu çalışanlarının tasarruf davranışlarının belirleyicilerini tespit etmeye yönelik olarak gerçekleştirdikleri araştırmada; ömür boyu gelir hipotezini destekler nitelikte, yaş ve gelir düzeyinin, hanehalkı tasarruf davranışında etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Cinsiyet, medeni durum, meslek ve eğitim düzeyinin ise tasarruf davranışları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Şahin (2017), tasarruf - yatırım dinamiklerini Türkiye açısından incelediği çalışmada tasarrufların en önemli belirleyicilerinin; ekonomik büyüme, finansal piyasaların gelişmişlik düzeyleri, tasarruflara sağlanan reel getiri, demografik yapı ve enflasyon olduğunu belirtmiştir. Tasarruf oranlarının artırılabilmesi için ise bireylerin eğitim seviyesinin ve başta kadınlar olmak üzere iş gücüne katılım oranlarının yükseltilmesinin şart olduğunu vurgulamıştır. Çalışmada ek olarak; Türkiye'de Aralık 2016 itibarıyla %15 civarında olan tasarruf oranının, TÜİK'in yaptığı bir hesaplama değişimiyle %24.8'e çıkartıldığını, ancak bunun reel bir artış olmadığını da belirtmiştir.

3.2. Kadının İşgücüne Katılımının Yatırım-Tasarruf Açığı ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Panel Veri Analizi ile Tahmini

Bu analizde; kadının işgücüne katılımı ile elde ettiği gelirden yaptığı tasarrufların, tasarruf - yatırım açığını ne yönde etkilediğini görebilmek birincil

amaç edinilmiş olup, ikincil amaç olarak tasarruf - yatırım açığına etkisi vasıtasıyla ekonomik büyümeyi değiştirip değiştirmediği araştırılmıştır. Bu amaçlarla kurulan ilk model aşağıdaki gibidir.

$$\Delta ACIK_{it} = \beta_0 + \beta_1 \Delta EB_{it} + \beta_2 \Delta ENF_{it} + \beta_3 \Delta NFS_{it} + \beta_4 \Delta ITH_{it} + \beta_5 \Delta KISG_{it} + \beta_6 \Delta KTAS_{it} + \vartheta_i + \lambda_t + e_{it}$$

Bu modelde bağımlı değişken olan tasarruf-yatırım açığı ile kadının işgücüne katılımı ve kadınların yaptığı tasarrufların bu açık üzerindeki etkisi incelenmiştir. Tasarruf-yatırım açığı üzerinde etkisi olabilecek nüfus, ithalat, enflasyon, ekonomik büyüme değişkenleri kontrol altında tutulmuştur. Modelde ülke ve zaman sabit terimi ile kalıntılar sırasıyla ϑ_i , λ_t , e_{it} değişkenleri ile gösterilmiştir. β katsayıları değişkenler ile tasarruf-yatırım açığı arasındaki ilişkiyi gösteren katsayılardır.

Kadının işgücüne katılımının açık üzerindeki etkisinin ekonomik büyümeyi ne yönde değiştirdiğine dair analiz aşağıdaki model kullanılarak incelenmiştir.

$$\Delta EB_{it} = \gamma_0 + \gamma_1 \Delta ACIK_{it} + \gamma_2 \Delta ENF_{it} + \gamma_3 \Delta NFS_{it} + \gamma_4 \Delta ITH_{it} + \gamma_5 \Delta KACK_{it} + \gamma_6 \Delta SGL_{it} + \varphi_i + \omega_t + \eta_{it}$$

Bu modelde ekonomik büyüme ile kadının işgücüne katılımının açık üzerinde yarattığı etki arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Ekonomik büyüme üzerinde etkisi olabilecek nüfus, ithalat, enflasyon, sağlık harcamaları ve tasarruf-yatırım açığı kontrol altında tutulmuştur. Modelde ülke ve zaman sabit terimi ile kalıntılar sırasıyla φ_i , ω_t , η_{it} değişkenleri ile gösterilmiştir. γ katsayıları değişkenler ile tasarruf-yatırım açığı arasındaki ilişkiyi gösteren katsayılardır.

Kadın işgücününün tasarruf – yatırım açığına ve ekonomik büyümeye etkilerinin tespitine yönelik sabit etkiler yöntemi ve rassal etkiler yöntemi tahmin sonuçları Çizelge 3.1’de sunulmuştur. Bu çizelgede yer alan tahminler düşük ve orta gelirli ülkelere aittir. Düşük geliri ülkeler ile orta gelirli ülkelerin tasarruf - yatırım düzeyleri birbirine oldukça yakın sonuçlar verdiği için böyle bir toplulaştırma yapılmıştır. Yüksek gelirli ülkeler için tasarruf - yatırım açığı ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılan tahminlerde anlamlı sonuçlar bulunamadığı için analiz dışı bırakılmıştır.

3.2.1. Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler Yöntemleri Tahmin Sonuçları

Çalışmada ilk olarak kadın işgücünün tasarruf - yatırım açığı ile ilişkisi irdelenmiştir. Bu ilişki sabit etkiler ve rassal etkiler yöntemleriyle tahmin edilmiş ve elde edilen bulgular, Çizelge 3.1'de sunulmuştur. Çalışmada öncelikle kadının işgücüne katılımının, tasarruf - yatırım açığı üzerindeki etkisinin ölçülmüş olması ikincil amaca hizmet etmektedir. Eğer pozitif bir ilişki bulunmamış olsaydı, kadının işgücüne katılımı yoluyla artacak tasarrufların ekonomik büyüme ile ilişkisini incelemek anlamsızlaşabilirdi. Çizelge 3.1'in (1) ve (2) nolu modelleri kadının işgücüne katılımının tasarruf - yatırım açığı üzerindeki etkisini sırası ile sabit etkiler ve rassal etkiler panel veri analizi yöntemi ile tahmin edilmiştir. Bulgular kadının işgücüne katılımının tasarruf - yatırım açığını azalttığı yönündedir. Kadının işgücüne katılımına ait parametre (-0.2377) iki analizde de negatif ve %5 önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Tasarruf - yatırım açığının bağımlı değişken olduğu (1) ve (2) nolu modellerdeki diğer kontrol değişkenlerine bakıldığında ekonomik büyümenin beklenildiği şekilde tasarruf - yatırım açığını düşürdüğü görülmektedir. Ekonomik büyümenin, tasarruf - yatırım açığını azaltıyor çıkması, teorik beklentilerimizle uyumludur. Bu durumun nedeni; artan ekonomik büyümenin, kişi başına düşen milli geliri artırarak, tasarrufları yükseltmesidir. Çünkü Keynesyen İktisat Teorisine göre; tasarruflar, gelirin artan bir fonksiyonudur (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2009: 150). Gelir arttığında, tasarrufların da artması beklenir. Bu da tasarruf - yatırım açığını azaltacaktır. Bir önceki bölümde bulmuş olduğumuz bulgular da göz önüne alınarak ekonomik büyüme ve tasarruf - yatırım açığı arasında iki yönlü bir ilişkinin olduğunu ve tersine nedensellik problemi sebebiyle birinden diğerine kesin biri nedensellik ilişkisinin var olduğunu iddia edemeyeceğimizi söyleyebiliriz. Bu nedenle bu tez çalışmasında yapılan analizlerin ilgili değişkenler arasında korelasyonu destekler nitelikte olduğunu tekrar belirtmeliyiz.

(1) ve (2) nolu modellerde bir diğer kontrol değişkeni enflasyondur. Bu tahminlerde enflasyonun, tasarruf - yatırım açığını artırdığı görülmüştür. Bu sonuç da teorik beklentilerle uyumludur. Çünkü yüksek enflasyon ortamlarında, ulusal para hızla değer kaybedeceği için bireyler ulusal para cinsinden tasarruf yapmazlar, bu türden var olan tasarruflarını da bir an önce bozdurup, mal stoklamayı tercih ederler. Nüfus değişkeninin parametresi anlamsız bulunmuştur ancak işareti beklediği gibi negatiftir. Nüfustaki artışların, ülke içinde tasarruf yapan birey sayısını artırarak, ülkenin toplam tasarruflarını artırma ve tasarruf -

yatırım açığı azaltma potansiyeli vardır. İthalat değişkeninin katsayısı %1 önem düzeyinde anlamlı ve negatiftir. Bu tahminlerde ithalatın, tasarruf - yatırım açığı azalttığı görülmüştür. Bu durumun, ithal edilen ara malları ve sermaye mallarının, tekrar üretimde kullanılmasından ve bu yolla milli gelirin ve tasarrufların artmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Kadınların işgücüne katılımı arttığında hanehalkının harcanabilir düzeyinin artarak, tasarrufların yükseldiği ve tasarruf - yatırım açığının azaldığı, bu değişkenin negatif ve anlamlı katsayısına bakılarak söylenebilir. Diğer bir ifade ile kadının işgücüne katılımının tasarruf - yatırım açığı düşürme potansiyeli vardır. Ancak kadının işgücüne katılımı ile tasarrufların etkileşimi olan Δ KTAS değişkeninin, tasarruf - yatırım açığı üzerinde pozitif bir etkisi olduğu, yani açığı azaltmadığı görülmektedir. Bu, birinci olarak kadınların işgücü piyasasında düşük ücret düzeyleri ile çalıştırıldığı bir göstergesi olabilir. Gelir düzeyleri genellikle düşük olan kadın işçilerin, ülkenin tasarruf - yatırım açığına katkı sunacak derecede tasarruf yapamadıkları belirtilebilir. Δ KTAS değişkenine ait parametrenin pozitif ve anlamlı olmasının bir diğer nedeni ise artan eğitim ve gelirle birlikte kadınların ihtiyaç kalıplarının değişmesi ve tüketim harcamalarının artarak, tasarruflarının azalması olabilir ki bu durum az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hali hazırda kadınlara ödenen ücretlerin toplamdaki kadınların büyük bir kesimi için düşük olması nedeniyle, birinci nedene nazaran daha az olasılıkla gerçekleşebilir. Bu noktada, istihdam politikalarına karar veren yetkili birimlerin ücret politikaları konusunda düzenlemelere gitmeleri tavsiye edilebilir.

Çizelge 3.1. Kadın İşgücü Dâhil Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler Yöntemi Tahmin Sonuçları

Değişkenler	(1) FEK	(2) REK	(3) FEKEK	(4) REKEK
ΔACK	.	.	-0.4277** (0.1927)	-0.4277** (0.1969)
ΔEB	-0.0978** (0.0404)	-0.0978** (0.0413)	.	.
ΔENF	0.0004*** (0.0001)	0.0004*** (0.0001)	-0.0010*** (0.0002)	-0.0010*** (0.0002)
ΔNFS	-0.6023 (0.3883)	-0.6023 (0.3967)	2.1026*** (0.5064)	2.1026*** (0.5174)
ΔITH	-0.4722*** (0.0351)	-0.4722*** (0.0359)	-0.0902 (0.0812)	-0.0902 (0.0829)
ΔKISG	-0.2377** (0.1081)	-0.2377** (0.1104)	.	.
ΔKTAS	0.0101*** (0.0015)	0.0101*** (0.0016)	.	.
ΔKACK	.	.	0.0059 (0.0038)	0.0059 (0.0038)
ΔSGLK	.	.	0.1606 (0.1582)	0.1606 (0.1616)
Sabit Terim	0.1239 (0.6702)	-0.5172 (0.4310)	0.8860 (1.1348)	-0.4778 (0.4701)
Gözlem Sayısı	888	888	888	888
R ²	0.6419		0.0908	
Ülke Sayısı	37	37	37	37

Not: Parantez içindekileri dirençli (robust) standart hatalardır. *, ** ve ***; ilgili parametrenin sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir. FE: Sabit etkiler yöntemini, RE: Rassal etkiler yöntemini göstermektedir.

(3) ve (4) nolu tahminlerde; tasarruf - yatırım açığındaki artışların, ekonomik büyümeyi azaltıcı yönde etkisinin olduğu görülmektedir. Bu durum önsel beklentilerimizle ve iktisat teorisiyle uyumludur. Çünkü yurtiçi tasarruflar, yurtiçi yatırımları finanse edemediğinde, yatırımlar için yabancıların tasarrufları (dış borçlanma) kullanılmakta, bu durum da yatırım maliyetleri artmakta, yani yatırımın risk oranı yükselmektedir. Böyle durumlarda firmalar yatırımlarını azaltmakta, üretim, istihdam ve milli gelir azalmaktadır. Enflasyonun artması, ekonomik istikrarı ve ekonomideki öngörülebilirliği azaltarak, ekonomik büyümeyi azaltmıştır. Nüfus artışı, emek arzını artırarak, ülkelerdeki emeğe dayalı üretimi ve ekonomik büyümeyi artırmıştır. Özellikle az gelirli ve orta gelirli

Ülkelerin ele alındığı analizlerde bu ülkelerde yaşanan yüksek enflasyon ve nüfus artışıının etkilerinin bu yönde olması, analiz sonuçlarının teorik beklentilerle tutarlı olduğunu göstermektedir.

Çizelge 3.1’de yer alan (3) ve (4) nolu sütunlarda sonuçları sunulan modeller, tasarruf - yatırım açığı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, ekonomik büyümeyi etkileyebilecek diğer değişkenleri kontrol ederek sabit etkiler ve rassal etkiler yöntemleriyle analiz etmiştir.

Tasarruf – yatırım açığı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler Genelleştirilmiş Momentler Yöntemiyle (GMM) de analiz edilmiş ve ulaşılan bulgular izelge 3.2’de sunulmuştur. Tasarruf – yatırım açığı, kadının işgücüne katılım oranı ve nüfusun büyüme ile ilişkisi sırasıyla 1,2 ve 3 no’lu sütunlarda analiz edilmiş ve GMM sonuçları Tablo 3.2’ de raporlanmıştır.

Çizelge 3.2. GMM Yöntemi Tahmin Sonuçları

Değişkenler	(1) GMM	(2) GMM	(3) GMM
ΔEB	.	-0.0799* (0.0428)	.
ΔACK	-0.1259* (0.0707)	.	-0.2648 (0.1919)
ΔENF	0.0012 (0.0285)	0.0241** (0.0107)	0.0011 (0.0283)
ΔNFS	-1.9455** (0.7818)	-1.6673*** (0.4908)	-2.0417** (0.8370)
ΔISG	-0.3676 (0.4427)	.	.
ΔITH	-0.0974 (0.1186)	-0.4791*** (0.0381)	-0.0916 (0.1133)
ΔSGLK	-0.3026 (0.6106)	.	-0.2579 (0.6624)
ΔKISG	.	-0.2599** (0.1248)	.
ΔKTAS	.	0.0099*** (0.0017)	.
ΔKACK	.	.	0.0027 (0.0033)
Hansen Test İst.	19.72	13.87	17.87
Olasılık Değeri	(1.000)	(1.000)	(1.000)
Sargan Test İst.	197.29	333.14	198.91
Olasılık Değeri	(1.000)	(1.000)	(1.000)
Gözlem Sayısı	777	777	777
Ülke Sayısı	37	37	37

Not: Parantez içindekileri dirençli (robust) standart hatalardır. *, ** ve ***; ilgili parametrenin sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Çizelge 3.2'nin (1) nolu sütunu, tasarruf - yatırım açığının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin GMM yöntemi ile analiz edilmesiyle elde edilen sonuçları göstermektedir. Bu analizde, tasarruf - yatırım açığının ekonomik büyümeyi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği belirlenmiştir. Bu analizden elde edilen tasarruf - yatırım açığının ekonomik büyümeyi negatif etkilediği sonucu, sabit etkiler ve rassal etkiler yöntemleri ile elde edilen sonuçlarla tutarlıdır.

(1) Tasarruf-yatırım açığının olumsuz etkisinin; yatırımları azaltması, ülkenin dış borç stokunu artırması ve ekonomik krizler karşısında kırılğan hale getirmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sabit ve rassal etkiler sonuçlarının tersine GMM analizi nüfusun ekonomik büyüme ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Nüfus artışının olumsuz etkisi Solow (1956) büyüme modeli ile değerlendirilebilir. Artan nüfusla birlikte ekonomide işgücü başına düşen sabit sermaye stokunun azalması ve bunun işgücünün marjinal verimliliğini azaltması nedeniyle nüfusun ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisi ortaya çıkmış olabilir. Nüfus değişkeninin orta ve düşük gelirli ülkelerde potansiyel genç üretken nüfusun fazlalığı ve emek yoğun üretimin payının yüksekliği ile ekonomik büyümeyi artırması gözlemlenebilirken, nüfusa oranla sermaye malı miktarının azlığı nedeniyle ekonomik büyüme ile negatif ilişkisi gerçekleşebilir. Bu bulgular hem sabit etkiler ve rassal etkiler model sonuçlarının, hem de GMM model sonuçları ile tutarlıdır.

Çizelge 3.2' deki (2) nolu tahmin, kadının işgücüne katılımı ve bu değişkenin tasarruf ile olan etkileşiminden doğan KTAS değişkeninin tasarruf - yatırım açığı ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Kadının işgücüne katılımına ait katsayının negatif işaretli ve anlamlı olması, işgücü piyasasında yer alan ve alacak olan kadınların sayısındaki artışın, tasarruf - yatırım açığını düşürme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Ancak tasarruf düzeyi ile bu değişkenin etkileşiminin tasarruf - yatırım açığını artırır durumda olduğu görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi bu durum kadına verilen düşük ücret düzeyleri veya artan eğitim düzeyleri ile birlikte tüketim kalıplarının değişmesi ile açıklanabilir. (2) nolu tahminde ayrıca ekonomik büyümedeki artışların, kişi başına düşen milli gelir miktarını artırarak, tasarrufları artırdığı ve tasarruf - yatırım açığını azalttığı görülmektedir. Enflasyondaki artışların, bireyleri ulusal paradan ve ulusal para cinsinden vadeli mevduatlardan uzaklaştırarak, ülkelerde tasarrufların azalmasına, tasarruf - yatırım açığının artmasına neden olduğu görülmektedir. İthalattaki artışların, (özellikle de ara malı ve sermaye mali ithalatındaki artışların), ülkede üretim için gerekli olan girdileri sağlayarak, üretim ve ihracat miktarını artırdığı, bunların da milli geliri yükselterek, kişi başına daha fazla gelir düşmesini sağladığı ve bu yolla tasarrufları artırarak, tasarruf - yatırım açığını azalttığı görülmüştür.

(3) nolu tahminde; sadece nüfus artışının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu, bu etkinin de ekonomik büyümeyi

azaltıcı yönde olduğu görülmüştür. Bu durumun nedeni; artan nüfusun, işgücü başına düşen sermaye stokunu azaltması ve işgücünün marjinal verimliliğini artırmasıdır. Kadınların işgücüne katılımının ve yaptıkları tasarrufların, ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunamamasının nedeni; düşük ve orta gelirli ülkelerde kadın istihdamının ve kadınların elde ettikleri gelirin düşük olmasıdır. Dolayısıyla, ekonomik büyümelerini artırmak isteyen ülke yöneticilerinin, kadın istihdamını ve kadınların gelirlerini artırıcı politikalar uygulamaları, rasyonel bir davranış olacaktır.

Çizelge 3.2’de yer alan GMM modelinde kullanılan araç değişkenlerin uygunluğu Hansen ve Sargan testleriyle sınanmış ve kullanılan araç değişkenlerin uygun olduğuna karar verilmiştir. Dolayısıyla yapılan GMM tahmini sonuçları güvenilirdir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Tasarruflar ve yatırımlar, bir ekonominin sağlıklı büyüebilmesi, vatandaşlarına istihdam, gelir ve refah sağlayabilmesi için en temel unsurlardır. Özellikle yurtiçi yatırımların yüksek olması ve bunların, yerli tasarruflarla finanse edilebilmesi, uzun dönemde sağlıklı ve istikrarlı bir ekonomik büyüme için yaşamsal öneme sahiptir. Bu alanda yaşanacak bir bozulma, ülke ekonomilerinin iç ve dış dengesini olumsuz etkilemekte, ülkeleri ekonomik krizlerle karşı karşıya getirmektedir.

Bu çalışmada; tasarruf - yatırım açığının ekonomik büyüme ile ilişkisi, farklı gelir gruplarından 65 ülke için, 1990-2014 yılları arasında nüfus, işgücü, enflasyon, ithalat, sağlık harcamaları değişkenleri kontrol altında tutularak, panel veri analiziyle tahmin edilmiştir. Bu çalışma ikincil amaç olarak, kadınların işgücüne katılımının tasarruf - yatırım açığı ile ilişkisini inceleyerek, kadının işgücüne katılımının, tasarrufları artırma yolu ile ekonomik büyüme üzerinde bir etki yaratıp yaratmadığını test etmeyi hedeflemiştir. Çalışmada yer alan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı; Pesaran (2004) CD testi ile incelenmiş ve paneli oluşturan ülkeler arasında bağımlılığın olmadığına karar verilmiştir. Analizlerde kullanılan serilerin durağanlığı; Levin, Lin ve Chu (2002), Im, Pesaran ve Shin (2003), Maddala ve Wu (1999) Fisher ADF ve Fisher PP testleri yardımıyla incelenmiş ve serilerin düzeyde durağan olmadıkları görülmüştür. Bu nedenle serilerin birinci farkları alınarak durağan hale getirilmiş ve analizler, değişkenlerin birinci dereceden farklarıyla gerçekleştirilmiştir. Regresyon modellerinin hangi yöntemle tahmin edilmesinin gerektiğine karar verebilmek için Hausman testi yapılmış ve yatay kesit etkileri (bireysel etkileri) ve zaman etkilerinin rassal (tesadüfi) olduğuna karar verilmiştir. Ancak analizlerde her hangi bir eksiklik kalmaması ve göz ardı edilen etkilerin olmaması açısından çalışmada sabit etkiler yöntemiyle elde edilen tahminler de sunulmuştur. Yapılan analizler sonucunda sabit etkiler ve rassal etkiler yöntemiyle gerçekleştirilen tahmin sonuçlarının birbirini destekler nitelikte olduğu görülmüştür.

Sabit etkiler ve rassal etkiler yöntemleriyle yapılan analizler sonucunda genel olarak; tasarruf - yatırım açığı ve enflasyonun ekonomik büyümeyi azalttığı, nüfusun, sağlık harcamalarının ve ithalatın ise ekonomik büyümeyi artırdığı görülmüştür. İthalat haricindeki değişkenler için elde edilen bulgular, teorik beklentilerimizle uyumludur. Keynesyen ekonomi teorisinde ithalat, ekonomik

döngüden bir sızıntı olarak görülür ve artan ithalatın, ekonomik büyümeyi azaltması beklenir. Buradaki sonucun; ülkelerin ara malı ve sermaye malları ithalatı yapıyor olmalarından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Türkiye'nin de son yıllarda ithal ettiği ürünlerin %89'u ara malı ve sermaye mallarından oluşmaktadır. Bu şekilde dışarıdan alınan mallar tekrar işlenerek, yurtiçi ve yurtdışı piyasalara satılmakta ve bu yolla ekonomik büyüme artmaktadır. Bu etkinin özellikle yüksek gelirli ülkelerde anlamlı çıkmış olması da bu değerlendirmeyi tasdik etmektedir. Tasarruf - yatırım açığındaki artışların ekonomik büyümeyi azaltmasının nedeni; bu açık nedeniyle ülkede artan cari işlemler açığı, dış borç stoku ve bunların bir sonucu olarak artan dış borçlanma maliyetleri nedeniyle yatırımların azalmasıdır. Enflasyonun negatif ve anlamlı katsayısına bakılarak enflasyondaki artışların ülkelerdeki ekonomik istikrarı ve öngörülebilirliği bozduğu ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği söylenebilir. Nüfus artışları, ekonomilerin işgücü arzını artırarak, özellikle emek yoğun üretim stratejisi izleyen düşük ve orta gelirli ülkelerde üretim ve ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebilmektedir. Bu durumu sabit etkiler ve rassal etkiler yöntemleri ile elde ettiğimiz sonuçlar da desteklemektedir. Tersine bu ülkelerdeki sermaye malı azlığı nedeniyle artan nüfus, işsizlikle sonuçlandığı için ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiler yaratabilmektedir. Bu durum da GMM analizi ile desteklenmektedir. Bu nedenle nüfusun ekonomik büyüme ile ilişkisinde kesin bir yargıya varılamamaktadır. Sağlık harcamalarındaki artış, ülkelerin beşeri sermayelerini olumlu yönde etkileyerek, ekonomik büyümeyi desteklemiştir ve bu etkinin tüm ülkelerde geçerli olduğu görülmüştür. GMM yöntemiyle yapılan tahminde ise buradaki sonuçlardan farklı olarak, nüfustaki artışların, işgücü başına düşen sabit sermaye stokunu azaltarak, ekonomik büyümeyi azalttığı belirlenmiştir.

Tez çalışmasının ikincil amacına yönelik yapılan analizlerde, kadının işgücüne katılımının tasarruf - yatırım açığını azaltma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Ancak kadınların yaptıkları tasarrufların ise açığı azaltmada yeterli olmadığı görülmüştür. Bu sonuç, kadınların sadece analizlere dâhil edilen orta ve düşük gelirli ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de ücret adaletsizliği ile karşı karşıya kalması ile açıklanabilir. Tasarruf - yatırım açığının bağımlı değişken olduğu bu analizlerde yer alan kontrol değişkenlerinin ise beklenen işaret ve öneme sahip olduğu görülmektedir. GMM yöntemi ile yapılan analizlerde ekonomik büyüme, ithalat ve nüfusun, tasarruf - yatırım açığını düşürdüğü,

enflasyonu artırdığı görülmüştür. Sabit etkiler ve rassal etkiler yöntemleriyle elde edilen bulgular, nüfusun anlamlılığı hariç bu sonucu destekler niteliktedir.

Elde edilen bu bulgulardan, kadın işgücü arzının, ülkelerin tasarruf - yatırım açığının azaltılmasında etkili olması önemli bir noktadır. Bu sonuca göre; ülkelerinde tasarruf - yatırım açığını azaltmak isteyen politika yapıcıların, kadın istihdamına ayrı bir önem vermelerinde yarar olduğu söylenebilir. Kadın tasarruflarının, ülkelerin tasarruf - yatırım açığını artırıyor çıkması, teorik beklentimiz ile tutarlı değildir. Bu sonucun, kadınların gelirlerinin düşük olmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Öyle ki kadının işgücüne katılımı ile tasarruf - yatırım açığı değişkenlerinin etkileşiminden oluşan KACK değişkeni tüm analizlerde anlamsız çıkmıştır. Bu sonuç, tasarrufları, açığı kapatacak derecede olmayan kadın gelirlerinin, ekonomik büyüme üzerinde etkisinin önemli düzeyde olmadığını göstermektedir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara dayanarak; tasarruf - yatırım açığının, ekonomiler için oldukça önemli bir sorun olduğu ve bu sorunu aşabilmek için kadın istihdamının ve kadınların gelirlerinin artırılmasının gerektiği söylenebilir. Ayrıca çalışanlardan alınan vergiler düşürülerek, bireylerin harcanabilir gelir düzeylerinin artırılması durumunda, hem tüketim harcamaları yüksek olacak, hem de bireyler yeterince tasarruf yapabileceklerdir. Unutulmamalıdır ki artan vergi yükü kişileri kayıt dışılığa da itebilmekte ve ülkenin vergi gelirini, bireylerin harcama ve tasarruf düzeylerini olumsuz etkilemektedir. Laffer Eğrisi teorisinde de ifade edildiği gibi, düşük ama tabana yayılmış bir vergi sistemi, yüksek ama tahsil edilemeyen bir vergi sisteminden çok daha etkin sonuçlar sağlayacaktır.

Politikacıların ayrıca ülkelerinde enflasyonu düşürmeye ve ithalatın, nihai mallardan çok, aramalı ve sermaye mallarına yönelik olmasına da dikkat etmelerinde yarar vardır.

KAYNAKLAR

- Abdioğlu, Z. ve Berber, M. (2007). *Türkiye’de Yurtiçi Tasarruf ve Belirleyicileri*. İkinci Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalıştayı, 28-29 Haziran, Giresun.
- Adema, Y. & Opschoor, S.J.A. (2015). *The Effects of Saving on Economic Growth Does more saving lead to more growth?*, Erasmus University Rotterdam Erasmus School of Economics Department of Economics, January.
- Agrawal, P. (2001). The Relation Between Savings and Growth: Cointegration and Causality Evidence from Asia. *Applied Economics*, 33(4), 499-513.
- Akbaş, Y.E. ve Şentürk, M. (2013). Türkiye’nin İthalat ve İhracat Bağımlılığı: Seçilmiş Ülke Örnekleri Üzerine Ampirik Bir Uygulama. *Ege Akademik Bakış*, 13(2), 195-208.
- Altaş, G. (2010). Özel Emeklilik Sistemleri. *Sermaye Piyasalarında Gündem Dergisi*, 96, 9-32.
- Altıntaş, H. ve Ayriçay, Y. (2010). Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Sınır Testi Yaklaşımıyla Analizi: 1987-2007. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), s. 71-98.
- Ang, J. (2009) . Household Saving Behaviour in an Extended Life Cycle Model: A Comparative Study of China and India. *Journal of Development Studies*, 45 (8), 1344–1359.
- Armağan, S. (2007). *Kâr Dağıtım Politikalarının Bireysel Yatırımcı Kararları Üzerine Etkileri ve Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Asteriou, D. (2006). *Applied Econometrics: A Modern Approach Using EViews and Microfit*. Palgrave Macmillan.
- Aşık, G.A. (2013). Türkiye’yi Kadınlar Büyütebilir mi? *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (Tepav), Politika Notu*, No: 2013/10.

- AY, A. ve ÖZMEN, İ.(2017) Feldstein- Horioka Hipotezinin Yükselen Ekonomilerde Sınanması: Panel Veri Analizi, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi(The Journal of Social Economic Research) / 17 / 30.Yıl Özel Sayısı / 1-18
- Bakan, B. (2015). Türkiye ve Yunanistan'ın Karşılaştırmalı Ekonomik Durumu. <http://turkiye.net/yazarlar/bugra-bakan/turkiye-ve-yunanistanin-karsilastirmali-ekonomik-durumu/>. 28 Ekim 2017.
- Balassa, B. (1992). The Effects of Interest Rates on Saving in Developing Countries. *Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review*, 172, 57-97.
- Baltagi, B.H. (1995). *Econometric Analysis of Panel Data*. John Wiley & Sons Ltd, England.
- Bariş, S. ve Şahin, M. (2017). Tasarruf Davranışını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Tokat'ta Kamu Çalışanlarına Yönelik Bir Uygulama. V. *Anadolu International Conference in Economics*, May 11-13, 2017, Eskişehir, Turkey.
- Bariş, S. ve Uzay, N. (2015). Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 46, 119-151.
- Barro. R. and Sala-i-Martin. X. (1992). *Convergence*. Journal of Political Economy. 100 (2). 223-251.
- Barro. R.J. and Sala-i-Martin. X. (1997). Technological Diffusion. Convergence. and Growth. *Journal of Economic Growth*. 2(1). 1-26.
- Baum, C.F., Schaffer, M.E. & Stillman, S. (2003). Instrumental Variables and GMM: Estimation and Testing. *The Stata Journal*, 3(1), 1–31.
- Bayraktutan, Y. ve Arslan, İ. (2008). Türkiye'de Sabit Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi:Ko-Entegrasyon Analizi(1980-2006). *KMU İİBF Dergisi*, 10(14), 25-43.

- BBC (2014). Portekiz Ekonomisi Yoğun Bakımdan Çıkıyor. http://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2014/05/140505_portekiz_yardim, (Erişim Tarihi: 26. 11. 2017).
- Becker, G. S., Murphy, M. K. ve Tamura R. (1990). Human Capital, Fertility, and Economic Growth. *Journal of Political Economy*, 98, 12-37.
- Bedir, S., Özdemir, D. ve Bozkurt, E. (2017). Özel, Kamu ve Yabancı Tasarruf İlişkisi: Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış*, 17(2), 265-280.
- Berke, B., Temiz, D. ve Karakurt, E. (2015). “Üçüz Açık ve Büyüme İlişkisi:Türkiye Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(2), 67- 89.
- Bernanke, B. S. (2005). The Global Saving Glut and the U.S. Current Account Deficit. *Homer Jones Lecture, St. Louis, Missouri, April 2005*. <http://www.federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2005/20050414/default.htm>, (Erişim Tarihi: 26.11.2017).
- Boratav, K. (2016). Türkiye'nin Dört Krizi ve Bugün. <https://www.birgun.net/haber-detay/turkiye-nin-dort-krizi-ve-bugun-139707.html>, 03 Aralık 2017.
- Breitung, J. (2000). “The Local Power of Some Unit Root Tests for Panel Data,” in B. Baltagi (ed.), *Advances in Econometrics, Vol. 15: Nonstationary Panels, Panel Cointegration, and Dynamic Panels*, Amsterdam: JAI Press, p. 161–178.
- Chowdhury, A. (2002). Does Inflation Affect Economic Growth? The Relevance of The Debate for Indonesia. *Journal of Asia Pacific Ecoltomy*, 7(1), 20-34.
- Çetin, M. ve Ecevit, E. (2010). Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(2), 166-182.

- Çetinkaya, A. ve Türk, E. (2014). Tasarruf ve Yatırımların Ekonomik Büyümeye Etkisi Türkiye Örneği (1975-2012), *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 24 (2), 45-60.
- Çolak, Ö.F. & Öztürkler, H. (2012). Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi. *Bankacılar Dergisi*, 23(82), 1-43.
- Çondur, F. ve Bölükbaş, M. (2014). Türkiye’de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik - Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme- *Amme İdaresi Dergisi*, 47(2), 77-93.
- Demir, M. ve Sever, E., (2008). Kamu İç Borçlanmasının Büyüme, Faiz, Enflasyon Oranı Üzerindeki Etkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(25), 170-196.
- Dinler, Z. (2012). *İktisada Giriş*. (18. Basım). Ekin Yayınları, Bursa.
- Doğan Günday, P. (2011). *Ekonomik Kalkınmada Kadın’ın Önemi ve Katkısı*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Genel İktisat Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Durkaya, M. ve Ceylan, S. (2006). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme. *Maliye Dergisi*, 150, 79-89.
- Dünya Bankası (2011). Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi Tasarrufların Rolü: Türkiye Ülke Ekonomik Raporu. *Rapor No. 66301-TR*.
- Dünya Gazetesi (2012). İşgücüne katılım İspanya seviyesinde olsaydı... <https://www.dunya.com/gundem/isgucune-katilim-ispunya-seviyesinde-olsaydi-haberi-180048>, 29 Ekim 2017.
- Düzgün, R. (2009). Türkiye' de Özel Tasarrufların Belirleyicileri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32, 173- 189.
- DW (2017). Portekiz Ayağa Kalkmaya Çalışıyor. Deutsche Welle <http://www.dw.com/tr/portekiz-aya%C4%9Fa-kalkmaya-%C3%A7al%C4%B1yor/a-36573371>, (Erişim Tarihi: 26.11.2017).

- Edwards, S. (1996). Why are Latin America's saving Rates So Low? An International Comparative Analysis. *Journal of Development Economics*, 51, 5-44.
- Eğilmez, M. (2012). *İkiz Açık, Üçüz Açık*. Kendime Yazılar. 20. 10. 2012. <http://www.mahfiegilmez.com/2012/10/ikiz-ack-ucuz-ack.html>, 30 Ekim 2017.
- Eğilmez, M. (2013). *Üçüz Açıklı Türkiye*. Kendime Yazılar. 26.08.2013. <http://www.mahfiegilmez.com/2013/08/ucuz-ackl-turkiye.html>, 31 Ekim 2017.
- Eğilmez, M. (2015a). Yatırım ve Tasarruf Denince Ne Anlıyoruz? Kendime Yazılar, 22.08.2015. <http://www.mahfiegilmez.com/2015/08/yatrm-ve-tasarruf-deyimlerini-dogru.html>. 28 Ekim 2017.
- Eğilmez, M. (2015b). Kişi Başına Gelirimiz Gerçekte Ne Kadar Arttı? Kendime Yazılar, 22.08.2015. <http://www.mahfiegilmez.com/2015/10/kisi-basna-gelirimiz-gercekte-ne-kadar.html>. 30 Ekim 2017.
- Ekinci, A. (2007). Çin Yabancı Sermaye Türkiye. Turhan Kitabevi, Ankara.
- Ekinci, A. ve Gül E. (2007). Türkiye'de Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Uygulamalı Bir Analiz (1960-2004). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 167-184.
- Ekonomi Bakanlığı (2017). İzlanda Genel Ekonomik Durum, https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/%C4%B0zlanda/html-viewer-ulkeler;jsessionid=Zfz27zCY_-Lztz8CaK06adANFBtevj0kbt3XWtviX7lZxwXzGDqi!452290316?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160263&contentTitle=Genel%20Ekonomik%20Durum&_afLoop=10919570751278348&_afWindowMode=0&_afWindowId=null&_adf.ctrl-state=174kxaacgl_1#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D10919570751278348%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-160263%26contentTitle%3DGenel%2BEkonomik%2BDurum%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D174kxaacgl_5, (Erişim Tarihi: 26.11.2017).

- Elborgh-Woytek, K., Newiak, M., Kochhar, K., Fabrizio, S., Kpodar, K., Wingender, P., Clements, B. & Schwartz, G. (2013). Women, Work, and the Economy: Macroeconomic Gains from Gender Equity. *IMF Staff Discussion Note, N. 13/10*.
- Elmas Arslan, G. (2013). Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve GELİR Dağılımı. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 45-52.
- Engle, R.F. & Granger C.W.J. (1987). Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing, *Econometrica*, 55, 251–276.
- Fischer, S. (1996). Maintaining Price Stability. *Finance & Development*, 33(A), 34-37.
- Ganioğlu, A. ve Yalçın, C. (2015). Domestic Savings-Investment Gap and Growth: A Cross-Country Panel Study. *Central Bank Review*, 15, 39-63.
- Göçer, İ. (2015). *Ekonometri*. Lider Yayınları, İzmir.
- Göçer, İ. ve Akın, T. (2016). Kırılgan Beşlide Tasarruf-Yatırım Açığının Ekonomik Büyümeye Etkileri: Yeni Nesil Bir Ekonometrik Analiz. *Ege Akademik Bakış*, 16(2), 197-210.
- Greene, W.H. (2003). *Econometric Analysis*. Prentice Hall.
- Gujarati, N.D. & Porter, D.C. (2012). *Temel Ekonometri*. (Çev.: Şenesen, Ü. ve Şenesen, G.G.), Literatür Yayıncılık, İstanbul. (Beşinci Basımdan Çeviri)
- Gülaç, H. (2014). *İşletmelerin Yatırım Kararları ile Finansman Kararları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi: Türkiye İmalat Sektörü İşletmeleri Üzerine Bir Dinamik Panel Veri Analizi*. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Doktora Programı, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Güloğlu, B. ve İvrendi, M. (2010). Output Fluctuations: Transitory or Permanent? The Case of Latin America. *Applied Economics Letters*, 17, 381-386.

- Günsoy, G. ve Özsoy, C. (2012). Türkiye’de Kadın İşgücü, Eğitim ve Büyüme İlişkisinin VAR Analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 49(568), 23-37.
- Habertürk (2015). İzlanda Satılık Ülke İken Örnek Ülke Oldu. <http://www.haberturk.com/ekonomi/haberin-var-mi/haber/1097620-izlanda-satilik-ulke-iken-ornek-ulke-oldu#>, (Erişim Tarihi: 26.11.2017).
- Hadri, K. & Kurozumi, E. (2012). A Simple Panel Stationarity Test in the Presence of Serial Correlation and a Common Factor. *Economics Letters*, 115, 31–34.
- Hamurcu, Ç. (2015). *Yatırım Kararlarının Davranışsal Finans Açısından İncelenmesi: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Sektörü Çalışanları Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hoang, N.T. & Mcnown, R.F. (2007). Panel Data Unit Roots Tests Using Various Estimation Methods. http://spot.colorado.edu/~mcnownr/working_papers/panel-unit-root-tests.pdf, 19 Ekim 2017.
- Hopf, G. (2009). Saving and Investment: The Economic Development of Singapore 1965-1999. *Saarbrücken, Germany: VDM Verlag Dr. Müller*, 241-318.
- Im, K.S., Pesaran M.H. & Shin, Y. (2003). Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels. *Journal of Econometrics*, 115, 53–74.
- International Monetary Fund, (2017). World Economic Outlook Database, October 2017.
- Joe, W., Dash, A.K. & Agrawal, P. (2015). Demographic Transition, Savings, and Economic Growth in China and India. *IEG Working Paper*, No. 351
- Jones, C.I. (2007). *İktisadi Büyümeye Giriş*. Çev: Sanlı Ateş, İsmail Tuncer, Literatür Yayınevi, İstanbul.

- Kaitila, V. (2004). Convergence of Real GDP Per Capita in the EU15 How Do the Accession Countries Fit in? *European Network of Economic Policy Research Institutes*, Working Paper No. 25.
- Kaplan, F. (2013). *Ekonomik Büyümenin Dolaylı Belirleyicileri: Orta Gelirli Ülkeler Üzerine Panel Veri Analizleri*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum.
- Karagöl, E.T. ve Özcan, B. (2014). *Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarruf*. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Yayınları, No: 92.
- Karanfil, M. ve Kılıç, C. (2015). Türkiye Ekonomisinde Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Zaman Serisi Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(24), 1-20.
- Karlık, S. R., Tonus, Ö. ve Çatalbaş, N. (1999). *Güneydoğu Asya ve Rusya Krizi Karşısında Türkiye*. Prof. Dr. Orhan Oğuz Hatırasına Armağan. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, Yay. No: 640.
- Kasa, H. ve Alptekin, V. (2015). Türkiye’de Kadın İşgücünün Büyümeye Etkisi. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 18(1), 1-24.
- Kaya, V. ve Efe, G.(2015), Yurt İçi Tasarruflar Ve Ekonomik Büyüme: Dünyanın En Büyük İlk Yirmi Ekonomisi Üzerine Teorik Bir Değerlendirme ve Panel Veri Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(2), 251, 278.
- Kazgan, G. (1993). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. (6. Basım). Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Koçbulut, Ö. ve Altıntaş, H. (2016). İkiz Açıklar ve Feldstein-Horioka Hipotezi: OECD Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Panel Eşbütünlük Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 48, 145-174.
- Koskela, E. & Viren, M. (1982). Saving and Inflation: Some International Evidence. *Economics Letters*, 9(4), 337-344.

- Krugman, P. R. & Obstfeld, M. (1994). *International Economics Theory and Policy* (3th Ed.) Harper Collins College Publisher, New York.
- Levin, A., C. F. Lin & C. Chu (2002). Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties. *Journal of Econometrics*, 108, 1–24.
- Lindgren, M. (2008). Documentation for GDP Per Capita by Purchasing Power Parities for countries and territories. https://www.gapminder.org/documentation/documentation/gapdoc001_v9.pdf, 30 Ekim 2017.
- Lucas, R.E. (1988). On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics* 22, 3-32.
- Maddala, G. S. & Wu, S. (1999). A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61, 631-652.
- Mammen, K. & Paxson, C. (2000). Women's Work and Economic Development. *Journal of Economic Perspective*, 14(4), 141-164.
- Mankiw, N.G. (2010). *Makroekonomi*, Çeviri Editörü: Ömer Faruk Çolak, Efil Yayınevi, Ankara.
- Mavrotas, G. & Kelly, R. (2001). Old Wine in New Bottles: Testing Causality Between Savings and Growth. *The Manchester School Supplement*, 1463-6786, 97-105.
- Milliyet (2016). Türkiye ekonomisinde 'Özallı yıllar'. (16.04.2016). <http://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem2/turkiye-ekonomisinde-ozalli-yillar/45000/45536/> 22 Ekim 2017.
- Mitchell, D.J. (2011). Laffer Eğrisi Doğrultusunda Vergi Oranları, Vergilendirilebilir Gelir ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişkinin Anlaşılması. (Çev. Sinan Çukurçayır). *Maliye Dergisi*, 161, 326-336.

- Modigliani, F. (1970). *The Life-Cycle hypothesis and Intercountry Differences in the Saving Ratio*. in W. A. Eltis, M. FG. Scott, and J. N. Wolfe, eds., *Induction, growth, and trade: essays in honour of Sir Roy Harrod*, Oxford. Oxford University Press. Pp 197–225.
- Mohamed, S. A. E. (2014). Testing the relationship between Private Savings and Economic Growth in Bahrain. *Global Journal of Commerce and Management Perspective*, 4(6): 1-6
- Mohan, R. (2006). Causal Relationship Between Savings And Economic Growth In Countries With Different Income Levels. *Economics Bulletin*, 5(3), 1-13.
- Nell, C. & Zimmermann, S. (2011). Summary based on Chapter 12 of Baltagi: Panel Unit Root Tests. University of Vienna, Department of Economics. http://homepage.univie.ac.at/robert.kunst/pan2011_pres_nell.pdf. 19 Ekim 2017.
- Nwanne, T. F. I. (2014). Implication of Savings and Investment on Economic Growth in Nigeria, *International Journal of Small Business and Entrepreneurship Research*, 2(4), 74-86.
- Obstfeld, M. & Rogoff, K. (1994). Intertemporal Approach to the Current Account. *NBER Working Paper*, N. 4893.
- Oktayer, N. ve Susam, N. (2007). Tasarruf - Yatırım – Sermaye Hareketleri İlişkisinin Türkiye Örneğinde Değerlendirilmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 19-54.
- Oladipo, O.S. (2010). Does Saving Really Matter For Growth In Developing Countries? The Case of A Small Open Economy. *Journal of International Business and Economics, International Business & Economics Research Journal* , 9(4), 87-94.
- Örnek, İ. (2008). Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. *A.Ü. SBF Dergisi*, 63(2), 199-207.

- Özcan, K.M. ve Günay, A. (2012). Türkiye’de Özel Tasarrufları Belirleyen Unsurlar. *Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni*, No. 109.
- Özlale, Ü. ve Karakurt, A. (2012). Türkiye’de Tasarruf Açığının Nedenleri ve Kapatılması İçin Politika Önerileri. *Bankacılar Dergisi*, 83, 1-33.
- Özsoylu, A.F. (2006). *Çin Bir Devlin Uyanışı*. (1. Baskı). Nobel Kitabevi, Adana.
- Pala, A. ve Teker, D.(2014). AB-27 Ülkeleri ve Türkiye’de Ekonomik Büyümeyi Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Statik Panel Veri Modeli Uygulaması, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 151-162.
- Parasız, İ. (2008). *Ekonomik Büyüme Teorileri*. (3. Baskı). Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Pesaran, M.H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *University of Cambridge Working Paper*, N.0435.
- Romer, P.M. (1986). Increasing Returns and Long-Run Growth. *Journal of Political Economy*, 94, 1002-1037.
- Samantraya, A. & Patra, S.K. (2014). Determinants of Household Savings in India: An Empirical Analysis Using ARDL Approach. *Economics Research International*, No. 454675.
- Sancak, E. ve Demirci, N. (2012), Ulusal Tasarruflar ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 159-198.
- Saraç, T.B. (2013). İhracat ve İthalatın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 13(2), 181-94.
- Sarıgedik, İ. (2008). *1994 – 2001 Krizlerine Genel Bakış ve Kriz Yönetimi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Ankara.
- Seyidoğlu, H. (2002). *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*. (Geliştirilmiş 3. Baskı), Kurtuluş Matbaası, İstanbul.

- Shimelis, K. H. (2014). Savings, Investment and Economic Growth in Ethiopia: Evidence from ARDL Approach to Co-integration and TYDL Granger Causality Tests. *Journal of Economics and International Finance*, 6(10), 232-248.
- Singh, T., 2010. Does Domestic Saving Cause Economic Growth? A Time-series Evidence from India, *Journal of Policy Modeling*, 32(2), 231-253.
- Solow, R.M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics* 70, 65-94.
- Stupniknews (2017). BES'ten çıkış oranı yüzde 60 oldu. <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201704101028007244-bes-cikis-orani/> 29 Ekim 2017.
- Sümer, A.L. (2015). Yurtiçi Tasarrufların Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(13), 281-302.
- Şahin, S. (2017). Tasarruf-Yatırım Dinamikleri. *Gazete Bilkent*, <http://www.gazetebilkent.com/2017/03/03/tasarruf-yatirim-dinamikleri/>, 13 Kasım 2017.
- TCMB (2015). *Tasarruf – Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/37545d76-d7a0-450d-9165-86df6ae17d4b/TCMB_KITAPCIK_2015_1.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE37545d76-d7a0-450d-9165-86df6ae17d4b, 13 Ekim 2017.
- TCMB-EVDS (2017). Dış Ticaret Geniş Ekonomik Kategorileri Sınıflamasına Göre(BEC)(TÜİK)(Aylık). <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>, 3 Aralık 2017.
- Tekin, İ. (2017). Doğu Asya ve Türkiye’de Yurtiçi Tasarrufların Belirleyicileri: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(2), 365-384.

- Thirlwall, A. P. (2003). *Growth & Development with Special Reference to Developing Economies*. (7th Edition), Palgrave Macmillan, New York.
- TUİK (2017). İstatistiklerle Yaşlılar, 2016. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24644>, 29 Ekim 2017.
- Ulusoy, A. (2016). Maliye Politikası. (2. Baskı). Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Wondwesen, W. (2011). *The Impact of Foreign Capital Inflows on Economic Growth, Savings and Investment in Ethiopia*. Unpublished M.Sc. Thesis, Addis Ababa University.
- Wooldridge, J.M. (2013). *Ekonometriye Giriş*. 4. Basımdan (Çeviri. Çeviren: Ebru Çağlayan), Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- World Bank (2017a). World Development Indicators.
- World Bank (2017b). CPIA Transparency, Accountability, and Corruption in the Public Sector Rating, <https://data.worldbank.org/indicator/IQ.CPA.TRAN.XQ>, (Erişim Tarihi: 26.11.2017).
- Yalçın, E. (2005). *İktisadi Büyüme ve Dış krediler: Ampirik Bir Çalışma*. Ankara: TCMB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- Yalçınkaya, Ö. ve Hüseyini, İ. (2016). Tasarruf-Yatırım İlişkisi: Feldstein-Horioka Hipotezinin OECD Ülkeleri Açısından Değerlendirilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 343-369.
- Yaraşır Tülümce, S. Y. (2013), Türkiye’de Üçüz Açığın Ampirik, Analizi (1984-2010), *Maliye Dergisi*, 165, 97-114.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2012). *İleri Panel Veri Analizi- Stata Uygulamalı*. Beta Basın Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Yıkılmaz, R. ve Koyuncu, C. (2005). *Çin: Dragon Ekonomisinin Önlenemeyen Yükselişi*. Ekin Basım Yayın, Bursa.
- Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2009). *Makro Ekonomi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

- Yılmaz, B.E ve Yaraşır, S. (2009). Türkiye’de ve OECD Ülkelerinde Tasarruf-Yatırım Açıkları ve Dış Kaynak İhtiyacı. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 27(2), 97-128.
- Yılmaz, V. ve Tuncay, M. (2012). Finansal Liberalizasyonun Tasarruf ve Yatırım Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(3-4), 345-362.
- Yükseler, Z. (2013). *Yatırım – Tasarruf Dengesi: Türkiye Uygulaması ve Sorunlar*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları.
- Zencir, M. (2009). Meksika, Arjantin ve Peru Krizleri Örnekleri ile Latin Amerika Krizlerinin Sağlığa/Sağlık Hizmetine Etkileri. *Toplum ve Hekim*, 24(1), 36-43.

EKLER

Ek 1. Gelir Grubuna Göre Ülkelerin Sınıflandırılması

No	Yüksek Gelir Grubu	Orta Gelir Grubu	Düşük Gelir Grubu
1	Avustralya	Mısır	Burkina Faso
2	Avusturya	El Salvador	Burundi
3	Barbados	Gabon	Gana
4	Belçika	Guatemala	Kenya
5	Brunei	Honduras	Madagaskar
6	Kanada	Hindistan	Malavi
7	Kıbrıs	Endonezya	Nepal
8	Danimarka	Ürdün	Nijer
9	Finlandiya	Malezya	Sierra Leone
10	Fransa	Mauritius	Togo
11	Yunanistan	Meksika	Uganda
12	İzlanda	Fas	
13	İrlanda	Nijerya	
14	İsrail	Pakistan	
15	İtalya	Panama	
16	Japonya	Peru	
17	Kore	Filipinler	
18	Lüksemburg	Senegal	
19	Malta	Güney Afrika	
20	Hollanda	Saint Lucia	
21	Norveç	Saint Vincent ve Grenadinler	
22	Portekiz	Sudan	
23	Suudi Arabistan	Surinam	
24	Singapur	Tayland	
25	İspanya	Türkiye	
26	İsveç	Uruguay	
27	Trinidad ve Tobago		
28	ABD		

Ek 2. Veri Setine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>Varyans</i>	<i>Çarpıklık</i>	<i>Basıklık</i>	<i>Gözlem Sayısı</i>
EB	3.51	3.68	13.59	0.10	9.45	1625
TAS	20.39	13.48	181.83	0.46	3.55	1625
YAT	22.49	6.94	48.20	0.74	6.30	1625
ACK	-2.10	12.22	149.35	0.51	4.50	1625
ISG	62.96	9.89	97.81	0.50	3.06	1625
ENF	12.81	186.48	34777.18	39.58	1585.30	1625
ITH	42.47	28.04	786.66	2.47	10.97	1625
SGLK	69.65	10.27	105.62	-0.96	3.16	1625
NFS	1.54	1.06	1.12	0.44	2.80	1625
KISG	50.55	16.53	273.29	-0.0062	2.86	1625
KTAS	990.37	710.46	504753.41	0.48	3.60	1625
KACK	-131.89	670.52	449597.07	-0.097	5.45	1625

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Sibel GÜNDÜZ
Doğum Yeri ve Tarihi : Aşkale 12/07/1978

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

Makaleler

-SCI : -
-Diğer : -

Bildiriler

-Uluslar arası :

1. AKILOTU, E., UYAR, N., ÖZDAMAR, Ö. ve GÜNDÜZ, S. (2017), “Kadının İşgücüne Katılımının Yurtiçi Tasarruflar Üzerine Etkisi: 1991-2014” Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi (2017), EUREFE’17 Uluslararası Kongresi.
2. GEREDİ, C. ve GÜNDÜZ, S. (2017), “İşsizlik ve Döviz Kurunun Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin Ekonometrik Bir Analiz” Eskişehir Anadolu Üniversitesi ECONANADOLU.
3. GÖÇER, İ. ve GÜNDÜZ, S. (2016), “İşsizlikle Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Birliği Ülkeleri İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz” Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi, EUREFE’16 Uluslararası Kongresi.

-Ulusal :-

Katıldığı Projeler :-

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl : Şırnak Ticaret Meslek Lisesi (2000-2002)

ADÜ Aydın Meslek Yüksekokulu (2002-2013)

ADÜ Aydın İktisat Fakültesi (2013-.....)

İLETİŞİM

E-posta Adresi : sgunduz@adu.edu.tr

Telefon : 0533 050 87 35

Tarih :